

॥ ग्रहशान्ति पद्धति ॥

॥ विषय अनुक्रमाणिका ॥

1. पवित्र - आचमन	02	20. असंख्याता रुद्र कलश स्थापनम्	42
2. स्वस्ति वाचन	02	21. अग्नि स्थापनम्	48
3. संकल्प	04	22. कुश कण्डिका	53
4. गणेश अम्बिका पूजनम्	06	23. आहुति मंत्र	55
5. कलश स्थापनम्	06	24. पुरुषुक्त आहुति	56
6. पुण्याह वाचनम्	09	25. श्री सुक्त आहुति	56
7. अविघ्न पूजनम्	17	26. बलिदान (दशदिक्पाल, गणेश, नवग्रह, क्षेत्रपाल)	57
8. मण्डप स्थापनम्	18	27. पूर्णाहुति:	62
9. षोडश मातृका पूजनम्	21	28. वसोर्धारा	63
10. सप्तधृत मातृका (वसोर्धारा) पूजनम्	25	29. आरती	64
11. आयुष्य मंत्र	26	30. पूष्पांजलि	64
12. नान्दीमुख श्राद्ध प्रयोगः	27	31. प्रदक्षिणा	64
13. आचार्य वरण	31	32. आचार्य दक्षिणा	65
14. पंचगव्य करणम्	32	33. उत्तर पूजनम्	65
15. सर्वतोभद्र मण्डल पूजनम्	33	34. अभिषेक	66
16. लिंगतोभद्र मण्डल पूजनम्	34	35. घृत छायापात्र दानम्	67
17. नवग्रह स्थापनम् (अधिदेवता, प्रत्यधिदेवता, दशदिक्पाल, पंचलोकपाल)	35	36. विसर्जन	67
18. वास्तु पीठ पूजनम्	40	37. प्रार्थना	67
19. क्षेत्रपाल पूजनम्	41	38. आशिर्वाद	67

॥ पूजन प्रारम्भ ॥

- पवित्रकरणम् ॐ अपवित्रः पवित्रो वा सर्वावस्थां गतोपि वा।
यः स्मरेत् पुण्डरीकाक्षं स बाह्याभ्यन्तरः शुचिः ॥
- आचम्य ॐ केशवाय नमः, ॐ माधवाय नमः, ॐ नारायणाय नमः आचमन करें
ॐ हृषीकेशाय नमः हाथ धो लें
- आसन शुद्धि ॐ पृथ्वी त्वया धृता लोका देवि त्वं विष्णुना धृता ।
त्वं च धारय मां देवि पवित्रं कुरु चासनम् ॥
- पवित्री (पैती) धारणम् ॐ पवित्रे स्थो वैष्णव्यौ सवितुर्वः प्रसवऽ उत्पुनाम्यच्छिद्रेण पवित्रेण
सूर्यस्य रश्मिभिः। तस्य ते पवित्रपते पवित्र पूतस्य यत्कामः पूनेतच्छकेयम् ॥
- यज्ञोपवित ॐ यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं प्रजा पतेर्यत सहजं पुरुस्तात।
आयुष्यं मग्रं प्रतिमुन्व शुभ्रं यज्ञोपवितम बलमस्तु तेजः ॥
- शिखाबन्धन ॐ चिद्रूपिणि महामाये दिव्यतेजः समन्विते ।
तिष्ठ देवि शिखामध्ये तेजोवृद्धि कुरु मे ॥
- तिलक चन्दनस्य महत्पुण्यम् पवित्रं पापनाशनम् ।
आपदां हरते नित्यम् लक्ष्मी तिष्ठ सर्वदा ॥
■ ॐ स्वस्तिस्तु याऽ विनशाख्या धर्म कल्याण वृद्धिदा ।
विनायक प्रिया नित्यं तां स्वस्तिं भो ब्रवंतु नः ॥
- रक्षाबन्धनम् येन बद्धो बलि राजा, दानवेन्द्रो महाबलः ।
तेन त्वाम् प्रतिबद्धनामि रक्षे माचल माचलः ॥
■ ॐ व्रतेन दीक्षामाप्नोति, दीक्षयाऽऽप्नोति दक्षिणाम् ।
दक्षिणा श्रद्धामाप्नोति, श्रद्धया सत्यमाप्यते ॥
- स्वस्ति-वाचन ॐ आ नो भद्राः क्रतवो यन्तु विश्वतोऽ दब्धासो अपरीतास उद्भिदः ।
देवा नो यथा सदमिद् वृधे असन्नप्रायुवो रक्षितारो दिवे दिवे ॥१॥
■ देवानां भद्रा सुमतिर्ऋजूयतान्देवाना ७ राति रभिनो निवर्तताम् ।
देवाना ७ सख्यमुपसेदिमा वयन्देवान आयुः प्रतिरन्तु जीवसे ॥२॥
■ तान्पूर्वया निविदा हूमहेवयम् भगम् मित्रमदितिन् दक्षमस्त्रिधम् ।
अर्यमणं वरुण ७ सोम मश्विना सरस्वती नः सुभगा मयस्करत् ॥३॥

- तन्नो वातो मयो भुवातु भेषजन् तन्माता पृथिवी तत्पिता द्यौः ।
तद् ग्रावाणः सोमसुतो मयो भुवस्तदश्विना शृणुतन् धिष्ण्या युवम् ॥४॥
- तमीशानन् जगतस् तस्थुषस्पतिन् धियञ्जिन्वमवसे हूमहे वयम् ।
पूषा नो यथा वेदसामसद् वृधे रक्षिता पायुरदब्धः स्वस्तये ॥५॥
- स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्वेवेदाः ।
स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥६॥
- पृषदश्वा मरुतः पृश्निमातरः शुभं व्यावानो विदथेषु जग्मयः ।
अग्निजिह्वा मनवः सूरचक्षसो विश्वेनो देवा अवसा गमन्निह ॥७॥
- भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा भद्रं पश्ये माक्षभिर्यजत्राः ।
स्थिरै रङ्गैस्तुष्टुवा ७ सस्तनूभिर् व्यशेमहि देवहितं यदायुः ॥८॥
- शतमिन्नु शरदो अन्ति देवा यत्रा नश्चक्रा जरसन् तनूनाम् ।
पुत्रासो यत्र पितरो भवन्ति मानो मध्यारी रिषतायुर्गन्तोः ॥९॥
- अदितिर्द्यौ रदितिरन्त रिक्षमदितिर् माता सपिता सपुत्रः ।
विश्वे देवा अदितिः पञ्चजना अदितिर् जातमदितिर् जनित्वम् ॥१०॥
- द्यौः शान्तिरन्तरिक्ष ७ शान्तिः पृथिवी शान्तिरापः शान्तिरोषधयः
शान्तिः। वनस्पतयः शान्तिर्विश्वे देवाः शान्तिर्ब्रह्म शान्तिः सर्व ७
शान्तिः शान्तिरेव शान्तिः सामा शान्तिरेधि ॥११॥
- यतो यतः समीहसे ततो नो अभयं कुरु ।
शन्नः कुरु प्रजाभ्योऽभयन्नः पशुभ्यः ॥१२॥

1. ॐ श्रीमन् महागणाधीपतये नमः ।	8. लक्ष्मी नारायणाभ्याम नमः ।
2. इष्ट देवताभ्यो नमः ।	9. उमा महेश्वराभ्याम नमः ।
3. कुल देवताभ्यो नमः ।	10. शची पुरंदाराभ्याम नमः ।
4. ग्राम देवताभ्यो नमः ।	11. मातृ पितृ चरण कमलेभ्यो नमः ।
5. स्थान देवताभ्यो नमः ।	12. सर्वेभ्यो देवेभ्यो नमः ।
6. वास्तु देवताभ्यो नमः ।	13. सर्वेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो नमः ।
7. वाणी हिरण्यगर्भाभ्याम नमः ।	14. एतत् कर्म प्रधान देवताभ्यो नमः ।

- सुमुखश्चै एकदंतश्च कपिलो गजकर्णकः ।
लम्बोदरश्च विकटो विघ्ननाशो विनायकः ॥१॥
- धुम्रकेतुर् गणाध्यक्षो भालचन्द्रो गजाननः ।
द्वादशैतानि नामानि यः पठेच्छृणुयादपि ॥२॥

- विद्यारंभे विवाहे च प्रवेशे निर्गमे तथा ।
संग्रामे संकटे चैव विघ्नस्तस्य न जायते ॥३॥
- शुक्लाम्बरधरं देवं शशि वर्णं चतुर्भुजम् ।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत् सर्व विघ्नोपशान्तये ॥४॥
- अभीप्सितार्थं सिद्ध्यर्थं पूजितो यः सुरासुरैः ।
सर्वविघ्नहरस्तस्मै गणाधिपतये नमः ॥५॥
- सर्वमंगल मांगल्ये शिवे सर्वार्थ साधिके ।
शरण्ये त्र्यम्बके गौरी नारायणी नमोस्तु ते ॥६॥
- सर्वदा सर्व कार्येषु नास्ति तेषाममंगलम् ।
येषां हृदयस्थो भगवान् मंगलायतनो हरीः ॥७॥
- तदेव लग्नं सुदिनं तदेव ताराबलं चंद्रबलं तदेव ।
विद्याबलं दैवबलम् तदेव लक्ष्मीपते तेन्ध्री युगं स्मरामि ॥८॥
- लाभस्तेषां जयस्तेषां कुतस्तेषां पराजयः ।
येषामिन्दीवरश्यामो हृदयस्थो जनार्दनः ॥९॥
- यत्र योगेश्वरः कृष्णो यत्र पार्थो धनुर्धरः ।
तत्र श्रीर्विजयो भूतिर्ध्रुवा नीतिर्मम ॥१०॥
- अनन्याश्चिन्तयन्तो मां ये जनाः पर्युपास्ते ।
तेषां नित्याभि युक्तानां योगक्षेमं वहाम्यहम् ॥११॥
- स्मृतेः सकल कल्याणं भाजनं यत्र जायते ।
पुरुषं तमजं नित्यं ब्रजामि शरणं हरिम् ॥१२॥
- सर्वेष्वारम्भकार्येषु त्रयस्त्रि भुवनेश्वराः ।
देवा दिशन्तु नः सिद्धिं ब्रह्मेशान जनार्दनः ॥१३॥
- विश्वेशं माधवं दुण्डिं दण्डपाणिं च भैरवम् ।
वन्द काशीं गुहां गंगां भवनीं मणिकर्णिकाम् ॥१४॥
- वक्रतुण्ड महाकाय सूर्य कोटि सम प्रभ ।
निर्विघ्नं कुरु मे देव सर्वकार्येषु सर्वदा ॥१५॥

● संकल्प

ॐ विष्णुर्विष्णुर्विष्णुः, ॐ श्रीमद् भगवतो महापुरुषस्य विष्णोराज्ञया प्रवर्तमानस्य अद्य ब्रह्मणोऽह्नि द्वितीये परार्धे श्री श्वेतवाराहकल्पे वैवस्वतमन्वन्तरे, अष्टाविंशतितमे युगे कलियुगे, कलिप्रथम चरणे भूलोके जम्बुद्वीपे भारतवर्षे भरतखण्डे आर्यावर्तकदेशे अमुकक्षेत्रे, अमुकदेशे, अमुकनाम्नि नगरे, विक्रमशके, बौद्धावतारे, अमुक नाम संवत्सरे, श्रीसूर्य अमुकायने, अमुक ऋतौ, मासानां मासोत्तमे मासे अमुक मासे, अमुक पक्षे, अमुक तिथौ, अमुक वासरे, अमुक नक्षत्रे, अमुक योगे, अमुक

करणे, अमुक राशि स्थिते चन्द्रे, अमुक राशि स्थिते सूर्ये, अमुक राशि स्थिते देवगुरौ, शेषेषु ग्रहेषु यथा यथा राशि स्थान स्थितेषु सत्सु एवं ग्रह गुणगण विशेषण विशिष्टायां शुभ पुण्य तिथौ अमुक गोत्रः, अमुक शर्मा (वर्मा, गुप्तः, दासः), अहं मम आत्मनः श्रुति-स्मृति-पूराणोक्तफल प्राप्त्यर्थं कायिक, वाचिक, मानसिक सांसारिक चतुर्विध पातक दुरितक्षयार्थं, धर्म, अर्थ, काम, मोक्ष चतुर्विध पूरुषार्थ प्राप्त्यर्थं श्री परमेश्वर प्रीत्यर्थं च ग्रहशान्तिमहं (अमुक शान्ति वा) करिष्ये ।

पुनर्जलं गृहीत्वा - तदंगत्वेन स्वस्ति-पूण्याहवाचनम्, मातृकापूजनम्, वसोद्धारापूजनम्, आयुष्यमन्त्र जपम्, सांकल्पिकेन विधिना नान्दीश्राद्धम्, आचार्यादिवरणानि च करिष्ये ।

पुनर्जलं गृहीत्वा- तत्रादौ विविधघ्नता सिद्ध्यर्थं गणेश, अम्बिकयोः पूजनं करिष्ये ।

● पृथ्वी ध्यानम्

ॐ पृथिव त्वया धृता लोका देवि त्वं विष्णुना धृता ।

त्वं च धारय मां देवि पवित्रं कुरु चासनम् ॥

- ॐ मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञ मिमिक्षताम् । पिपृतान्नो भरीमभिः ॥

● रक्षा विधानम्

अप सर्पन्तु ते भूता ये भूता भूमि संस्थिताः ।

ये भूता विघ्नकर्तारस्ते नश्यन्तु शिवाज्ञया ॥

- अपक्रामन्तु भूतानि पिशाचाः सर्वतो दिशम् ।
सर्वेषाम विरोधेन पूजा कर्म समारभे ॥
- यदत्र संस्थितं भूतं स्थान माश्रित्य सर्वतः ।
स्थानं त्यक्त्वा तु तत्सर्व यत्रस्थं तत्र गच्छतु ॥
- भूत प्रेत पिशाचाद्या अपक्रामन्तु राक्षसाः ।
स्थानादस्माद् ब्रजन्त्यन्यत्स्वी करोमि भुवं त्विमाम् ॥
- भूतानि राक्षसा वापि येत्र तिष्ठन्ति केचन ।
ते सर्व प्यपगच्छन्तु देव पूजां करोम्यहम् ॥

● दीप स्थापनम्

शुभं करोतु कल्याणं आरोग्यं सुख सम्पदाम् ।

मम बुद्धि विकाशाय दीपज्योतिर्नमोस्तुते ॥

- दीपज्योतिः परब्रह्मः दीपज्योतिः जनार्दनः ।
दीपोहरतिमे पापं दीपज्योतिर् नामोस्तुते ॥

● सूर्य नमस्कार

ॐ आकृष्णेन रजसा वर्तमानो निवेशयन्नमृतम्मर्त्यञ्च ।

हिरण्येन सविता रथेना देवो याति भुवनानि पश्यन् ॥

● शंख पूजनम्

ॐ पांचजन्याय विद्महे पावमानाय धीमहि । तन्नो शंखः प्रचोदयात् ॥

- त्वं पुरा सागरोत्पन्नो विष्णुना विधृतः करे ।
निर्मितः सर्वदेवैश्च पाञ्चजन्य नमोस्तुते ॥

● घंटी पूजनम्

आगमार्थं तु देवानां गमनार्थं तु रक्षसाम् ।

घण्टा नाद प्रकुर्वीत पश्चात् घण्टां प्रपूजयेत् ॥

॥ गणेश अम्बिका पूजनम् ॥

● गणेश ध्यानम्

ॐ गणानां त्वा गणपति ॐ हवामहे, प्रियाणान्त्वा प्रियपति ॐ हवामहे,
निधीनान्त्वा निधिपति ॐ हवामहे, वसोः मम आहमजानि गर्भधम्
मात्वमजासि गर्भधम् ॥

- गजाननम्भूत गणादि सेवितं कपित्थ जम्बू फलचारु भक्षणम् ।
उमासुतं शोक विनाश कारकं नमामि विघ्नेश्वरपादपंकजम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः सिद्धि बुद्धि सहिताय गणपतये नमः । गणपतिम् आ. स्था. पूजयामि ।

● गौरी ध्यानम्

ॐ हेमद्रितनायां देवीं वरदां शंकरप्रियाम् ।

लम्बोदरस्य जननीं गौरीं आवाह्याम्यहम् ॥

- ॐ अम्बे अम्बिके अम्बालिके नमानयति कश्चन ।

ससत्स्यश्चकः सुभद्रिकां काम्पिलवासिनीम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः गौर्यै नमः । गौरीम् आवाहयामि स्थापयामि पूजयामि ।

- निचे दिये हुए मंत्रो के द्वारा पंचोपचार या षोडशोपचार पूजन करें ।

॥ कलश पूजनम् ॥

● भूमि स्पर्श

ॐ भूरसि भूमिरस्यदितिरसि विश्वधाया विश्वस्य भुवनस्य धर्त्री ।

पृथिवीं यच्छ पृथिवीं दृ ॐ ह पृथिवीं माहि ॐ सीः ॥

- ॐ विश्वाधाराऽसि धरणी शेषनागोपरि स्थिता ।

उद्धृतासि वराहेण कृष्णेन शतबाहुना ॥

(भूमि का स्पर्श करें)

● धान्य प्रक्षेप

ॐ ओषधयः समवदन्त, सोमेन सह राजा ।

यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्त ॐ राजन् पारयामसि ॥

(भूमि पर सप्तधान्य रखें)

- **कलश स्थापयेत्** ॐ आजिघ्न कलशं मह्या त्वा विशन्तिवन्दवः पुनरुर्जा निवर्त्तस्व सा नः।
सहस्रं ध्रुक्क्ष्वोरु धारा पयस्वती पुनर्म्मा विशताद्रयिः॥
■ हेमरुप्यादि सम्भूतं ताम्रजं सुदृढं नवम् ।
कलशं धौतकल्माषं छिद्रवर्णं विवर्जितम् ॥ (सप्तधान्य पर कलश रखें)
- **कलशे जलपूरणम्** ॐ वरुणस्योत्तम्भन मसि वरुणस्य स्कम्भ सर्जनीस्थो वरुणस्य ऽक्रत
सदन्यसि वरुणस्य ऽक्रत सदनमसि वरुणस्य ऽक्रत सदन मासीद ॥
■ जीवनं सर्व जीवानां पावनं पावनात्मकम् ।
बीजं सर्वौषधीनां च तज्जलं पूरयाम्यहम् ॥ (कलश में जल डाल दें)
- **कलशे कुश प्रक्षेप** ॐ पवित्रे स्थो वैष्णव्यौ सवितुर्वः प्रसव उत्पुनाम्यच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य
रश्मिभिः। तस्य ते पवित्रपते पवित्र पूतस्य यत्कामः पुने तच्छकेयम् ॥
- **कलशे गन्ध प्रक्षेप** ॐ त्वां गन्धर्वा ऽअखनँस्त्वा मिन्द्रस्त्वाँ बृहस्पतिः ।
त्वामोषधे सोमो राजा विद्वान्यक्षमाद मुच्यत ॥
■ केशरागरु कंकोलघन सार समन्वितम् ।
मृगनाभियुतं गन्धं कलशे प्रक्षिपाम्यहम् ॥ (कलश में चन्दन छोड़ें)
- **कलशे धान्य प्रक्षेप** ॐ धान्यमसि धिनुहि देवान् प्राणाय त्वो दानाय त्वा व्यानाय त्वा ।
दीर्घामनु प्रसितिमायुषे धान्देवो वः सविता हिरण्यपाणिः
प्रति गृभ्णात्वच्छिद्रेण पाणिना चक्षुषे त्वा महीनां पयोऽसि ॥
■ धान्योषधी मनुष्याणां जीवनं परमं स्मृतम् ।
निर्मिता ब्रह्मणा पूर्वं कलशे प्रक्षिपाम्यहम् ॥ (कलश में सप्तधान्य छोड़ें)
- **कलशे सर्वौषधी प्रक्षेप** ॐ या औषधीः पूर्वा जाता देवेभ्यस्त्रियुगम्पुरा ।
मनैनु बभ्रूणामह ७ शतं धामानि सप्त च ॥
■ औषधयः सर्ववृक्षाणां तृणगुल्मलतास्तु याः ।
दुर्वासर्षप संयुक्ताः कलशे प्रक्षिपाम्यहम् ॥ (कलश में सर्वौषधि डालें)
- **कलशे दूर्वा प्रक्षेप** ॐ काण्डात् काण्डात् प्ररोहन्ती परुषः परुषस्परि ।
एवा नो दूर्वे प्रतनु सहस्रेण शतेन च ॥
■ दूर्वेह्यमृत सम्पन्ने शतमूले शतांकुरे ।
शतं पातक संहन्त्री कलशे प्रक्षिपाम्यहम् ॥ (कलश में दूर्वा छोड़ें)

- कलशे आम्रपल्लव प्रक्षेप ॐ अश्वत्थे वो निषदनं पण्णो वो वसतिष्कृता ।
गोभाजऽ इत्तिकलासथ यत्सनवथ पूरुषम् ॥ (कलश में आम का पत्ता रखें)
- कलशे सप्तमृत्तिका प्रक्षेप ॐ स्योना पृथिवि नो भवानृक्षरा निवेशनी । यच्छा नः शर्म सप्रथाः ॥
- कलशे पूगीफलं प्रक्षेप ॐ या फलिनीर्या अफला अपुष्पा याश्च पुष्पिणी ।
बृहस्पति प्रसूतास्ता नो मुञ्चन्त्व ७ हसः ॥ (कलश में सोपारी रखें)
- कलशे पंचरत्न प्रक्षेप ॐ परि वाजपतिः कविरग्निर्हव्यान्यक्रमीत् । दधद्रत्नानि दाशुषे ॥
- कलशे हिरण्य प्रक्षेप ॐ हिरण्यगर्भः समवर्त्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेकऽ आसीत् ।
स दाधार पृथ्वीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥
■ हिरण्य गर्भ गर्भस्थं हेमबीजं विभावसोः ।
अनन्त पुण्य फलदं कलशे प्रक्षिपाम्यहम् ॥ (कलश में दक्षिणा छोड़ें)
- कलश में सूत्र लपेटे ॐ सुजातो ज्योतिषा सह शर्म वरूथमा सदत्स्वः ।
वासो अग्ने विश्वरूप ७ संव्ययस्व विभावसो ॥ (कलश में मौली लपेट दें)
- कलश पर पूर्णपात्र रखें ॐ पूर्णां दर्वि परापत सुपूर्णा पुनरापत ।
वस्नेव विकृणावहा इषमूर्ज ७ शतक्रतो ॥ (कलश पर पूर्णपात्र रखें)
- कलश पर नारीयल रखें ॐ श्रीश्रुते लक्ष्मीश्च पत्न्यावहोरात्रे पार्श्वे नक्षत्राणि रूपमश्विनौ व्यात्तम् ।
इष्णान्निषाणामुम्मऽइषाण सर्वलोकम्मऽइषाण ॥ (पूर्णपात्र पर नारियल रखें)
- कलश पर दीपक रखें ॐ अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहा सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहा ।
अग्निवर्चो ज्योतिर्वर्चः स्वाहा सूर्यो वर्चो ज्योतिर्वर्चः स्वाहा ।
ज्योतिः सूर्यः सूर्यो ज्योतिः स्वाहा ॥ (पूर्णपात्र के उपर दीपक रखें)
■ कहीं पर नारीयल की जगह दीपक रखा जाता है ।
- कलश आवाहन ॐ तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदा शास्ते यजमानो हविर्भिः ।
अहेडमानो वरुणेह बोध्युरुश ७ समा न आयुः प्र मोषीः ॥
■ कलशस्य मुखे विष्णुः कंठे रुद्र समाश्रिताः ।
मूले त्वस्य स्थितो ब्रह्मा मध्ये मात्रु गणाः स्मृताः ॥१॥
■ कुक्षौ तु सागरा सर्वे सप्तद्विपा वसुंधरा ।
ऋग्वेदो यजुर्वेदः सामवेदो ह्यथर्वणाः ॥२॥

- अंगैश्च सहिता सर्वे कलशान्तु समाश्रिताः।
अत्र गायत्री सावित्री शान्तिः पुष्टिकरी तथा ॥३॥
- आयान्तु देवपूजार्थं दुरितक्षयकारकाः, गंगे च यमुने चैव गोदावरि
सरस्वति । नर्मदे सिन्धुकावेरि जलेऽस्मिन् संनिधिं कुरु ॥४॥
- अस्मिन् कलशे वरुणं सांड्ग सपरिवारं सायुधं सशक्तिकमावाहयामि। ॐ भूभुवः
स्वः भो वरुण ! इहागच्छ इह तिष्ठ स्थापयामि, पूजयामि मम पूजां गृहाण, ॐ अपां
पतये वरुणाय नमः

● कलश चतुर्दिक्षु चतुर्वेदान्पूजयेत्

(कलश के चारो तरफ कुंकुम एवं चावल लगा दें)

■ पूर्व	ऋग्वेदाय नमः ।	■ उत्तर	अथर्ववेदाय नमः ।
■ दक्षिण	यजुर्वेदाय नमः ।	■ कलश के ऊपर	ॐ अपाम्पतये वरुणाय नमः ।
■ पश्चिम	सामवेदाय नमः ।		

- निचे दिये हुए मंत्रों के द्वारा पंचोपचार या षोडशोपचार पूजन कर दें ।
- अनया पूजया वरुणाद्यावाहित देवताः प्रीयन्तां न मम ।

॥ पुण्याहवाचनम् ॥

- पुण्याहवाचन के लिए एक मिट्टी, ताँबे या चाँदी का कलश वरुण कलश के पास जल से भर कर स्थापित करे ।
- वरुण कलश के पूजन के साथ इसका भी पूजन कर लेना चाहिए ।

● ब्राह्मण वरण

● संकल्प

देशकालौ संकीर्त्य अमुक गोत्रो, अमुक शर्मा, अमुक कर्मणि सर्वाभ्युदय प्राप्तये
एभिर्ब्राह्मणैः पुण्याहं वाचयिष्ये, तदंगतया ब्राह्मणानां पूजनं वरणं च करिष्ये ।

- भूमि देवाग्र जन्मासि त्वं विप्र पुरुषोत्तम ।
प्रत्यक्षो यज्ञपुरुषो ह्यणोर्घोयं प्रतिगृह्यताम् ॥

● ब्राह्मण वरण

ॐ गन्धद्वारां दुराधर्षा नित्यपुष्टां करीषिणीम् ।
ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहो पृथ्वीं श्रियम् ॥

- नमोस्त्वनन्ताय सहस्र मूर्तये, सहस्रपादाक्षि शिरोरु बाहवे ।
सहस्र नाम्ने पुरुषाय शाश्वते, सहस्रकोटी युग धरिणे नमः ॥

● यजमान

एभिर्गन्धाक्षत पुष्प पूंगीफल द्रव्यैः अमुक कर्मणि सर्वाभ्युदय प्राप्तये
पुण्याहवाचनार्थं ब्राह्मणं त्वामहं वृणे ।

- **ब्राह्मण** वृतोस्मि
- **ब्राह्मण ध्यान** ॐ ब्रह्म यज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्विषीमतः सुरुचोव्वेन आवः ।
स बुध्न्या उपमाऽ अस्य विष्ठाः शतश्च योनिम शतश्च व्विवः ॥
- **वरुण प्रार्थना** ॐ पाशपाणे नमस्तुभ्यं पद्मिनीजीवनायक ।
पुण्यावाचनं यावत् तावत् त्वं सुस्थिरो भव ॥
- यजमान भूमि पर घुटना मोड कर कमल पुष्प के समान अपनी अञ्जलि में कलश को रखकर अपने सिर पर स्पर्श कर आशीर्वाद के लिए ब्राह्मणों से प्रार्थना करें ।
- **यजमान** ॐ दीर्घा नागा नद्यो गिरयस्त्रीणि विष्णुपदानि च ।
तेनायुः प्रमाणेन पुण्यं पुण्याहं दीर्घमायुरस्तु ॥ आशीर्वाद मांगे
- **ब्राह्मण** अस्तु दीर्घमायुः । अस्तु दीर्घमायुः । अस्तु दीर्घमायुः ।
- **यजमान** ॐ त्रीणि पदा वि चक्रमे विष्णुर्गोपा अदाभ्यः । अतो धर्माणि धारयन् ।
तेनायुः प्रमाणेन पुण्यं पुण्याहं दीर्घमायुरस्तु इत भवन्तो ब्रुवन्तु ॥
- **ब्राह्मण** पुण्यं पुण्याहं दीर्घमायुरस्तु । दो बार सिर से कलश का स्पर्श कर रख दें
- **यजमान** ॐ अपां मध्ये स्थिता देवाः सर्वमप्सु प्रतिष्ठितम् ।
ब्राह्मणानां करे न्यस्ताः शिवा आपो भवन्तु नः ॥
ॐ शिवा आपः सन्तु । (यजमान ब्राह्मणों के हाथों में जल दे ।)
- **ब्राह्मण** सन्तु शिवा आपः ।
- **यजमान** लक्ष्मीर्वसति पुष्पेषु लक्ष्मीर्वसति पुष्करे ।
सा मे वसतु वै नित्यं सौमनस्यं सदास्तु मे ॥
सौमनस्यमस्तु । (ब्राह्मणों के हाथ में पुष्प दें ।)
- **ब्राह्मण** अस्तु सौमनस्यम् ।
- **यजमान** अक्षतं चास्तु मे पुण्यं दीर्घमायुर्यशोबलम् ।
यद्यच्छ्रेयस्करं लोके तत्तदस्तु सदा मम ॥
अक्षतं चारिष्टं चास्तु । (ब्राह्मणों के हाथ में चावल दें ।)
- **ब्राह्मण** अस्त्वक्षतमरिष्टं च ।
- **यजमान** गन्धाः पान्तु । (ब्राह्मणों के हाथ में चन्दन दें ।)
- **ब्राह्मण** सौमङ्गल्यं चास्तु ।

- यजमान अक्षताः पान्तु । (ब्राह्मणों के हाथ में पुनः चावल दें ।)
- ब्राह्मण आयुष्यमस्तु ।
- यजमान पुष्पाणि पान्तु । (ब्राह्मणों के हाथ में पुष्प दें ।)
- ब्राह्मण सौश्रियमस्तु ।
- यजमान सफलताम्बूलानि पान्तु । (ब्राह्मणों के हाथ में सुपारी-पान दें ।)
- ब्राह्मण ऐश्वर्यमस्तु ।
- यजमान दक्षिणाः पान्तु । (ब्राह्मणों के हाथ में दक्षिणा दें ।)
- ब्राह्मण बहुदेयं चास्तु ।
- यजमान आपः पान्तु । (ब्राह्मणों के हाथ में पुनः जल दें ।)
- ब्राह्मण स्वर्चितमस्तु ।
- यजमान दीर्घमायुः, शान्तिः, पुष्टिः, तुष्टिः श्रीर्यशो विद्या विनयो वित्तं बहुपुत्रं बहुधनं चायुष्यं चास्तु । (हाथ जोड़कर)
- ब्राह्मण अस्तु । ॐ दीर्घमायुः शान्तिः पुष्टिस्तुष्टिचास्तु ।
- यजमान यं कृत्वा सर्व वेद यज्ञ क्रिया करण कर्मरम्भाः शुभाः शोभनाः प्रवर्तन्ते, तमहमोङ्कारमादि कृत्वा यजुराशीर्वचनं बहुऋषिमतं समनुज्ञातं भवद्भिरनुज्ञातः पुण्यं पुण्याहं वाचयिष्ये । (अक्षत लेकर)
- ब्राह्मण वाच्यताम् ।
- ऐसा कहकर निम्न मन्त्रोंका पाठ करे
- ऋग्वेद मंत्रः ॐ द्रविणोदा द्रविण सस्तुरस्य द्रविणोदाः सनस्य प्रयंसत् । द्रविणोदा वीरवती मिषन्नो द्रविणोदा रासते दीर्घमायुः ॥१॥
- सविता पश्चातात् सविता पुरस्तात् सवितोत्तरात्तात् सविता धरातात् । सविता नः सुवतु सर्वतातिं सविता नां रासतान् दीर्घमायुः ॥२॥
- नवो नवो भवति जायमानो ऽहान्कोतुरुषसामेत्यग्रम् । भागं देवेभ्यो विद्धात्यायन्प्र चन्द्रमास्तिरते दीर्घमायुः ॥३॥
- उच्चा दिवि दक्षिणावन्तो अस्तुर्ये अश्वदाः सह ते सूर्येण । हिरण्यदा अमृतत्वं भजन्ते वासोदाः सोम प्रतिरन्त आयुः ॥४॥

● यजुर्वेद मंत्रः

ॐ भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा भद्रं पश्ये माक्षभिर्यजत्राः ।
स्थिरै रङ्गैस्तुष्टुवा ७ सस्तनूभिर् व्यशेमहि देवहितं यदायुः॥८॥

- देवानां भद्रा सुमतिर्ऋ जूयतान्देवाना ७ राति रभिनो निवर्तताम् ।
देवाना ७ सख्यमुपसेदिमा वयन्देवान आयुः प्रतिरन्तु जीवसे ॥२॥
- दीर्घायुस्त ओषधे खनिता यस्मै च त्वा खनाम्यहम् ।
अथो त्वं दीर्घायुर्भूत्वा शतवल्शा विरोहतात् ॥३॥

● सामवेद मंत्रः

ॐ देवो ३ वो द्रविणो दाः पूर्णा विवष्ट्वा सिचम् । ऊद्धा १ सिञ्चा २ ।
ध्वमुपवापृणध्वम् । आदिद्वोदे २ । व ऊहते । इडा २,३ भा ३,४,३ । ऊँ
२,३,४,५ इ । डा ॥१॥

- अद्यनो देव सवितः । ओ हो वा । इह श्रुधायि । प्रजावा २,३ त्सा । वीः
सौभगाम् । परादू २,३ ष्वा ३ । हो वा ३ हा । प्रिय ७ सु २,३,४,५ वा
६,५,६ दक्षा ३ या २,३,४,५ ॥२॥

● अथर्वेद मंत्रः

धाता रातिः सवितेदं जुषन्तां प्रजापतिर् निधिपतिर्नोऽग्निः ।
त्वष्टा विष्णुः प्रजया संरराणो यजमानाय द्रविणं दधातु ॥१॥

- येन देवं सवितारं पति देवा अधारयन् ।
तेनेमम् ब्रह्मणस्पते परि राष्ट्राय धत्तन ॥२॥
- नवोनवो भवसि जयमानोऽह्वां केतुरुषसामेत्यग्रम् ।
भागं देवेभ्यो विदधात्यायन्त्र चन्द्रमास्तिरते दीर्घमायुः ॥३॥
- उच्चैर्घोषो दुन्दुभिः सन्त्वनायन् वानस्पत्यः सम्भृत उस्त्रियाभिः ।
वाचं क्षुणुवानो दमयन्त्सपत्नन्त्सिंह इव जेष्यमभि षंस्तनीहि ॥४॥

● विप्राः

करोतु स्वस्ति ते ब्रह्मा स्वस्ति चाऽपि द्विजातयः ।
सरीसृपाश्च ये श्रेष्ठास्तेभ्यस्ते स्वस्ति सर्वदा ॥१॥

- ययातिर्नहुषश्चैव धुन्धुमारो भगीरथः ।
तुभ्यं राजर्षयः सर्वे स्वस्ति कुर्वन्तु ते सदा ॥२॥
- स्वस्ति तेऽस्तु द्विपादेभ्यश्चतुष्पादेभ्य एव च ।
स्वस्त्यस्त्वापादकेभ्यश्च सर्वेभ्यः स्वस्ति ते सदा ॥३॥
- स्वाहा स्वधा शची चैव स्वस्ति कुर्वन्तु ते सदा ।
करोतु स्वस्ति वेदादिर्नित्यं तव महामखे ॥४॥
- लक्ष्मीररुन्धती चैव कुरुतां स्वस्ति तेऽनघ ।
असितो देवलश्चैव विश्वामित्र स्तथाङ्गिराः ॥५॥

- वसिष्ठः कश्यपश्चैव स्वस्ति कुर्वन्तु ते सदा ।
धाता विधाता लोकेशो दिशश्च सदिगीश्वराः ॥६॥
- स्वस्ति तेऽद्य प्रयच्छन्तु कार्तिकेयश्च षण्मुखः ।
विवस्वान् भगवान् स्वस्ति कतोतु तव सर्वदा ॥७॥
- दिग्गजाश्चैव चत्वारः क्षितिश्च गगनं ग्रहाः ।
अधस्ताद् धरणीं चाऽसौ नागो धारयते हि यः ॥
शेषश्च पन्नग श्रेष्ठः स्वस्ति तुभ्यं प्रयच्छतु ॥८॥

- यजमान व्रत जप नियम तपः स्वाध्याय क्रतु शम दम दया दान विशिष्टानां
सर्वेषां ब्राह्मणानां मनः समाधीयताम् ।
- ब्राह्मण समाहितमनसः स्मः ।
- यजमान प्रसीदन्तु भवन्तः ।
- ब्राह्मण प्रसन्नाः स्मः ।

- इसके बाद यजमान पुण्याहवाचन वाले कलश को बायें हाथ में लेकर दाहिने हाथ से आम्र पल्लव या
दूर्वा द्वारा प्रथम पात्र एवं द्वितीय पात्र में आगे के प्रत्येक मंत्र से जल छोड़ें । ब्राह्मण बोलते जाय ।

- प्रथम पात्र ब्राह्मण हर वचन पर अस्तु कहता रहे ।

1. ॐ शान्तिरस्तु ।	5. ॐ अविघ्नमस्तु ।	9. ॐ शिवं कर्मास्तु ।	13. ॐ शास्त्र समृद्धिरस्तु ।
2. ॐ पुष्टिरस्तु ।	6. ॐ आयुष्यमस्तु ।	10. ॐ कर्म समृद्धिरस्तु ।	14. ॐ धनधान्य समृद्धिरस्तु ।
3. ॐ तुष्टिरस्तु ।	7. ॐ आरोग्यमस्तु ।	11. ॐ धर्म समृद्धिरस्तु ।	15. ॐ पुत्रपौत्र समृद्धिरस्तु ।
4. ॐ वृद्धिरस्तु ।	8. ॐ शिवमस्तु ।	12. ॐ वेद समृद्धिरस्तु ।	16. ॐ इष्ट संपदस्तु ।

- द्वितीय पात्र ॐ अरिष्टनिरसनमस्तु । ॐ यत्पापं रोगोऽशुभम कल्याणं तद् दूरे प्रतिहतमस्तु ।

- प्रथम पात्र

1. ॐ यच्छ्रेयस्तदस्तु ।
2. ॐ उत्तरे कर्मणि निर्विघ्नमस्तु ।
3. ॐ उत्तरोत्तर महरहरभि वृद्धिरस्तु ।
4. ॐ उत्तरोत्तराः क्रियाः शुभाः शोभनाः सम्पद्यन्ताम् ।
5. ॐ तिथि करण मुहूर्त नक्षत्र ग्रह सम्पदस्तु ।
6. ॐ तिथि करण मुहूर्त नक्षत्र ग्रह लग्नादि देवताः प्रीयन्ताम् ।
7. ॐ तिथि करणे समुहूर्त सनक्षत्रे सग्रहे सलग्ने साधिदैवते प्रीयेताम् ।

8. ॐ दुर्गा पांचाल्यौ प्रीयेताम् ।
9. ॐ अग्निपुरोगा विश्वेदेवाः प्रीयन्ताम् ।
10. ॐ इंद्रपुरोगा मरुद्गणाः प्रीयन्ताम् ।
11. ॐ वसिष्ठ पुरोगा ऋषिगणाः प्रीयन्ताम् ।
12. ॐ ऋषयश्छंदास्याचार्या वेदा देवा यज्ञाश्च प्रीयन्ताम् ।
13. ॐ श्रीसरस्वत्यौ प्रीयेताम् ।
14. ॐ श्रद्धामेधे प्रीयेताम् ।
15. ॐ भगवती कात्यायनी प्रीयेताम् ।
16. ॐ भगवती माहेश्वरी प्रीयेताम् ।
17. ॐ भगवती पुष्टिकरी प्रीयेताम् ।
18. ॐ भगवती तुष्टिकरी प्रीयेताम् ।
19. ॐ माहेश्वरी पुरोगा उमा मातरः प्रीयन्ताम् ।
20. ॐ अरुन्धति पुरोगा एकपत्न्यः प्रीयन्ताम् ।
21. ॐ ब्रह्म पुरोगा सर्वे वेदाः प्रीयन्ताम् ।
22. ॐ विष्णु पुरोगा सर्वे देवाः प्रीयन्ताम् ।
23. ॐ ब्रह्म च ब्राह्मणाश्च प्रीयन्ताम् ।
24. ॐ भगवती ऋद्धिकरी प्रीयेताम् ।
25. ॐ भगवती वृद्धिकरी प्रीयेताम् ।
26. ॐ भगवन्तौ विघ्नविनायकौ प्रीयेताम् ।
27. ॐ सर्वाः कुलदेवताः प्रीयन्ताम् ।
28. ॐ सर्वा ग्रामदेवताः प्रीयन्ताम् ।
29. ॐ सर्वा इष्टदेवताः प्रीयन्ताम् ।

● द्वितीय पात्र

1. ॐ हताश्च ब्रह्मद्विषः ।
2. ॐ हताश्च परिपन्थिनः ।
3. ॐ हताश्च विघ्नकर्तारः ।
4. ॐ शत्रवः पराभवं यान्तु ।
5. ॐ शाम्यन्तु घोराणि ।
6. ॐ शाम्यन्तु पापानि ।
7. ॐ शाम्यन्तु वीतयः ।
8. ॐ शाम्यन्तु पद्रवाः ।

● प्रथम पात्र

1. ॐ शुभानि वर्धन्ताम् ।
2. ॐ शिवा आपः सन्तु ।
3. ॐ शिवा ऋतवः सन्तु ।
4. ॐ शिवा अग्नयः सन्तु ।
5. ॐ शिवा आहुतयः सन्तु ।
6. ॐ शिवा ओषधयः सन्तु ।
7. ॐ शिवा वनस्पतयः सन्तु ।
8. ॐ शिवा अतिथयः सन्तु ।
9. ॐ अहोरात्रे शिवे स्त्याताम् ॥

● ॐ निकामे निकामे नः पर्जन्यो वर्षतु फलवत्यो न ओषधयः पच्यन्तां योगक्षेमो नः कल्पताम् ॥

● **यजमान** ॐ शुक्रांगारक बुध बृहस्पति शनैश्चर राहु केतु सोम सहिता आदित्य पुरोगा सर्वे ग्रहाः प्रीयन्ताम् ।

- ॐ भगवान् नारायणः प्रीयताम् ।
- ॐ भगवान् पर्जन्यः प्रीयताम् ।
- ॐ भगवान् स्वामी महासेनः प्रीयताम् ।
- ॐ पुरोऽनुवाक्यया यत्पुण्यं तदस्तु ।
- ॐ याज्यया यत्पुण्यं तदस्तु ।
- ॐ वषट्कारेण यत्पुण्यं तदस्तु ।
- ॐ प्रातः सूर्योदये यत्पुण्यं तदस्तु ।

- यजमान कलश को कलश के स्थान पर रखकर पहले पात्र में गिराये गये जल से मार्जन करे ।
- इसके बाद इस जलको घरमें चारों तरफ छिड़क दे ।
- द्वितीय पात्र में जो जल गिराया गया है, उसको घर से बाहर एकान्त स्थान में गिरा दे ।
- यजमान हाथ जोड़कर ब्राह्मणों से प्रार्थना करे –

- यजमान ॐ एतत् कल्याण युक्तं पुण्यं पुण्याहं वाचयिष्ये ।
- ब्राह्मण वाच्यताम् ।
- यजमान ॐ ब्राह्मं पुण्यमहर्ष्यच्च सृष्ट्युत्पादनकारकम् ।
वेद वृक्षोद्भवं नित्यं तत्पुण्याहं ब्रुवन्तु नः ॥
भो ब्राह्मणाः । मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य गृहे करिष्य माणस्य
अमुक कर्मणः पुण्याहं भवन्तो ब्रुवन्तु ।
- ब्राह्मण ॐ पुण्याहम् । ॐ पुण्याहम् । ॐ पुण्याहम् ।
■ ॐ पुनन्तु मा देवजनाः पुनन्तु मनसा धियः ।
पुनन्तु विश्वा भूतानि जातवेदः पुनीहि मा ॥
- यजमान ॐ पृथिव्या मुद्धृतायां तु यत्कल्याणं पुरा कृतम् ।
ऋषिभिः सिद्धगन्धर्वैस्तत्कल्याणं ब्रुवन्तु नः ॥
भो ब्राह्मणाः । मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य गृहे करिष्य माणस्य
अमुक कर्मणः कल्याणं भवन्तो ब्रुवन्तु ।
- ब्राह्मण ॐ कल्याणम् । ॐ कल्याणम् । ॐ कल्याणम् ।
■ ॐ यथेमां वाचं कल्याणीमावदानि जनेभ्यः । ब्रह्मराजन्याभ्या ७
शूद्राय चार्याय च स्वाय चारणाय च । प्रियो देवानां दक्षिणायै दातुरिह
भूयासमयं मे कामः समृद्ध्यतामुप मादो नमतु ।
- यजमान ॐ सागरस्य तु या ऋद्धिर्महालक्ष्म्यादिभिः कृताः ।
सम्पूर्णा सुप्रभावा च तामृद्धिं प्रबुवन्तु नः ॥
भो ब्राह्मणाः । मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य गृहे करिष्य माणस्य
अमुक कर्मणः ऋद्धिं भवन्तो ब्रुवन्तु ।
- ब्राह्मण ॐ कर्म ऋद्ध्यताम् । ॐ कर्म ऋद्ध्यताम् । ॐ कर्म ऋद्ध्यताम् ।
ॐ सत्रस्य ऋद्धिरस्यगन्म ज्योतिरमृता अभूम ।
दिवं पृथिव्या अध्याऽरुहामाविदाम देवान्स्वर्ग्योतिः ॥
- यजमान ॐ स्वस्तिस्तु याऽविनाशाख्या पुण्य कल्याण वृद्धिदा ।
विनायक प्रिया नित्यं तां च स्वस्तिं ब्रुवन्तु नः ॥
भो ब्राह्मणाः । मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य गृहे करिष्य माणाय
अमुक कर्मणे स्वस्ति भवन्तो ब्रुवन्तु ।

- **ब्राह्मण**

ॐ आयुष्मते स्वस्ति । ॐ आयुष्मते स्वस्ति । ॐ आयुष्मते स्वस्ति । ॐ स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः । स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥
- **यजमान**

ॐ समुद्रमथनाज्जाता जगदानन्दकारिका ।
हरिप्रिया च माङ्गल्या तां श्रियं च ब्रुवन्तु नः ॥
भो ब्राह्मणाः । मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य गृहे करिष्यमाणस्य
अमुक कर्मणः श्रीरस्तु इति भवन्तो ब्रुवन्तु ।
- **ब्राह्मण**

ॐ अस्तु श्रीः । ॐ अस्तु श्रीः । ॐ अस्तु श्रीः ।
■ ॐ श्रीश्च ते लक्ष्मीश्च पत्न्या वहोरात्रे पार्श्वे नक्षत्राणि रूपमश्विनौ व्यात्तम् ।
इष्णान्निषाणा मुम्मऽइषाण सर्वलोकं मऽइषाण ॥
- **यजमान**

ॐ मृकण्डु सूनोरायुर्यद् ध्रुवलोमशयोस्तथा ।
आयुषा तेन संयुक्ता जीवेम शरदः शतम् ॥
- **ब्राह्मण**

ॐ शतं जीवन्तु भवन्तः । ॐ शतं जीवन्तु भवन्तः । ॐ शतं जीवन्तु भवन्तः ।
■ ॐ शतमिन्नु शरदो अन्ति देवा यत्रा नश्चक्रा जरसन् तनूनाम् । पुत्रासो यत्र
पितरो भवन्ति मानो मध्या री रिषतायुर्गन्तोः ॥
- **यजमान**

ॐ शिव गौरी विवाहे या या श्रीरामे नृपात्मजे ।
धनदस्य गृहे या श्रीरस्माकं सास्तु सद्गानि ॥
- **ब्राह्मण**

ॐ अस्तु श्रीः । ॐ अस्तु श्रीः । ॐ अस्तु श्रीः ।
■ ॐ मनसः काम माकूतिं वाचः सत्यमशीय ।
पशूना ७ रूपमन्नस्य रसो यशः श्रीः श्रयताम् मयि स्वाहा ॥
- **यजमान**

प्रजापतिर्लोकपालो धाता ब्रह्मा च देवराट् ।
भगवाञ्छाश्वतो नित्यं नो वै रक्षतु सर्वतः ॥
- **ब्राह्मण**

ॐ भगवान् प्रजापतिः प्रीयताम् । ॐ भगवान् प्रजापतिः प्रीयताम् ।
ॐ भगवान् प्रजापतिः प्रीयताम् ।
■ ॐ प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा रूपाणि परिता बभूव ।
यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्त्वय ममुष्य पिता सावस्य पिता व्यय ७
स्याम पतयो रयीणाम् ७ स्वाहा ॥

- **यजमान** आयुष्मते स्वस्तिमते यजमानाय दाशुषे ।
श्रिये दत्ताशिषः सन्तु ऋत्विग्भिर्वेदपारगैः ॥
- देवेन्द्रस्य यथा स्वस्ति यथा स्वस्तिगुरोर्गृहे ।
एकलिङ्गेः यथा स्वस्ति तथा स्वस्ति सदा मम ॥
- **ब्राह्मण** ॐ आयुष्मते स्वस्ति । ॐ आयुष्मते स्वस्ति । ॐ आयुष्मते स्वस्ति ।
■ ॐ प्रति पन्था मपद्महि स्वस्तिगामनेहसम् ।
येन विश्वाः परि द्विषो वृणक्ति विन्दते वसु ॥ ॐ पुण्याहवाचन समृद्धिरस्तु ॥
- **यजमान** अस्मिन् पुण्याहवाचने न्यूनातिरिक्तो यो विधिरुप विष्ट ब्राह्मणानां वचनात्
श्रीमहागणपति प्रसादाच्च परिपूर्णोऽस्तु ।
- **दक्षिणाका संकल्प** कृतस्य पुण्याह वाचन कर्मणः समृद्ध्यर्थं पुण्याह वाचकेभ्यो ब्राह्मणेभ्य इमां
दक्षिणां विभज्य दातु मह मुत्सृजे ।
- **ब्राह्मण** ॐ स्वस्ति ।

॥ अविघ्न पूजन ॥

- अविघ्नो मण्डपश्चैव मातृणां पूजनं सकृत् ।
वैश्वदेवं वसोर्द्धारा नान्दी श्राद्ध मतः परम् ॥
- अविघ्न (गणेश) पूजन तथा स्थापन – विवाह, यज्ञोपवीत, मुण्डन, और सीमन्त संस्कार में ही होता है ।
- एक मिट्टी के पियाले में चावल भर कर उसपर हल्दी से अष्टदल बनाकर उस पर एक सुपारी मौली से लपेटकर रखे और षड्विनायक का पंचोपचार या षोडशोपचार पूजन करें ।
- **आवाहन**

1. ॐ मोदाय नमः	मोदम् आ. स्था. पू.	4. ॐ दुर्मुखाय नमः	दुर्मुखम् आ. स्था. पू.
2. ॐ प्रमोदाय नमः	प्रमोदम् आ. स्था. पू.	5. ॐ अविघ्नाय नमः	अविघ्नम् आ. स्था. पू.
3. ॐ सुमुखाय नमः	सुमुखम् आ. स्था. पू.	6. ॐ विघ्नहर्त्रे नमः	विघ्नहर्तारम् आ. स्था. पू.
- **प्रार्थना** ॐ मोदश्च प्रमोदश्च सुमुखो दुर्मुखस्तथा ।
अविघ्नो विघ्न हर्ता च षडैते विघ्ननायकाः ॥
अनया पूजया षड्विनायक प्रीयन्ताम् न मम् ।

॥ मण्डप पूजनम् ॥

● संकल्प

अमुक याग कर्मणि मण्डपाधिष्ठातृ देवता स्थापनं पूजनं च करिष्ये ।

- पंचोपचार स्तम्भ कि पूजा करें ।

1. ब्रह्माणम्

मध्यवेदी इशान कोणे

रक्त वर्ण स्तम्भे

- ॐ ब्रह्म यज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद् द्विसीमतः सुरुचोव्वेन आवः ।
स बुध्न्या उपमाऽ अस्य विष्ठाः सतश्च योनिम सतश्चव्विवः ॥
- हंसपृष्ठ समारुढ देवता गण सेवितः ।
आगच्छ भगवन् ब्रह्मन् प्रथम स्तम्भ संस्थितः ॥

2. विष्णुम्

आग्नेय कोणे

कृष्ण वर्ण स्तम्भे

- ॐ इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदम् । समूढमप्य पा ७ सुरे स्वाहा ॥
- गरुडञ्च समारुढ लक्ष्मी गण समायुतम् ।
आगच्छ भगवन् विष्णो द्वितीय स्तम्भ संस्थितः ॥

3. शंकरम्

नैर्ऋत्य कोणे

श्वेत वर्ण स्तम्भे

- ॐ नमस्ते रुद्रमन्यव उतोत इषवे नमः बाहुभ्यामुतते नमः ॥
- गंगाधर महादेव पार्वती प्राणवल्लभ ।
आगच्छ भगवन् इश तृतीय स्तम्भ संस्थितः ॥

4. इन्द्रम्

वायव्य कोणे

पीत वर्ण स्तम्भे

- ॐ त्रातारमिन्द्र मवितारमिन्द्र ७ हवे हवे सुहव ७ शूरमिन्द्रम् ।
ह्वयामि शक्रम्पुरुहूतमिन्द्र ७ स्वस्तिनो मघवा धात्विन्द्रः ।
- शचीपते महाबाहो सर्वाभरण भूषित ।
आगच्छ भगवन् इन्द्र चतुर्थस्य स्तम्भ संस्थितः ॥

5. सूर्यम्

बाह्य इशान कोणे

रक्त वर्ण स्तम्भे

- ॐ आकृष्णेन रजसा वर्त्तमानो निवेशयन्नमृतं मन्त्रं च ।
हिरण्ययेन सविता रथेना देवो याति भुवनानि पश्यन् ॥
- सप्त हस्त महाबाहो सप्तश्वेता श्ववाहना ।
आगच्छ भगवन् भानो पंचम स्तम्भ संस्थितः ॥

6. गणेशम्

इशान पूर्व मध्ये

श्वेत वर्ण स्तम्भे

- ॐ गणानां त्वा गणपति ॐ हवामहे, प्रियाणां त्वा प्रियपति ॐ हवामहे, निधीनां त्वा निधिपति ॐ हवामहे । वसोः मम आहमजानि गर्भधम् त्वमजसि गर्भधम् ॥
- लम्बोदर महाकाय गजवक्त्र चतुर्भुज ।
आगच्छ गणनाथस्त्वं षष्ठ स्तम्भ समाश्रितः ॥

7. यमम्

पूर्व अग्नयोर्मध्ये

कृष्ण वर्ण स्तम्भे

- ॐ यमायत्त्वांगिरस्वते पितृमते स्वाहा ।
स्वाहा धर्माय स्वाहा धर्म षित्रे ॥
- चित्रगुप्तादि संयुक्त दण्ड मुद्गर धारम् ।
आगच्छ भगवन् धर्म सप्त स्तम्भ संस्थितः ॥

8. नागराजम्

अग्नये कोण

कृष्ण वर्ण स्तम्भे

- ॐ नमोस्तु सर्पेभ्यो ये के च पृथिवीमनु ।
येऽन्तरिक्षे ये दिवि तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः ॥
- आशीविषसमोपेत नाग कन्या विराजित ।
आगच्छ नागराजेन्द्र अष्टम स्तम्भ संस्थितः ॥

9. स्कन्दम्

अग्नि दक्षिणयोर्मध्य

श्वेत वर्ण स्तम्भे

- ॐ यदक्रन्दः प्रथमं जायमानऽ उद्यन्तसमुद्रादुत वा पुरीषात् ।
श्येनस्य पक्षा हरिणस्य बाहू उपस्तुत्यं महि जातं ते अर्वन् ॥
- मयूर वाहनं शक्तिपाणिं वै ब्रह्म चारिणम् ।
आगच्छ भगवन् स्कन्द नवम स्तम्भ संस्थितः ॥

10. वायुम्

दक्षिण नैऋत्ययोर्मध्य

धुम्र वर्ण स्तम्भे

- ॐ वायो ये ते सहस्त्रिणो रथासस्तेभिरा गहि ।
नियुत्वान्तसोमपीतये ॥
- ध्वज हस्तं गन्धवहं त्रैलोक्यान्तर चारिणम् ।
आगच्छ भगवन् वायो दशम स्तम्भ संस्थितः ॥

11. सोमम्

नैऋत्ये

पीत वर्ण स्तम्भे

- ॐ आप्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्यम् । भवा वाजस्य संगथे ॥
- सुधाकरं द्विजाधीशं त्रैलोक्य प्रीतिकारम् ।
आगच्छ भगवन् सोम एकादश स्तम्भ संस्थितः ॥

12. वरुणम्

नैर्ऋत्य पश्चिमयोर्मध्ये

श्वेत वर्ण स्तम्भे

- ॐ इमं मे वरुण श्रुधी हवमद्याचमृडय ।
त्वामवस्युराचके ॥
- कुम्भीरथ समारुढ मणिरत्न समन्वितम् ।
आगच्छ देव वरुण द्वादश स्तम्भ संस्थितः ॥

13. अष्टवसून्

पश्चिम वायव्यान्तराले

श्वेत वर्ण स्तम्भे

- ॐ वसुभ्यस्त्वा रुद्रेभ्यस्त्वा दित्येभ्यस्त्वा संजानाथाम् द्यावापृथिवी मित्रा
वरुणो त्वा वृष्ट्यावताम् । व्यन्तु वयोक्त ७ रिहाणा मरुतां पृषतीर्गच्छ
वशा पृथिर्भूत्वा दिवं गच्छ ततो नो वृष्टिमावह । चक्षुष्या अग्नेसि चक्षुर्मे पाहि ॥
- अश्वारुढान् दिव्यवस्त्रान् सर्वालंकार भूषितान् ।
वसवो द्यावा गच्छन्तु त्रयोदश समाश्रिताः ॥

14. धनदम्

वायव्ये

पीत वर्ण स्तम्भे

- ॐ सोमो धेनु ७ सोमो अर्वन्तमाशु ७ सोमो वीरं कर्मण्य ददाति ।
सादन्यं विदत्थ्यं ७ सभेयं पितृश्रवणं यो ददाशदस्मै ॥
- दिव्यमालाम्बर धरं गदाहस्तं महाभुजम् ।
आगच्छ यक्षराज त्वं शक्र स्तम्भे समाश्रितः ॥

15. गुरुम्

उत्तर वायव्ययोरन्तराले

पीत वर्ण स्तम्भे

- ॐ बृहस्पतेऽति यदर्यो अर्हाद्युमद् विभाति क्रतुमज्जनेषु ।
यद्दीदयच्छवस क्रतुप्रजा त तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम् ॥
- शंकु च कलशं चैव पाणिभ्यां हेमविभ्रमम् ।
बृहस्पते समागच्छ स्तम्भेस्मिन् सन्निधो भव ॥

16. विश्वकर्माणं

उत्तर ईशानयोर्मध्ये

रक्त वर्ण स्तम्भे

- ॐ विश्वकर्मन हविषा वर्द्धनेन, त्रातारमिन्द्रम कृणोरवद्धयम् ।
तस्मै विशः समनमन्त, पूर्वोरयमुग्रो विहव्यो यथासत् ॥
- त्रैलोक्य सूत्र कर्तारम् द्विभुजम् विश्वदर्शितम् ।
आगच्छ विश्वकर्मस्त्वं स्तम्भेस्मिन् सन्निधो भव ॥

॥ षोडश मातृका पूजनम् ॥

ॐ आत्मनःकुल- देवतायै नमः १७	ॐ लोकमातृभ्यो नमः १३	ॐ देवसायै नमः ९	ॐ मेधायै नमः ५
ॐ तुष्ट्यै नमः १६	ॐ मातृभ्यो नमः १२	ॐ जयायै नमः ८	ॐ शार्व्यै नमः १२
ॐ पुष्ट्यै नमः १५	ॐ स्वाहायै नमः ११	ॐ विजयायै नमः ७	ॐ पद्मायै नमः ३
ॐ धृत्वै नमः १४	ॐ स्वधायै नमः ११	ॐ सावित्र्यै नमः ७	ॐ गौर्यै नमः २ ॐ गणेशाय नमः १

ॐ अम्बे अम्बिके अम्बालिके नमानयति कश्चन ।
ससत्स्यश्वकः सुभद्रिकां काम्पीलवासिनीं ॥
गौरी पद्मा शची मेधा, सावित्री विजया जया ।
देवसेना स्वधा स्वाहा, मातरो लोकमातरः ॥
धृतिः पुष्टिस्तथा तुष्टिः, आत्मनः कुलदेवता ।
गणेशेनाधिका होता, वृद्धौ पूज्याश्च षोडश ॥

1. गणेश गौरी	5. सावित्री	9. स्वधा	13. धृतिः
2. पद्मा	6. विजया	10. स्वाहा	14. पुष्टिः
3. शची	7. जया	11. मातरः	15. तुष्टिः
4. मेधा	8. देव सेना	12. लोकमातरः	16. आत्मनः कुलदेवता

1. गणेशम्

ॐ गणानां त्वा गणपति ७ हवामहे, प्रियाणां त्वा प्रियपति ७ हवामहे, निधीनां त्वा निधिपति ७ हवामहे । वसोः मम आहमजानि गर्भधम् त्वमजासि गर्भधम् ॥

- ॐ समिपेमातृवर्गस्य सर्वविघ्न हरंसदा ।
त्रैलोक्य पूजितं देवं गणेशं स्थापयाम्यहम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः गणपतये नमः । गणपतिम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

1. गौरीम्

ॐ आयं गौः पृथ्वीरक्रीदसदन् मातरं पुरः । पितरं च प्रयन्तस्वः ॥

- हिमाद्रि तनयां देविं वरदां दिव्य शंकरप्रियाम् ।
लंबोदरस्य जननीं गौरिं आवाहयाम्यहम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः गौर्यै नमः । गौरीम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

2. पद्मम्

ॐ हिरण्यरूपा उषसो विरोक उभाविन्द्रा उदिथः सूर्यश्च ।

अरोहतं वरुण मित्र गर्तं ततश्चक्षाथामदितिं दितिञ्च मित्रोसिवरुणोसि ॥

- सुवर्णाभांपद्महस्तां विष्णोर्वक्षस्थल स्थितां ।
त्रैलोक्य पूजितां देविं पद्मां आवाहयाम्यहम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः पद्मायै नमः । पद्मम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

3. शचीम्

ॐ निवेशनः संगमनो वसूनां विश्वा रुपाभिचष्टे शचीभिः ।
देव इव सविता सत्यधर्मन्द्रो न तस्थौ समरे पथीनाम् ॥

- दिव्यरुपां विशालाक्षीं शुचिं कुंडल धारिणीम् ।
रक्त मुक्ता दलंकारां शचि मावाहयाम्यहम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः शच्यै नमः । शचीम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

4. मेधाम्

ॐ मेधां मे वरुणो ददातु मेधामग्निः प्रजापतिः ।
मेधामिन्द्रश्च वायुश्च मेधां धाता ददातु मे स्वाहा ॥

- विश्वेस्मिन् भूरिवरदां जरां निर्जर सेविताम् ।
बुद्धि प्रबोधिनीं सौम्यां मेधामावाहयाम्यहम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः मेधायै नमः । मेधाम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

5. सावित्रीम्

ॐ सविता त्वा सवाना ७ सुवतामग्निर्गृहपतीना ७ सोमो वनस्पतीनाम् ।
बृहस्पतिर्वाच इन्द्रो ज्यैष्ठ्याय रुद्रः पशुभ्यो मित्रः सत्यो वरुणो धर्मपतीनाम् ॥

- जगत्सृष्टिकरीं धात्रीं देवीं प्रणव मातृकाम् ।
वेदगर्भा यज्ञमयीं सावित्रीं स्थामयाम्यहम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः सावित्र्यै नमः । सावित्रीम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

6. विजयाम्

ॐ विज्यन्धनुः कपर्दिनो विशल्यो बाणवाँ २ उत ।
अनेशनस्य या ऽइषव ऽआभुरस्य निषङ्गधिः ॥

- सर्वास्त्र धारिणीं देवीं सर्वाभरण भूषिताम् ।
सर्वदेव स्तुतां वन्द्या विजयां स्थापयाम्यहम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः विजयायै नमः । विजयाम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

7. जयाम्

ॐ बह्वीनां पिता बहुरस्य पुत्रश्चिश्वा कृणोति समनावगत्य ।
इषुधिः सङ्काः पृतनाश्च सर्वाः पृष्ठे निनद्धो जयति प्रसूतः ॥

- सुरारिमथिनीम् देवीं देवानामभयप्रदां ।
त्रैलोक्य वंदिता शुभ्रां जया मावाहयाम्यहम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः जयायै नमः । जयाम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

8. देवसेनाम्

ॐ इन्द्र आसान्नेता बृहस्पतिर्दक्षिणा यज्ञः पुर एतु सोमः ।
देवसेना नामभि भञ्जतीनां जयन्तीनां मरुतो यन्त्वग्रम् ॥

- मयूर वाहनां देवीं खड्ग शक्ति धनुर्धराम् ।
आवाहयेद् देवसेनां तारकासुरमर्दिनीम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः देवसेनायै नमः । देवसेनाम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

9. स्वधाम्

ॐ पितृभ्यः स्वधायिभ्यः स्वधा नमः, पितामहेभ्यः स्वधायिभ्यः स्वधा नमः,
प्रपितामहेभ्यः स्वधायिभ्यः स्वधा नमः। अक्षन् पितरोऽ मीमदन्त, पितरोती
तृपन्त पितरः, पितरः शुन्धध्वम् ॥

- अग्रजा सर्वदेवानां कव्यार्थं प्रतिष्ठिता ।

पितृणां तृप्तिदां देवीं स्वधा मावाहयाम्यहम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः स्वधायै नमः । स्वधाम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

10. स्वाहाम्

ॐ स्वाहा प्राणेभ्यः साधिपतिकेभ्यः। पृथिव्यै स्वाहाग्नये स्वाहान्तरिक्षाय
स्वाहा वायवे स्वाहा । दिवे स्वाहा सूर्याय स्वाहा ॥

- हविर्गृहित्वा सततं देवेभ्यो या प्रयच्छति ।

तां दिव्यरूपां वरदां स्वाहा मावाहयाम्यहम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः स्वाहायै नमः । स्वाहाम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

11. मातृ

ॐ आपो अस्मान् मातरः शुन्धयन्तु घृतेन नो घृतप्वः पुनन्तु ।

विश्व ७ हि रिप्रं प्रवहन्ति देवीरुदिदाब्भ्यः शुचिरा पूतएमि ।

दीक्षातपसोस्तनूरसि तां त्वा शिवा ७ शग्मां परिदधे भद्रं वर्णम पुष्यन ॥

- आवाहयाम्यहं मातृः सकला लोक पूजिताः ।

सर्वकल्याण रूपिण्यो वरदा दिव्य भूषिताः ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः मातृभ्यो नमः । मातृम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

12. लोकमातृ

ॐ रयिश्चमे रायश्चमे पुष्ट्रचमे पुष्ट्रिश्चमे विभुचमे प्रभुचमे पूर्णचमे पूर्णतरंचमे
कृयवंचमे क्षितंचमे नंचमे क्षुच्चमे यज्ञेनकल्पन्ताम् ॥

- आवाहये ल्लोकमातृर्जयंतीप्रमुखाःशुभाः ।

नानाभीष्टप्रदाः शांता सर्वलोकहिता वहाः ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः लोकमातृभ्यो नमः । लोकमातृम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

13. धृतिम्

ॐ यत्प्रज्ञानमुत चेतो धृतिश्च यज्ज्योतिरन्तरमृतं प्रजासु ।

यस्मान्न ऋते किंचन कर्म क्रियते तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥

- सर्व हर्ष करीं देवीं भक्तानामभयप्रदाम् ।

हर्षोत्फुल्लास्य कमलां धृतिमावाहयाम्यहं ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः धृत्यै नमः । धृतिम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

14. पुष्टिम्

ॐ अङ्गान्यात्मन् भिषजा तदश्विनात्मानमङ्गैः समधात् सरस्वती ।
इन्द्रस्य रूप ७ शतमानमायुश्चन्द्रेण ज्योतिरमृतं दधानाः ॥

- पोषयन्तीं जगत्सर्वं स्वदेह प्रभवैर्नवैः ।

शाकैः फलैर्जलैरत्नैः पुष्टिम् आवाहयाम्यहम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः पुष्ट्यै नमः । पुष्टिम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

15. तुष्टिम्

ॐ जातवेदसे सुनवाम सोममराती यतो निदहाति वेदः ।
सनः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः ॥

- देवैराराधितां देवीं सदा सन्तोष कारिणीम् ।

प्रसाद सुमुखीं देवीं तुष्टिम् आवाहयाम्यहम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः तुष्ट्यै नमः । तुष्टिम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

16. आत्मनः कुलदेवताम्

ॐ प्राणाय स्वाहा अपानाय स्वाहा व्यानाय स्वाहा ।

चक्षुषे स्वाहा श्रोत्राय स्वाहा वाचे स्वाहा मनसे स्वाहा ॥

- पत्तने नगरे ग्रामे विपिने पर्वते गृहे ।

नानाजाति कुलेशानीं दुर्गाम् आवाहयाम्यहम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः आत्मनः कुलदेवतायै नमः आत्मनः कुलदेवताम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

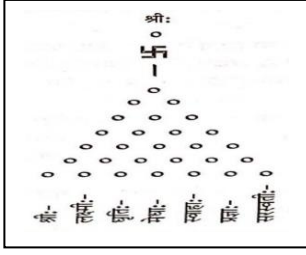
- षोडश मातृका का निचे दिये हुए मंत्रो के द्वारा पंचोपचार या षोडशोपचार पूजन करें ।

● प्रार्थना

आयुरारोग्यमैश्वर्यं ददध्वं मातरो मम ।

निर्विघ्नं सर्वकार्येषु कुरुध्वं सगणाधिपाः ॥

॥ सप्तघृत मातृका (वसोर्धारा) पूजनम् ॥

श्रीलक्ष्मीर्धृतिर्मेधा स्वाहा प्रज्ञा सरस्वती ।
माङ्गल्येषु प्रपूज्यन्ते सप्तैता घृतमातरः ॥
यदंगत्वेन भो देव्यः पूजिता विधिमार्गतः ।
कुर्वन्तु कार्यमखिलं निर्विघ्नेन क्रतूद्भवम् ॥

1. श्रीयम्

ॐ मनसः काममाकुतिं वाचः सत्यमशीमहि ।
पशूनां ७ रूपमन्नस्य रसो यशः श्रीः श्रयतां मयि स्वाहा ॥

- ॐ सुवर्णाभां पद्महस्तां विष्णोर्वक्षस्थल स्थितां ।
त्र्यैलोक्यवल्लभां देवी श्रियमावा हयाम्यहं ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्रियै नमः । श्रियम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

2. लक्ष्मीम्

ॐ श्रीश्रुते लक्ष्मीश्च पत्न्यावहोरात्रे पार्श्वे नक्षत्राणि रूपमश्विनौ व्यात्तम् ।
ईष्णान्निषाण मुं मङ्गलं सर्वलोकम् मङ्गलम् ॥

- ॐ शुभ लक्षण संपन्नां क्षीरसागर संभवां ।
चन्द्रस्यभगिनींसौम्यां लक्ष्मीमावाहयाम्यहं ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः लक्ष्म्यै नमः । लक्ष्मीम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

3. धृतिम्

ॐ भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः । भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः ।
स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवां ७ सस्तनूभिर्व्यशेमहि देवहितं यदायुः ॥

- ॐ संसारधारणपरां धैर्य लक्षण संयुताम् ।
सर्वसिद्धि करीं देवीं धृति मावाहयाम्यहं ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः धृत्यै नमः । धृतिम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

4. मेधाम्

ॐ मेधां मे वरुणो ददातु मेधामग्निः प्रजापतिः ।
मेधामिन्द्रश्च वायुश्च मेधां धाता ददातु मे स्वाहा ॥

- ॐ सदसत्कार्यकरणं क्षमाबुद्धिविलासिनी ।
मम कार्ये शुभकरी मेधा मावाहयाम्यहं ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः मेधायै नमः । मेधाम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

5. स्वाहाम्

ॐ प्राणाय स्वाहा अपानाय स्वाहा व्यानाय स्वाहा ।
चक्षुषे स्वाहा श्रोत्राय स्वाहा वाचे स्वाहा मनसे स्वाहा ॥

- ॐ सौम्यरूपांसुवर्णाभां विद्युज्ज्वलित कुंडलाम् ।
जननीं पुष्टि करीणीं पुष्टिं मावा हयाम्यहं ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः स्वाहायै नमः । स्वाहाम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

6. प्रज्ञाम्

- ॐ आयं गौः पृथ्वीरक्रमीदसदन् मातरं पुरः। पितरं च प्रयन्तस्वः ॥
- ॐ भूतग्राम मिदंसर्व मजेन श्रद्धयाकृतम् ।
श्रद्धयाप्राप्यते सत्यं श्रद्धा मावाहयाम्यहं ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः प्रज्ञायै नमः । प्रज्ञाम् आवाह्यामि स्थापयामि ।

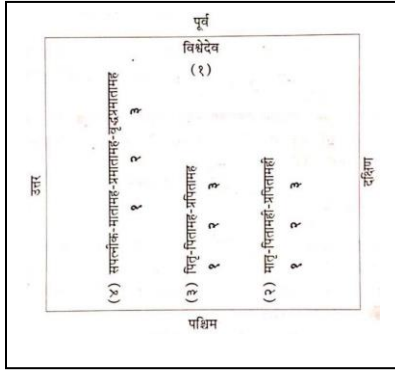
7. सरस्वतीम्

- ॐ पावका नः सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती । यज्ञं वष्टु धियावसुः ॥
- ॐ प्रणवस्यैव जननीं रसना ग्रस्थिता सदा ।
प्रगल्भ दात्रि चपलां वाणीं मावाहयाम्यहं ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः सरस्वत्यै नमः । सरस्वतीम् आवाह्यामि स्थापयामि ।
- सप्तघृत मातृका का निचे दिये हुए मंत्रो के द्वारा षोडशोपचार पूजन कर दें ।
- अनया पूजया वसोद्धारा देवताः प्रीयन्ताम न मम ।

॥ आयुष्य मंत्र ॥

- ॐ यदा युष्यं चिरं देवाःसप्त कल्पान्त जीविषु ।
ददुस्तेना युषा युक्ता जिवेम शरदः शतम् ॥ १ ॥
- दीर्घानागा नगा नद्यो अनन्ताः सप्तार्णवा दिशः ।
अनन्ते ना युषा तेन जीवेमः शरदः शतम् ॥ २ ॥
- सत्यानि पंचभूतानि विनाश रहितानि च ।
अविनाश्या युषा ताद्वज्जीवेम् शरदः शतम् ॥ ३ ॥
- ॐ आयुष्यं वर्चस्य ७ रायस्पोषमौद्धिदम् ।
इद ७ हिरण्यं वर्चस्वज्जैत्राया विशता दुमाम् ॥ ४ ॥
- नतद्रक्षा ७ सि न पिशाचा स्तरन्ति देवानामोजः ।
प्रथमज ७ ह्येतत् यो विभर्ति दाक्षायण ७ हिरण्य ७
स देवेषु कृणुते दीर्घमायुः । स मनुष्येषु कृणुते दीर्घमायुः ॥ ५ ॥
- यदाबध्नन्दाक्षायणा हिरण्य ७ शतानीकाय सुमनस्यमानाः ।
तन्म आबध्नामि शत शारदा यायुष्मान् जरदष्टिर्यथासम् ॥ ६ ॥
आयुष्यम् । आयुष्यम् । आयुष्यम् । आयुष्यमाभिवृद्धिरस्तु ॥

॥ आभ्युदयिक नान्दीमुख श्राद्धम् ॥

न स्वधाशर्मवर्मेति पितृनाम च चोच्चरेत् ।
 न कर्म पितृतीर्थेन न कुशा द्विगुणीकृताः ॥
 न तिलैर्नापसव्येन पित्र्यमन्त्र विवर्जितम् ।
 अस्मच्छब्दं न कुर्वीत श्राद्धे नान्दीमुखे क्वचित् ॥

आचम्य प्राणानायम्य पवित्र धारणं के उपरान्त आभ्युदयिक नान्दीमुख षोडशमातृका के समक्ष पूर्वाभिमुख सव्य रहकर ही पितरों की अर्चना करने का विधान है ।

- **संकल्पः** ॐ विष्णुर्विष्णुर्विष्णु, ॐ नमः परमात्मने श्री पुराण पुरुषोत्तमस्य श्री विष्णोराज्ञया प्रवर्तमानस्याद्य श्री ब्रह्मणो द्वितीय परार्धे श्री श्वेत वराह कल्पे वैवस्वत् मन्वन्तरे अष्टाविंशति तमे कलियुगे कलि प्रथम चरणे जम्बुद्वीपे भारतवर्षे भरत खण्डे आर्यावन्तार्गत ब्रह्मावर्तेक देशे पुण्यप्रदेशे वर्तमाने पराभव नाम संवत्सरे दक्षिणायने अमुक ऋतौ, महामांगल्यप्रदे मासानाम् मासोत्तमे अमुक मासे, अमुक पक्षे, अमुक तिथौ, अमुक वासरे, अमुक नक्षत्रे, अमुक राशि स्थिते चन्द्रे, अमुक राशि स्थिते सूर्ये, अमुक राशि स्थिते देवगुरौ, अमुक गौत्रोत्पन्न, अमुक शर्मा / वर्मा अहं अमुक गोत्राणां मातृ-पितामहि- प्रपितामहि नाम अमुक देवीनां गायत्री सावित्री सरस्वती स्वरूपाणां नान्दीमुखीनां तथा अमुक गोत्राणां पितृ-पितामह-प्रपितामहानाम् अमुक देवानां वसु रुद्र आदित्य स्वरूपाणां नान्दीमुखानां तथा अमुक गोत्राणां मातामह-प्रमातामह-वृद्धप्रमातामहानाम् अमुक देवानां सपत्नीकानां अग्नि वरुण प्रजापति स्वरूपाणां नान्दीमुखानां प्रीतये ग्रहशान्ति कर्मणी निमित्तकं सत्यवसु संज्ञक विश्वेदेव पूर्वकं संक्षिप्त संकल्प विधिना नान्दीमुख श्राद्धमहं करिष्ये ।

- **पादप्रक्षालनम्** पादप्रक्षालन हेतु आसन पर जल छोड़े ।

1. ॐ सत्यवसु संज्ञकाः विश्वेदेवाः नादिमुखः ।
 ■ ॐ भूर्भुवः स्वः वः पाद्यं पादावनेजनं पाद प्रक्षालनं वृद्धिः ।
2. ॐ मातृ-पितामहि-प्रपितामहः नादिमुखः ।
 ■ ॐ भूर्भुवः स्वः इदं वः पाद्यं पादावनेजनं पाद प्रक्षालनं वृद्धिः ।
3. ॐ पितृ-पितामह-प्रपितामहः नादिमुखाः ।
 ■ ॐ भूर्भुवः स्वः इदं वः पाद्यं पादावनेजनं पाद प्रक्षालनं वृद्धिः ।
4. ॐ मातामह-प्रमातामह-वृद्धप्रमातामहः सपत्निकाः नादिमुखाः ।
 ■ ॐ भूर्भुवः स्वः इदं वः पाद्यं पादावनेजनं पाद प्रक्षालनं वृद्धिः ।

● **आसनदानम्** विश्वेदेवा तथा सभी पृतों के लिए आसन दें।

1. ॐ सत्यवसु सज्ञका विश्वेदेवानां नादिमुखिनां ।
 ■ ॐ भूर्भुवः स्वः इदं वः आसनं सुखासनं नादिश्राद्धे क्षणो क्रियेतां तथा प्राप्नोति भवान् प्राप्नुवावः ॥
2. ॐ मातृ-पितामहि-प्रपितामहिनां नादिमुखिनां ।
 ■ ॐ भूर्भुवः स्वः इदं वः आसनं सुखासनं नादिश्राद्धे क्षणो क्रियेतां तथा प्राप्नोति भवान् प्राप्नुवावः ॥
3. ॐ पितृ-पितामह-प्रपितामहानां नादिमुखानां ।
 ■ ॐ भूर्भुवः स्वः इदं वः आसनं सुखासनं नादिश्राद्धे क्षणो क्रियेतां तथा प्राप्नोति भवान् प्राप्नुवावः ॥
4. ॐ मातामह-प्रमातामह-वृद्धप्रमातामहानां सपत्नीकानां नादिमुखानां ।
 ■ ॐ भूर्भुवः स्वः इदं वः आसनं सुखासनं नादिश्राद्धे क्षणो क्रियेतां तथा प्राप्नोति भवान् प्राप्नुवावः ॥

● **गंधादि दानम्** विश्वेदेवा तथा सभी पृतों के आसन पर जल, वस्त्र, यज्ञोपवित, चन्दन, अक्षत, पुष्प, धूप, दीप, नैवेद्य, पान, सोपारी, आदि अर्पण करें।

1. ॐ सत्यवसु संज्ञकेभ्यो विश्वेभ्यो देवेभ्यो नादिमुखेभ्यः ।
 ■ ॐ भूर्भुवः स्वः इदं गंधाद्यर्चनः स्वाहा संपद्यतां वृद्धिः ॥
2. ॐ मातृ-पितामहि-प्रपितामह्यः नादिमुख्यः ।
 ■ ॐ भूर्भुवः स्वः इदं गंधाद्यर्चनः स्वाहा संपद्यतां वृद्धिः ॥
3. ॐ पितृ-पितामह-प्रपितामहेभ्यः सपत्निकेभ्यो नादिमुखेभ्यः ।
 ■ ॐ भूर्भुवः स्वः इदं गंधाद्यर्चनः स्वाहा संपद्यतां वृद्धिः ॥
4. ॐ मातामह-प्रमातामह-वृद्धप्रमातामहेभ्यः सपत्निकेभ्यो नादिमुखेभ्यः ।
 ■ ॐ भूर्भुवः स्वः इदं गंधाद्यर्चनः स्वाहा संपद्यतां वृद्धिः ॥

● **भोजन निष्क्रय दानम्** भोजन निष्क्रय निमित्त दक्षिणा दें।

1. ॐ सत्यवसु संज्ञकेभ्यो विश्वेभ्यो देवेभ्यो नादिमुखेभ्यः ।
 ■ ॐ भूर्भुवः स्वः दास्यमाण ब्राह्मण युग्म भोजन पर्याप्तमन्नं तन्निष्क्रभुतं किञ्चित् हिरण्यदत्तं अमृत रुपेनस्वाहा संपद्यतां वृद्धिः ॥
2. ॐ मातृ-पितामहि-प्रपितामहिभ्यः नादिमुखिभ्यः ।
 ■ ॐ भूर्भुवः स्वः दास्यमाण ब्राह्मण युग्म भोजन पर्याप्तमन्नं तन्निष्क्रभुतं किञ्चित् हिरण्यदत्तं अमृत रुपेनस्वाहा संपद्यतां वृद्धिः ॥

3. ॐ पितृ - पितामह - प्रपितामहेभ्यः नादिमुखेभ्यः ।

- ॐ भूर्भुवः स्वः दास्यमाण ब्राह्मण युग्म भोजन पर्याप्तमन्नं तन्निष्क्रभुतं किञ्चित् हिरण्यदत्तं अमृत रुपेनस्वाहा संपद्यतां वृद्धिः ॥

4. ॐ मातामह - प्रमातामह - वृद्ध प्रमातामहेभ्यः सपत्निकेभ्यो नादिमुखेभ्यः ।

- ॐ भूर्भुवः स्वः दास्यमाण ब्राह्मण युग्म भोजन पर्याप्तमन्नं तन्निष्क्रभुतं किञ्चित् हिरण्यदत्तं अमृत रुपेनस्वाहा संपद्यतां वृद्धिः ॥

● सक्षिर यव जलानि दद्यात् दुध, जव, जल मिलाकर अर्पण करें ।

1. ॐ सत्यवसु संज्ञकाः विश्वेदेवाः नादिमुखाः ।

ॐ भूर्भुवःस्वःप्रीयंताम् ॥

2. ॐ मातृ-पितामहि-प्रपितामहिभ्यः नादिमुखिभ्यः ।

ॐ भूर्भुवःस्वःप्रीयंताम् ॥

3. ॐ पितृ-पितामह-प्रपितामहाः नादिमुखाः ।

ॐ भूर्भुवःस्वःप्रीयंताम् ॥

4. ॐ मातामह-प्रमातामह-वृद्ध प्रमातामहाः सपत्नीकाः नादिमुखाः ।

ॐ भूर्भुवःस्वःप्रीयंताम् ॥

● जलाऽक्षत पुष्प प्रदानम् जल, पुष्प, चावल सभी आसनों पर चढायें ।

- शिवा आपः सन्तु इति जलम् ।
- सौमनस्यमस्तु इति पुष्पम् ।
- अक्षतं चाऽरिष्टं चाऽस्तु इति अक्षतम् ।

● जलधारा दानम्

पितरों के लिए अँगुठे की ओर से पूर्वाग्र जलधारा दें ।

- ॐ अघोराः पितरः सन्तुः । इति पूर्वाग्रां चलधारां दद्यात् ।

● आशिष ग्रहणम्

यजमान हाथ जोड़कर प्रार्थना करें ।

ब्राह्मण कहें ।

● गोत्रंनोभि वर्धतां ।

अभिवर्धतां गोत्रम् ॥

● दातारो नोभि वर्धतां ।

अभिवर्धतां दातारः ॥

● संततिर्नोभि वर्धतां ।

अभिवर्धतां संततिः ॥

● श्रद्धाचनो माव्यगमत ।

माव्यगमत्श्रद्धा ॥

● अन्नचनो बहुभवेत् ।

भवतु वो बहुन्नम् ॥

● अतिथिंश्चलभेमहि ।

लभतां वोतिथयः ॥

● वेदाश्च नोभि वर्धतां ।

अभिवर्धतां वेदाः ॥

● मायाचिष्मकंचन ।

मायाचध्वं कंचन ॥

● एताः आशिषः सत्याः सन्तु ।

सन्त्वेताः सत्याः आशिषः ॥

● **दक्षिणा दानम्** मुन्नका, आँवला, यव, अदरक, मूल, तथा दक्षिणा लेकर ।

1. ॐ सत्यवसु संज्ञकेभ्यो विश्वेभ्यो देवेभ्यो नादिमुखेभ्यः ।

- ॐ भूर्भुवः स्वः कृतस्य नादिश्राद्धस्य फलप्रतिष्ठा सिध्यर्थं द्राक्षामलक यवमुल फल निष्क्रयिणिं दक्षिणां दातुमह मुत्सृजे ॥

2. ॐ मातृ-पितामहि-प्रपितामहिभ्यः नादिमुखिभ्यः ।

- ॐ भूर्भुवः स्वः कृतस्य नादिश्राद्धस्य फलप्रतिष्ठा सिध्यर्थं द्राक्षामलक यवमुल फल निष्क्रयिणिं दक्षिणां दातुमह मुत्सृजे ॥

3. ॐ पितृ-पितामह-प्रपितामहेभ्यः नादिमुखेभ्यः ।

- ॐ भूर्भुवः स्वः कृतस्य नादिश्राद्धस्य फलप्रतिष्ठा सिध्यर्थं द्राक्षामलक यवमुल फल निष्क्रयिणिं दक्षिणां दातुमह मुत्सृजे ॥

4. ॐ मातामह-प्रमातामह-वृद्ध प्रमातामहेभ्यः सपत्निकेभ्यो नादिमुखेभ्यः ।

- ॐ भूर्भुवः स्वः कृतस्य नादिश्राद्धस्य फलप्रतिष्ठा सिध्यर्थं द्राक्षामलक यवमुल फल निष्क्रयिणिं दक्षिणां दातुमह मुत्सृजे ॥

● **यजमान**

ॐ उपास्मै गायता नरः पवमानायेन्दवे । अभि देवाँ इयक्षते ।

- ॐ इडामग्ने पुरुद ७ स ७ सनिं गोः शश्वत्तम ७ हव मानाय साध ।
स्यान्नः सूनस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥
- अनेन नादिश्राद्धं संपन्नं ।

● **ब्राह्मण**

सुसंपन्न ।

● **प्रार्थना**

अक्रोधनाः शौचपराः सततं ब्रह्मचारिणः । ग्रहध्यानरता नित्यं प्रसन्नमनसः सदा ॥१॥

- अदुष्ट भाषणाः सन्तु मा सन्तु परनिदकाः । ममापि नियमा ह्येते भवन्तु भवतामपि ॥२॥
- ऋत्विजश्च यथा पूर्वं शक्रादीनां मखेऽभवन् । यूयं तथा मे भवत ऋत्विजो दिवसत्तमाः ॥३॥
- अस्मिन् कर्मणि मे विप्राः वृता गुरुमुखादयः । सावधानाः प्रकुर्वन्तु स्वं कर्म यथोदितम् ॥४॥
- अस्य यागस्य निष्पत्तौ भवन्तोऽभ्यर्थिता मया । सुप्रसादैः प्रकर्तव्यं कमदं विधिपूर्वकम् ॥५॥

● **विसर्जनम्**

ॐ वाजे वाजेऽवत वाजिनो नो धनेषु विप्राऽमृता ऽ ऋतज्ञाः ।

अस्य मद्धवः पिबत मादयद्धवं तृप्ता यात पथिभिर्देवयानैः ॥१॥

- ॐ आमावाजस्य प्रसवो जगम्या देमे द्यावापृथिवी विश्वरूपे ।
आमागन्तां पितरा मातरा चामा सौमोऽमृतत्वेन गम्यात् ॥२॥

- आस्मिन् नादिश्राद्धे न्युनातिरिक्तं नादिमुख प्रसादात्परिपूर्णोऽस्तु । अस्तु परिपूर्णतां ॥
- अनेन नादिश्राद्धाख्येन कर्मणः नंदमुख नंदपितरः प्रियंतां वृद्धिः ॥

॥ आचार्य ब्रह्मादि ऋत्विग् वरणम् ॥

● संकल्प

अद्य विशेषण विशिष्टायां शुभ पुण्य तिथौ अमुक गोत्रः अमुक नामाहम् अस्मिन् ग्रहशान्त्याख्ये कर्मणि शुभता सिद्ध्यर्थम् आचार्य कर्म कर्तृत्वेन एभिः वरण सामग्रीभिः अमुक गोत्रं अमुक शर्माणं त्वाम वृणे ।

● प्रार्थना

ॐ आचार्यस्तु यथा स्वर्गे शक्रा दीनां बृहस्पतिः ।

तथा त्वं मम यज्ञेस्मिन् आचार्यो भव सुव्रत ॥१॥

■ यथा चतुर्मुखो ब्रह्मा सर्वलोक पितामहः ।

तथा त्वं मम यज्ञेस्मिन् ब्रह्मा भव द्विजोत्तम ॥२॥

■ अक्रोधनाः शौचपराः सततं ब्रह्मचारिभिः ।

ग्रहध्यानरताः नित्यं प्रसन्न मनसः सदा ॥३॥

■ अदुष्टभाषणाः सन्तु मा सन्तु पर निन्दकाः ।

ममापि नियमा ह्येते भवन्तु भवतामपि ॥४॥

■ ऋत्विजश्च यथा पूर्वं शक्रादीनामखेभवन् ।

यूयं तथामे भवत ऋत्विजो द्विज सत्तमः ॥५॥

■ अस्मिन् कर्मणि ये विप्राः वृता गुरुमुखादयाः ।

सावधानाः प्रकुर्वन्तु स्वं स्वं कर्म यथोदितम् ॥६॥

■ अस्य यागस्य निष्पत्तौ भवन्तो भ्यर्थिता मया ।

सुप्रसन्नैः प्रकर्तव्यं कर्मेदं विधिपूर्वकम् ॥७॥

॥ इति आचार्यादि वरणं समाप्तम् ॥

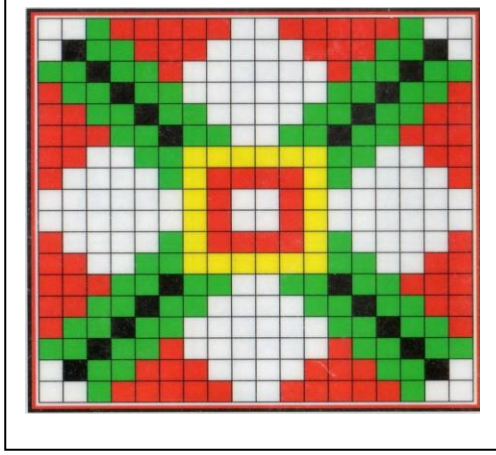
॥ पंचगव्य करणम् ॥

- एक मिट्टी के पात्र में गोमूत्र, गोबर, दूध, दही, घी पाचों चीजें कुश के द्वारा मिला दें।

- गोमूत्र ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात् ॥
- गोबर ॐ मानस्तोके तनये मानऽ आयुषि मानो गोषु मानोऽ अश्वेषु रीरिषः। मानो व्वीरान् रुद्रभामिनो व्वधीर्ह विष्मन्तः सदमित्त्वा हवामहे ॥
- दूध ॐ आप्याय स्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्ण्यम् भवा वाजस्य संगथे ॥
- दधि ॐ दधि क्राव्णो अकारिषं जिष्णो रश्चस्य वाजिनः । सुरभिनो मुखाकरत् प्रण आयु ७ षितारिषत् ॥
- घी ॐ तेजोसि शुक्र मस्य मृतमसि धाम नामासि प्रियं । देवानां मना धृष्टन्देव यजन मसि ॥
- कुशोदक ॐ देवस्त्वा सवितुः प्रसवे अश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्याम् ॥
- मंत्र निम्न मंत्रो के द्वारा कुश से पूजा स्थल, सामग्री एवं अपने उपर पंचगव्य छिड़के ।
 - ॐ आपो हिष्ठा मयो भुवस्तान ऊर्जे दधातन महेरणाय चक्षसे ।
 - यो वः शिव तमो रसस्तस्य भाजयतेह नः उशतीरिव मातरः ।
 - तस्मा अरंग मामवो यस्य क्षयाय जिन्वथ आपो जनय था च नः ॥
 - ॐ गो शरीरात् समुद्भूतं पंचगव्यं सुपावनम् । प्रोक्षणम् मण्डपस्यैव करिष्यामि सुरार्थकम् ॥
 - ॐ मण्डपाभ्यन्तरे देवाः सदेव्यः सगणाधिपः । तस्मात् संप्रोक्षणार्थेन सन्तुष्टा वरदाः सदा ॥
 - ॐ गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधि सर्पिः समन्वितम् । सर्वपाप विशुद्ध्यर्थम् पञ्चगव्यं पुनातु माम् ॥
- प्रार्थना ॐ स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्वेवेदाः । स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥
 - देवाः आयान्तु । यातुधाना अपायान्तु । विष्णवे नमः । विष्णोः इमं सत्रं रक्षस्व ।

॥ इति पंचगव्य करणम् ॥

॥ सर्वतोभद्र मण्डल देवतानां पूजनम् ॥

ॐ इमं रक्तवर्णन्तु तथाहस्त सुविस्तृतम् ।
 इद्रध्वजं चालभामि महेन्द्राय सुप्रीतये ॥
 अमुमिन्द्रध्वजं चित्रं सर्व विघ्न विनाशकम् ।
 अस्मिन् मण्डप पार्श्वे तु स्थापयामि सुरार्चने ॥

2. ॐ ब्रह्मणे नमः	16. सप्तयक्षेभ्यो नमः	30. पृथिव्यै नमः	44. विश्वामित्राय नमः
3. सोमाय नमः	17. भूतनागेभ्यो नमः	31. गंगादि नंदीभ्यो नमः	45. कश्यपाय नमः
4. ईशानाय नमः	18. गन्धर्वाप्सेरोभ्यो नमः	32. सप्तसागरेभ्यो नमः	46. जमदग्नये नमः
5. इन्द्राय नमः	19. स्कंदाय नमः	33. मेरवे नमः	47. वसिष्ठाय नमः
6. अग्नये नमः	20. नन्दीश्वराय नमः	34. गदायै नमः	48. अत्रये नमः
7. यमाय नमः	21. शूलमहाकालाभ्यां नमः	35. त्रिशूलाय नमः	49. अरुन्धत्यै नमः
8. नैर्ऋतये नमः	22. दक्षादि सप्तगणेभ्यो नमः	36. वज्राय नमः	50. ऐन्द्रै नमः
9. वरुणाय नमः	23. दुर्गायै नमः	37. शक्तये नमः	51. कौमार्यै नमः
10. वायवे नमः	24. विष्णवे नमः	38. दण्डाय नमः	52. ब्राह्म्यै नमः
11. अष्टवसुभ्यो नमः	25. स्वधायै नमः	39. खड्गाय नमः	53. वाराह्यै नमः
12. एकादश रुद्रेभ्यो नमः	26. मृत्यु रोगाभ्यां नमः	40. पाशाय नमः	54. चामुण्डायै नमः
13. द्वादशादित्येभ्यो नमः	27. गणपतये नमः	41. अंकुशाय नमः	55. वैष्णव्यै नमः
14. अश्विभ्यां नमः	28. अद्भ्यो नमः	42. गौतमाय नमः	56. माहेश्वर्यै नमः
15. सपैतृक-विश्वेदेव नमः	29. मरुदभ्यो नमः	43. भरद्वाजाय नमः	57. वैनायक्यै नमः

- ॐ भूभुवः स्वः सर्वतोभद्र मण्डल देवताभ्यो नमः । सर्वतोभद्रम् आवाह्यामि स्थापयामि पूजयामि ।
- सर्वतोभद्र मण्डल हेतु निचे दिये हुए मंत्रो के द्वारा पंचोपचार या षोडशोपचार पूजन करें ।

॥ लिंगतोभद्र मण्डल देवतानां पूजनम् ॥

1. ॐ असितांग भैरवाय नमः ।	17. ॐ अनन्ताय नमः ।
2. ॐ रूरु भैरवाय नमः ।	18. ॐ वासुकये नमः ।
3. ॐ चंड भैरवाय नमः ।	19. ॐ तक्षकाय नमः ।
4. ॐ क्रोध भैरवाय नमः ।	20. ॐ कुलिशाय नमः ।
5. ॐ उन्मत्त भैरवाय नमः ।	21. ॐ कर्कोटकाय नमः ।
6. ॐ कपाल भैरवाय नमः ।	22. ॐ शंखपालाय नमः ।
7. ॐ भीषण भैरवाय नमः ।	23. ॐ कम्बलाय नमः ।
8. ॐ संहार भैरवाय नमः ।	24. ॐ अश्वतराय नमः ।
9. ॐ भवाय नमः ।	25. ॐ शूलाय नमः ।
10. ॐ सर्वाय नमः ।	26. ॐ चन्द्रमौलिने नमः ।
11. ॐ पशुपतये नमः ।	27. ॐ चन्द्रमसे नमः ।
12. ॐ ईशानाय नमः ।	28. ॐ वृषभध्वजाय नमः ।
13. ॐ रुद्राय नमः ।	29. ॐ त्रिलोचनाय नमः ।
14. ॐ उग्राय नमः ।	30. ॐ शक्तिधराय नमः ।
15. ॐ भीमाय नमः ।	31. ॐ महेश्वराय नमः ।
16. ॐ महते नमः ।	32. ॐ शूलपाणये नमः ।

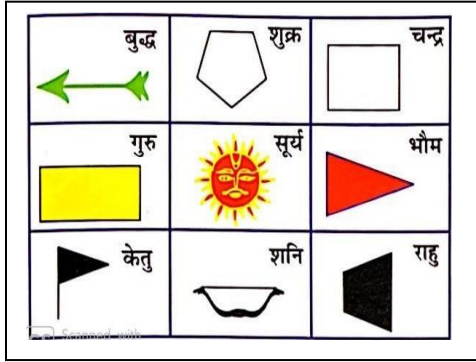
- ॐ भूभुवः स्वः लिंगतोभद्र मण्डल देवताभ्यो नमः । लिंगतोभद्रम् आवाह्यामि स्थापयामि पूजयामि ।
- लिंगतोभद्र मण्डल हेतु निचे दिये हुए मंत्रो के द्वारा पंचोपचार या षोडशोपचार पूजन करें ।

॥ इति लिंगतोभद्र देवता स्थापनं पूजनं च समाप्तम् ॥

प्रधान कलश स्थापनम्

- सर्वतोभद्र मण्डल के मध्य भाग में तांबे का कलश स्थापन करें ।
- ॐ मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षताम् ।
पिष्टतान्नो भरीमभिः ॥

॥ नवग्रह मण्डल पूजनम् ॥

ब्रह्मा मुरारी त्रिपुरान्तकारी
भानु शशि भूमि-सुतो बुधश्च ।
गुरुश्च शुक्र शनि राहु केतवः
सर्वे ग्रहा शांति करा भवन्तु ॥

- **स्थापनक्रम** ईशान मण्डलं कृत्वा ग्रहाणां स्थापनं ततः । वृत मण्डल आदित्यमर्धचन्द्रं विशाकरम् ॥
त्रिकोणं मंगलं चैव बुधं च धनुषाकृतिम् । गुरुमष्टदलं प्रोक्तं चतुष्कोणं च भार्गवम् ॥
नराकृतिं शनिं विन्द्याद्राहुं च मकराकृतिम् । केतुं खड्गसमं ज्ञेयं ग्रहमण्डलके शुभा ॥
- **प्रकारान्तरम्** वृतमण्डलमादित्यं चतुरस्रं निशाकरम् । त्रिकोणं मंगलं चैव बुधं वै बाण सन्निभम् ॥
गुरवे पट्टिशाकारं पचंकाणं भृगुं तथा । मन्दे च धनुषाकारं सुर्पाकारं तु राहवे ॥

१. सूर्यम्

मण्डल के मध्य में

लकड़ी - मदार

फल - द्राक्ष

- ॐ आकृष्णेन रजसा वर्तमानो निवेशयन्नमृतं मन्त्रं च ।
हिरण्ययेन सविता रथेना देवो याति भुवनानि पश्यन् ॥
- जपा कुसुम संकाशं काश्यपेयं महाद्युतिम् ।
तमोऽरिं सत्र पापघ्नं प्रणतोऽस्मि दिवाकरम् ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः कलिङ्गदेशोद्भव काश्यपस गोत्र रक्त वर्ण भो सूर्य । इहागच्छ । इहतिष्ठ
सूर्याय नमः । सूर्यम् आवाहयामि, स्थापयामि, पूजयामि ।

२. चन्द्रम्

मण्डल के अग्निकोण में

लकड़ी - पलास

फल - गन्ना

- ॐ इमं देवाऽअसपत्न ७ सुवध्वं महते क्षत्राय महते ज्यैष्ठ्याय महते
जानराज्या येन्द्रस्येन्द्रियाय । इमममुष्य पुत्रममुष्यै पुत्रमस्यै विशऽएष वोमी
राजा सोमोस्माकं ब्राह्मणाना ७ राजा ॥
- दधि शंख तुषाराभं क्षीरोदार्यव संभवम् ।
नमामि शशिनं सोम शम्भोर्मुकुटभूषणम् ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः यमुनातीरोद्भव आत्रेयस गोत्र शुक्ल वर्ण भो चन्द्र । इहागच्छ । इहतिष्ठ
चन्द्रमसे नमः । चन्द्रमसम् आवाहयामि, स्थापयामि, पूजयामि ।

३. भौमम्

मण्डल के दक्षिण में

लकड़ी - खैर

फल - सोपारी

- ॐ अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम् ।
अपा ७ रेता ७ सि जिन्वति ॥
- धरणी गर्भसंभूतं विद्युत्कान्ति समप्रभम् ।
कुमारं शक्ति हस्तं च मंगलं प्रणमाम्यहम् ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः अवन्तिकापुरोद्भव भरद्वाजस गोत्र रक्त वर्ण भो भौम । इहागच्छ । इहतिष्ठ
भौमाय नमः । भौमम् आवाहयामि, स्थापयामि, पूजयामि ।

४. बुधम्

मण्डल के ईशान कोण में

लकड़ी - चिचडी

फल - नारंगी

- ॐ उद्बुध्य स्वाग्ने प्रति जागृहि त्वमिष्टा पूर्ते स ७ सृजेथा मयं च ।
अस्मिन्सधस्थे अद्युत्तरस्मिन् विश्वेदेवा यजमानश्च सीदत ॥
- प्रियंगु कलिका श्यामं रूपेण प्रतिमं बुधम् ।
सौम्यं सौम्य गुणोपेतं तं बुधं प्रणमाम्यहम् ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः मगधदेशोद्भव आत्रेयस गोत्र हरित वर्ण भो बुध । इहागच्छ । इहतिष्ठ
बुधाय नमः । बुधम् आवाहयामि, स्थापयामि, पूजयामि ।

५. बृहस्पतिम्

मण्डल के उत्तर में

लकड़ी - पीपल

फल - निम्बु

- ॐ बृहस्पतेऽति यदर्यो अर्हाद्युमद् विभाति क्रतुमज्जनेषु ।
यद्दीदयच्छवस ऋतप्रजा त तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम् ॥
- देवानां च ऋषीणां च गुरुं कांचन सन्निभम् ।
बुद्धिभूतं त्रिलोकेशं तन्नमामि बृहस्पतिम् ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः सिन्धुदेशोद्भव अंगिरस गोत्र पीत वर्ण भो बृहस्पते । इहागच्छ । इहतिष्ठ
बृहस्पतये नमः । बृहस्पतिम् आवाहयामि, स्थापयामि, पूजयामि ।

६. शुक्रम्

मण्डल के पूर्व में

लकड़ी - गूलर

फल - बीजोरु

- ॐ अन्नात् परिश्रुतो रसं ब्रह्मणा व्यपिबत् क्षत्रं पयः सोमम्प्रजापतिः ।
ऋतेन सत्य मिन्द्रियं विपान ७ शुक्र मन्धस इन्द्रस्येन्द्रिय मिदं पयोऽमृतं मधु ॥
- हिम कुन्दमृणालाभं दैत्यानां परमं गुरुम् ।
सर्वशास्त्र प्रवक्तारं भार्गवं प्रणमाम्यहम् ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः भोजकटदेशोद्भव भार्गवस गोत्र शुक्ल वर्ण भो शुक्र । इहागच्छ । इहतिष्ठ
शुक्राय नमः । शुक्रम् आवाहयामि, स्थापयामि, पूजयामि ।

७. शनिम्

मण्डल के पश्चिम में

लकड़ी - शमी

फल - कमल गट्टा

- ॐ शन्नो देवी रभिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शंय्यो रभि स्त्रवन्तु नः ॥
- नीलांजनसमाभासं रविपुत्रं यमाग्रजं ।

छाया मार्तण्ड संभूतं तन्नमामि शनैश्चरम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः सौराष्ट्र देशोद्भव काश्यपस गोत्र कृष्ण वर्ण भो शनैश्चर । इहागच्छ । इहतिष्ठ शनैश्चराय नमः । शनैश्चरम् आवाहयामि, स्थापयामि, पूजयामि ।

८. राहुम्

मण्डल के नैऋत्य कोण में

लकड़ी - दुब

फल - नारियल

- ॐ कयानश्चित्र ऽ आभुवदूती सदावृधः सखा । कया शचिष्ठया वृता ॥
- अर्द्धकायं महावीर्यं चन्द्रादित्य विमर्दनम् ।

सिंहिका गर्भ संभूतं तं राहुं प्रणमाम्यहम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः राठिनापुरोद्भव पैठीनस गोत्र कृष्ण वर्ण भो राहो । इहागच्छ । इहतिष्ठ राहवे नमः । राहुम् आवाहयामि, स्थापयामि, पूजयामि ।

९. केतुम्

मण्डल के वायव्य कोण में

लकड़ी - कुशा

फल - दाडिम

- ॐ केतुं कृण्वन्न केतवे पेशो मर्या अपेशसे । समुषद्भिरजायथाः ॥
- पलाश पुष्प संकाशं तारका ग्रह मस्तकम् ।

रौद्रं रौद्रत्मकं घोरं तं केतु प्रणमाम्यहम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः अन्तर्वेदिसमुद्भव जैमिनिस गोत्र कृष्ण वर्ण भो केतु । इहागच्छ । इहतिष्ठ केतवे नमः । केतुम् आवाहयामि, स्थापयामि, पूजयामि ।

अधिदेवता स्थापनम्

- विशेष पूजा, यज्ञ, अनुष्ठान, इत्यादि में नवग्रहों के दाहिनी ओर अधिदेवताओं का आवाहन स्थापन एवं पूजन करें ।

१. ईश्वरम् (सूर्य के दायें)

ॐ त्रयम्बकं यजामहे सुगन्धिम् पुष्टिवर्द्धनम् ।

उर्वारुक मिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात् ॥

२. उमाम् (चंद्र के दायें)

ॐ श्रीश्रुते लक्ष्मीश्च पत्न्या वहोरात्रो पार्श्व नक्षत्राणि रूपमश्विनौ व्यात्तम् ।

इष्णान्निषाणामुम्मऽइषाण सर्वलोकम्मऽइषाण ॥

३. स्कन्दम् (मंगल के दायें)

ॐ यद क्रन्दः प्रथमं जायमानः उद्यन्तसमुद्रा दुत वा पुरीषात् ।

श्येनस्य पक्षा हरिणस्य बाहू उपस्तुत्यं महिजातंते अर्वन ॥

४. विष्णुम् (बुध के दायें)

ॐ विष्णो रराट मसि विष्णोः श्रप् त्रेस्थो विष्णोः

स्यूरसि विष्णोर्ध्रुवोसि वैष्णवमसि विष्णवे त्वा ॥

५. ब्रह्माणम् (गुरु के दार्यें) ॐ ब्रह्म यज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्विसीमतः सुरुचो वेनऽआवः ।
सबुध्न्या उपमा ऽ अस्य विष्टाः सतश्च योनिमसश्च विवः ॥
६. इन्द्रम् (शुक्र के दार्यें) ॐ सजोषा इन्द्र सगणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्राहा शूर विद्वान् ।
जहि शत्रुऽरप मृधो नुदस्वाथा भयं कृणुहि विश्वतो नः ॥
७. यमम् (शनि के दार्यें) ॐ यमाय त्वांगिरस्वते पितृमते स्वाहा ।
स्वाहा घर्माय स्वाहा घर्मः पित्रे ॥
८. कालम् (राहु के दार्यें) ॐ कार्ष्णिर्गसि समुद्रस्य त्वाक्षित्या ऽ उन्नयामि ।
समापो ऽ अद्भिरगमत समोषधी भिरोषधीः ॥
९. चित्रगुप्तम् (केतु के दार्यें) ॐ चित्रावसो स्वस्ति ते पारमशीय ॥

प्रत्यधि देवता स्थापनम्

- नवग्रहों के बायीं ओर प्रत्यधि देवताओं का आवाहन स्थापन एवं पूजन करें ।

१. अग्निम् (सूर्य के बायें) ॐ अग्निदूतं पुरो दधे हव्यवाहमु प ब्रुवे । देवाँ २ ऽआसादयादिह ॥
२. आपः (चन्द्र के बायें) ॐ आपो हिष्ठा मयोभुवस्तानऽ ऊर्जे दधातन । महेरणाय चक्षसे यो वः
शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः उशतीरिव मातरः । तस्माऽ अरङ्गमामवो
यस्य क्षयाय जिन्वथ आपो जनयथा च नः ॥
३. पृथ्वीम् (मंगल के बायें) ॐ स्योना पृथिवी नो भवानृक्षरा निवेशनी । यच्छा नः शर्म स प्रथाः ॥
४. विष्णुम् (बुध के बायें) ॐ इदं विष्णुर्वि चक्रमे त्रेधा निदधे पदम् । समूढमस्य पा ७ सुरे स्वाहा ॥
५. इन्द्रम् (गुरु के बायें) ॐ त्रातारमिन्द्र मवितार मिन्द्र ७ हवे हवे सुहव ७ शूरमिन्द्रम् ।
ह्वायामि शक्रम्पुरुहूतमिन्द्र ७ स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्रः ॥
६. इन्द्राणीम् (शुक्र के बायें) ॐ अदित्यै रास्ना सीन्द्राण्या ऽउष्णीषः । पूषाऽसि घर्माय दीष्व ॥
७. प्रजापतिम् (शनि के बायें) ॐ प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा रूपाणि परिता बभूव ।
यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नोऽस्तु वय ७ स्याम पतयो रयीणाम् ॥
८. सर्प (राहु के बायें) ॐ नमोस्तु सर्पेभ्यो ये के च पृथिवीमनु ।
येऽ अन्तरिक्षे ये दिवि तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः ॥
९. ब्रह्मा (केतु के बायें) ॐ ब्रह्म यज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद् विसीमतः सुरुचो वेनऽआवः ।
सबुध्न्याऽ उपमाऽ अस्य विष्टाः सतश्च योनिमसतश्च विवः ॥

पंच लोकपाल देवता पूजनम्

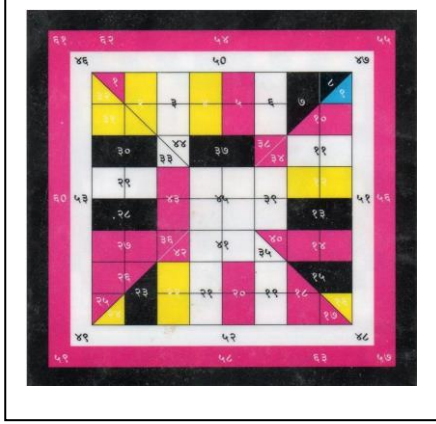
१. गणेश (राहु के उत्तर) ॐ गणानान्त्वा गणपतिः हवामहे प्रियाणान्त्वां प्रियपतिः हवामहे निधी नान्त्वा निधिपतिः हवामहे व्वसो मम आहमजानि गर्भधमात्त्वमजासि गर्भधं ॥
२. दुर्गा (शनि के उत्तर) ॐ अंबेऽ अंबिकेऽ अम्बालिके न मा नयति कश्चन ।
ससस्त्यश्चकः सुभद्रिकां काम्पील वासिनीम् ॥
३. वायु (सूर्य के उत्तर) ॐ आ नो नियुद्धिः शतिनीभिरध्वरः सहश्रिणीभिरुपयाहि यज्ञम् ।
वायो अस्मिन्सवने मादयस्व यूयम्पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥
४. आकाश (शुक्र के पूर्व) ॐ घृतं घृतपावानः पिबत वसां वसापावानः पिबतान्तरिक्षस्य हविरसि स्वाहा ।
दिशः प्रदिश आदिशो विदिश उद्धिशो दिग्भ्यः स्वाहा ॥
५. अश्विनी (ग्रह के उत्तर) ॐ यावां कशा मधु मत्यश्विना सूनृतावती । तथा यज्ञं मिमिक्षत ॥

दशदिक्पाल पूजनम्

१. इन्द्र (मण्डल के पूर्व) ॐ त्रातार मिन्द्र मवितार मिन्द्रः हवे हवे सुहवः शूरमिन्द्रम् ।
ह्वायामि शक्रम्पुरुहूतमिन्द्रः स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्रः ॥
२. अग्नि (मण्डल के अग्नि) ॐ त्वन्नोऽ अग्ने तव देव पायुभिर्मघोनो रक्ष तन्वश्च बन्ध ।
त्राता तोकस्य तनये गवामस्य निमेषः रक्षमाणस्तव व्रते ॥
३. यम (मण्डल के दक्षिण) ॐ यमाय त्वांगिरस्वते पितृमते स्वाहा । स्वाहा घर्माय स्वाहा घर्मः पित्रे ॥
४. नैऋत्य (मण्डल के नैऋत्य) ॐ असुन्वन्तमयजमानमिच्छ स्तेन- स्येत्यामन्विहितस्करस्य ।
अन्यमस्मदिच्छ- सातऽ इत्यानमो देवि निर्ऋते तुभ्यमस्तु ॥
५. वरुण (मण्डल के पश्चिम) ॐ तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाशास्ते यजमानो हविर्भिः ।
अहेडमानो वरुणे हबोध्युरुशः समानऽ आयुः प्रमोषीः ॥
६. वायु (मण्डल के वायव्य) ॐ आ नो नियुद्धिः शतिनीभिरध्वरः सहश्रिणी भिरुपया हियज्ञम् ।
वायोऽ अस्मिन्सवने मादयस्व यूयम्पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥
७. सोम (मण्डल के उत्तर) ॐ वयः सोमव्रते तव मनस्तनुषु बिभ्रतः । प्रजावन्तः सचेमहि ॥
८. ईशान (मण्डल के ईशान) ॐ तमीशानं जगतस् तस्थु षस्पतिं धियञ्जिन्वम से हूमहे वयं ।
पूषानो यथा वेद सामसदृधे रक्षिता पायुरदब्ध स्वस्तये ॥
९. ब्रह्मा (ईशान - पूर्व) ॐ अस्मे रुद्रा मेहना पर्वतासो वृत्रहत्ये भरहूतौ सजोषाः ।
यशः सते स्तुवते धायि वज्रऽ इन्द्र ज्येष्ठाऽ अस्माँऽ अवन्तु देवाः ॥
१०. अनन्त (नैऋत्य - पश्चिम) ॐ स्योना पृथिवि नो भवानृक्षरा निवेशनी । यच्छा नः सर्मसप्रथाः ॥

■ नवग्रह मण्डल हेतु निचे दिये हुए मंत्रों के द्वारा पंचोपचार या षोडशोपचार पूजन करें ।

॥ गृह शिख्यादि वास्तु मण्डल पूजनम् ॥

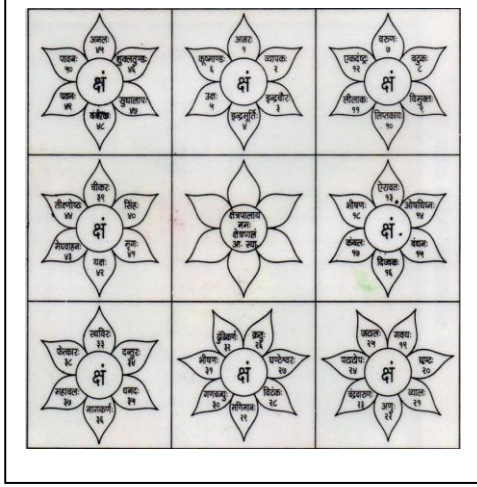
ॐ वास्तोष्पते प्रतिजानीहि अस्मान् स्वावेशो अनमीवो भवा नः।
यत्वेमहे प्रतितन्नो जुषस्व शन्नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे ॥

नमस्ते वास्तु पुरुषाय भूशय्या भिरत प्रभो ।
मद्गृहं धन धान्यादि समृद्धं कुरु सर्वदा ॥

1. ॐ शिख्यै नमः	17. पितृभ्यो नमः	33. अद्भ्यो नमः	49. पापराक्षस्यै नमः
2. पर्जन्यै नमः	18. दौवारिकाय नमः	34. आपवत्साय नमः	50. स्कंदाय नमः
3. जयन्ताय नमः	19. सुग्रीवाय नमः	35. अर्यम्णे नमः	51. अर्यम्णं नमः
4. इंद्राय नमः	20. पुष्पदन्ताय नमः	36. सावित्राय नमः	52. जृम्भकाय नमः
5. सूर्याय नमः	21. वरुणाय नमः	37. सवित्रे नमः	53. पिलिपिच्छाय नमः
6. सत्याय नमः	22. असुराय नमः	38. विवस्वते नमः	54. इंद्राय नमः
7. भृशाय नमः	23. शेषाय नमः	39. बिबुधाधिपाय नमः	55. अग्नये नमः
8. अन्तरिक्षाय नमः	24. पापाय नमः	40. जयन्ताय नमः	56. यमाय नमः
9. वायवे नमः	25. रोगाय नमः	41. मित्राय नमः	57. निर्ऋतये नमः
10. पूष्णे नमः	26. नागाय नमः	42. राजयक्ष्मणे नमः	58. वरुणाय नमः
11. वितथाय नमः	27. मुख्याय नमः	43. रुद्राय नमः,	59. वायवे नमः
12. गृहक्षताय नमः	28. भल्लाटाय नमः	44. पृथ्वीधराय नमः	60. कुबेराय नमः
13. यमाय नमः	29. सोमाय नमः	45. ब्रह्मणे नमः	61. शंकराय नमः
14. गन्धर्वाय नमः	30. उरगाय नमः	46. चरक्यै नमः	62. ईशानाय नमः
15. भृंगराजाय नमः	31. अदितये नमः	47. विदार्यै नमः	63. ब्रह्मणे नमः
16. मृगाय नमः	32. दितये नमः	48. पूतनायै नमः	64. अनन्ताय नमः

- ॐ भूभुवः स्वः शिख्यादि मण्डल देवता सहित वास्तुपुरुषाय नमः । आवाह्यामि स्थापयामि पूजयामि ।
- वास्तु मण्डल हेतु निचे दिये हुए मंत्रों के द्वारा पंचोपचार या षोडशोपचार पूजन करें ।

॥ क्षेत्रपाल मण्डल देवतानां पूजनम् ॥

ॐ नमोस्तु सर्पेभ्यो ये के च प्रथिवी मनु ।

ये अंतरिक्षे ये दिवि तेभ्यो : सर्पेभ्यो नमः ॥

यं यं यं यक्ष रूपं दशदिशिवदनं भूमिकम्पायमानं।

सं सं सं संहारमूर्ती शुभ मुकुट जटाशेखरम् चन्द्रबिम्बम् ॥

दं दं दं दीर्घकायं विकृतनख मुखं चौर्ध्वरोयं करालं।

पं पं पं पापनाशं प्रणमत सततं भैरवं क्षेत्रपालम् ॥

1. ॐ क्षेत्रपालाय नमः	14. ऐरावताय नमः	27. क्रतवे नमः	40. चीकराय नमः
2. अजराय नमः	15. ओषधिघ्नाय नमः	28. घण्टेश्वराय नमः	41. सिंहाय नमः
3. व्यापकाय नमः	16. बन्धनाय नमः	29. विटंकाय नमः	42. मृगाय नमः
4. इन्द्रचौराय नमः	17. दिव्यकाय नमः	30. मणिमानाय नमः	43. यक्षाय नमः
5. इन्द्रमूर्तये नमः	18. कम्बलाय नमः	31. गणबन्धवे नमः	44. मेघवाहनाय नमः
6. उक्षाय नमः	19. भीषणाय नमः	32. डामराय नमः	45. तीक्ष्णोष्ठाय नमः
7. कूष्माण्डाय नमः	20. गवयाय नमः	33. दुण्ढिकर्णाय नमः	46. अनलाय नमः
8. वरुणाय नमः	21. घण्टाय नमः	34. स्थविराय नमः	47. शुक्लतुण्डाय नमः
9. बटुकाय नमः	22. व्यालाय नमः	35. दन्तुराय नमः	48. सुधालापाय नमः
10. विमुक्ताय नमः	23. अणवे नमः	36. धनदाय नमः	49. बर्बरकाय नमः
11. लिप्तकायाय नमः	24. चन्द्रवारुणाय नमः	37. नागकर्णाय नमः	50. पवनाय नमः
12. लीलाकाय नमः	25. पटाटोपाय नमः	38. महाबलाय नमः	51. पावनाय नमः
13. एकदंष्ट्राय नमः	26. जटालाय नमः	39. फेत्काराय नमः	

- ॐ भूभुवः स्वः क्षेत्रपाल मण्डल देवताभ्यो नमः । क्षेत्रपालम् आवाह्यामि स्थापयामि पूजयामि ।
- क्षेत्रपाल मण्डल हेतु निचे दिये हुए मंत्रो के द्वारा पंचोपचार या षोडशोपचार पूजन करें ।

॥ असंख्याता रुद्रकलश स्थापनं पूजनम् ॥

- ग्रह के ईशान कोण में कलश स्थापन विधि से रुद्रकलश की स्थापना करें।
- कलश में वरुण तथा असंख्याता रुद्रों का आवाहन पंचोपचार या षोडशोपचार से पूजन करें।

● आवाहनम्

ॐ असंख्याता सहस्राणि ये रुद्रा अधि भूम्याम् ।
तेषां ७ सहस्रयोजने वधन्वा नितन्मसि ॥

इति असंख्याता रुद्र कलश स्थापनं पूजनं च समाप्तम् ॥

● प्राणप्रतिष्ठा

ॐ मनो जूतिर्जुषता माज्यस्य बृहस्पतिर्यज्ञमिमं तनोत्विरिष्टं यज्ञं ७
समिमं दधातु । विश्वे देवासः सऽइह मादयन्तामोम्प्रतिष्ठ ॥

- अस्यै प्राणाः प्रतिष्ठंतु अस्यै प्राणाः क्षरन्तु च ।
अस्यै देवत्वम् आचार्यै मामहेति च कश्चन ॥

● आह्वान

ॐ सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ।
स भूमि ७ सर्वं तस्पृत्वाऽत्यतिष्ठ द्दशाङ्गुलम् ॥

- आगच्छ भगवन् देव स्थाने चात्र स्थिरो भव ।
यावत् पूजां करिष्यामि तावत् त्वं संनिधौ भव ॥ (आह्वान हेतु पुष्प अर्पण करें)

● आसन

ॐ पुरुषऽएवेदं ७ सर्वं व्यद्भूतं यच्च भाव्यम् ।
उतामृ तत्वस्ये शानो यदन्नेना तिरोहति ॥

- रम्यं सुशोभनं दिव्यं सर्वसौख्यकरं शुभम् ।
आसनं च मया दत्तं गृहाण परमेश्वर ॥ (आसन हेतु अक्षत अर्पण करें)

● पाद्य

ॐ एतावानस्य महिमातो ज्यायाँश्च पूरुषः ।
पादोऽस्य विश्वा भूतानि त्रिपादस्या मृतं दिवि ॥

- उष्णोदकं निर्मलं च सर्वं सौगन्ध्य संयुतम् ।
पाद प्रक्षाल नार्थाय दत्तं ते प्रति गृह्यताम् ॥ (पाद्य हेतु जल अर्पण करें)

● अर्घ्य

ॐ त्रिपादूर्ध्व उदैत्पुरुषः पादोऽस्येहा भवत्पुनः ।
ततो विष्वङ् व्यक्रा मत्सा शना नशनेऽभि ॥

- अर्घ्यं गृहाण देवश गन्ध पुष्पाक्षतैः सह ।
करुणाकर मे देव गृहाणार्घ्यं नमोस्तु ते ॥ (अर्घ्य हेतु जल, गन्धाक्षतपुष्प अर्पण करें)

- **आचमन**

ॐ ततो विराड जायत विराजोऽ अधि पूरुषः ।
स जातोऽ अत्य रिच्यत पश्चाद् भूमिमथो पुरः ॥

 - सर्वतीर्थ समायुक्तं सुगन्धिं निर्मलं जलम् ।
आचम्यतां मया दत्तं गृहीत्वा परमेश्वर ॥ (आचमन हेतु जल अर्पण करें)
- **स्नान**

ॐ तस्माद्यज्ञात् सर्व हुतः सम्भृतं पृषदाज्यम् ।
पशून्स्ताँश्चक्रे वायव्या नारण्या ग्राम्याश्च ये ॥

 - गंगा सरस्वती तीरे पयोष्णी नर्मदा जलैः ।
स्नापितोसि मया देव तथा शान्तिं कुरुष्व मे ॥ (स्ना हेतु जल अर्पण करें)
- **दुग्ध स्नान**

ॐ पयः पृथिव्याम् पय ओषधीषु पयो दिव्यन् तरिक्षे पयोधाः ।
पयस्वतीः प्रदिशः सन्तु मह्यम् ॥

 - कामधेनु समुद्धूतं सर्वेषां जीवनं परम् ।
पावनं यज्ञ हेतुश्च पयः स्नानाय गृह्यताम् ॥ (दूध से स्नान करायें)
- **दधि स्नान**

ॐ दधि क्राव्णो अकारिषं जिष्णोरश्वस्य वाजिनः ।
सुरभि नो मुखा करत् प्रण आयु ७ षि तारिषत् ॥

 - पयसस्तु समुद्धूतं मधुराम्लं शशिप्रभम् ।
दध्यानितं मया देव स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥ (दधि से स्नान करायें)
- **घृत स्नान**

ॐ घृतं मिमिक्षे घृतमस्य योनिर्घृते श्रितो घृतम् वस्य धाम ।
अनुष्वधमा वह मदयस्व स्वाहाकृतं वृषभ वक्षि हव्यम् ॥

 - नवनीत समुत्पन्नं सर्व संतोष कारकम् ।
घृतं तुभ्यं प्रदास्यामि स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥ (घी से स्नान करायें)
- **मधु स्नान**

ॐ मधु वाता ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः । माद्धवीर्नः सन्त्वोषधीः ।
मधु नक्त मुतो षसो मधुमत् पार्थिव ७ रजः । मधु द्यौरस्तुनः पिता ।
मधुमान्नो व्वनस्पतिर् मधुमाँर अस्तु सूर्यः । माध्वीर्गावो भवन्तु नः ॥

 - पुष्प रेणु समुत्पन्नं सुस्वादु मधुरं मधु ।
तेजः पुष्टिकरं दिव्यं स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥ (शहद से स्नान करायें)
- **शर्करा स्नान**

ॐ अपा ७ रसमुद् वयस ७ सूर्ये सन्तः ७ समाहितम् । अपा ७ रसस्य यो
रसस्तम् वो गृह्णाम्युत्तम मुपयाम गृहीतो सिन्द्राय त्वा जुष्टं गृह्णाम्येष ते
योनि रिन्द्राय त्वा जुष्टतमम् ॥

- इक्षुसार समुद्भूता शर्करा पुष्टि कारिका ।
मलापहारिका दिव्य स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥ (सक्कर से स्नान करायें)
- पंचामृत स्नान
ॐ पंच नद्यः सरस्वती मपि यान्ति सस्रोतसः ।
सरस्वती तु पंचधा सो देशे भवत्सरित ॥

■ पयो दधि घृतं चैव मधु च शर्करान्वितम् ।
पंचामृतं मयानीतं स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥ (पंचामृत से स्नान करायें)
- गन्धोदक स्नान
ॐ अ ७ शुनाते अ ७ शुः पृच्यतां परुषा परुः ।
गन्धस्ते सोममवतु मदाय रसो अच्युतः ॥

■ मलयाचल सम्भूतं चन्दनागरू सम्भवम् ।
चन्दनं देवदेवेश स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥ (इत्र से स्नान करायें)
- शुद्धोदक स्नान
ॐ शुद्धवालः सर्वशुद्धवालो मणिवालस्यऽ अश्विनाः। श्वेतः श्वेताक्षो
रुणस्ते रुद्राय पशुपतये कर्णायामा अवलिप्ता रौद्रा नभोरूपाः पार्जन्याः ॥

■ शुद्धं यत् सलिलं दिव्यं गंगाजल समं स्मृतम् ।
समर्पितं मया भक्त्या शुद्ध स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥ (शुद्ध जल से स्नान करायें)
- अभिषेक स्नान
देवताओं का पुरुषुक्त श्रीसुक्त या अन्य मंत्रो द्वारा अभिषेक कर सकते हैं ।
- वस्त्र
ॐ सर्वभूषाधिके सौम्ये लोक लज्जा निवारणे ।
मयो पपादि ते तुभ्यं वाससी प्रतिगृह्यताम् ॥

■ ॐ तस्माद्यज्ञात् सर्वहुतऽ ऋचः सामानि जज्ञिरे ।
छन्दा ७ सि जज्ञिरे तस्माद्य जुस्तस्माद जायत ॥ (वस्त्र चढायें)
- उपवस्त्र
ॐ सुजातो ज्योतिषा सह शर्म वरूथमासदत्स्वः ।
वासोग्ने विश्वरूप ७ संव्ययस्व विभावसो ॥

■ उपवस्त्रं प्रयच्छामि देवाय परमात्मने ।
भक्त्या समर्पितं देव प्रसीद परमेश्वर ॥ (उपवस्त्र चढायें)
- यज्ञोपवित
ॐ यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं, प्रजापतेर्यत्सहजं पुरस्तात् ।
आयुष्यमग्र्यं प्रतिमुञ्च शुभ्रं, यज्ञोपवीतं बलमस्तु तेजः ॥

■ ॐ तस्मादश्वाऽ अजायन्त ये के चोभयादतः ।
गावो ह जज्ञिरे तस्मात्तस्मा ज्जाताऽ अजावयः ॥ (यज्ञोपवित पहनायें)

- चंदन

ॐ तं यज्ञम् बर्हिषि प्रौक्षन् पुरुषन् जातमग्रतः ।
तेन देवाऽअयजन्त साध्याऽऋषयश्च ये ॥

■ त्वां गन्धर्वा अखनँस्त्वां मिन्द्रस्त्वां बृहस्पतिः ।
त्वामोषधे सोमो राजा विद्वान् यक्ष्माद् मुच्यत् ॥ (चन्दन चढायें)
- अक्षत

ॐ अक्षन्न मीमदन्त ह्यवप्त्रियाऽअधुषत ।
अस्तोषत स्वभानवो विप्रा नविष्ठया मती योजान् नविन्द्रतेहरी ॥

■ अक्षताश्च सुरश्रेष्ठ कुंकुमाक्ताः सुशोभिताः ।
मया निवेदिता भक्त्या गृहाण परमेश्वर ॥ (चावल चढायें)
- सुगन्ध द्रव्य

ॐ त्रयम्बकं यजामहे सुगन्धिम् पुष्टि वर्द्धनम् ।
उर्वारुक मिव बन्धनान् मृत्योर्मुक्षीय मामृतात् ॥

■ ॐ अ ७ शुनाते अ ७ शुः पृच्यतां परुषा परुः ।
गन्धस्ते सोम मवतु मदाय रसोऽअच्युतः ॥ (इत्र चढायें)
- आभुषण

ॐ युवं तमिन्द्रा पर्वता पुरोयुधा यो नः एतन्यादप तन्तमिद्धतं वज्रेण
तन्तमिद्धतम् । दूरे चत्ताय छन्त्सद् गहनं यदिनक्षत् ॥

■ ॐ सौभाग्य सूत्रम वरदे सुवर्ण मणि संयुतम् ।
कण्ठे बघ्नामि देवेशि सौभाग्यम् देहि मे सदा ॥ (आभुषण चढायें)
- काजल

ॐ चक्षुर्भ्याम् कज्जलम् रम्यम् सुभगे शान्ति कारकम् ।
कर्पूज्योति समुत्पन्नम् गृहाण परमेश्वरि ॥
- पुष्प / पुष्पमाला

ॐ ओषधीः प्रतिमोदद्धवं पुष्पवतीः प्रसूवरीः ।
अश्वाऽइव सजित्त्वरीर्वीरुधः पारयिष्णवः ॥

■ माल्यादीनि सुगन्धीनि मालत्यादीनि वै प्रभो ।
मयाहृतानि पुष्पाणि गृहाण परमेश्वर ॥ (पुष्प चढायें)
- दुर्वा

ॐ काण्डात काण्डात प्ररोहन्ती परुषः परुषस्पति ।
एवा नो दूर्वे प्रतनु सहस्रेण शतेन च ॥

■ तृणकान्त मणि प्रख्य हरित अभिः सुजातिभिः ।
दूर्वाभिराभिर्भवतीम् पूजयामि महेश्वरि ॥ (दूर्वा चढायें)
- बिल्वपत्र

ॐ नमो बिल्मिने च कवचिने च नमो वर्मिणे च वरूथिने च
नमः श्रुताय च श्रुतसेनाय च नमो दुन्दुभ्यरय चाहनन्याय च ।

- ॐ त्रिदलं त्रिगुणाकारं त्रिनेत्रं च त्रिधायुधम् ।
त्रिजन्मपाप संहारमेक बिल्वं शिवार्पणम् ॥ (बेलपत्र चढायें)
- सौभाग्य द्रव्य
ॐ अहिरिव भोगैः पर्येति बाहुन् ज्यावा हेतिम् परिबाधमानः ।
हस्तघ्नो विश्वा वयुनानि विद्वान् पुमान् पुमा ७ सं परिपातु विश्वतः ॥

■ अबीरं च गुलालं च चोवा चन्दन मेव च ।
अबीरेणर्चितो देव अतः शान्ति प्रयच्छमे ॥ (अबीर-गुलाल चढायें)
- हरिद्राचूर्ण
ॐ हरिद्रा रंचिते देवि ! सुख सौभाग्य दायिनी।
तस्मात् त्वाम पूज्याम यत्र सुखम् शान्तिम् प्रयच्छ मे ॥
- कुंकुम
ॐ कुंकुमं कामना दिव्यं कामना काम सम्भवम् ।
कुंकुमेनार्चितो देव गृहाण परमेश्वर ॥ (कुंकुम चढायें)
- सिन्दूर
ॐ सिन्धोरिव प्राध्वने शूघनासो वात प्रमियः पतयन्ति यद्वाः ।
घृतस्य धारा अरुषो न वाजी काष्ठा भिन्दन्नुर्मिभिः पिन्वमानः ॥
ॐ सिन्दूरं शोभनं रक्तं सौभाग्यं सुखवर्धनम् ।
शुभदं कामदं चैव सिन्दूरं प्रतिगृह्यताम् ॥ (सिन्दूर चढायें)
- धूप
ॐ धूरसि धूर्व धूर्वन्तं धूर्व तं योऽस्मान् धूर्वति तं धूर्व यं व्वयं धूर्वामः ।
देवानामसि वह्नितमं ७ सस्नितमं पप्रितमं जुष्टतमं देवहूतमम् ॥

■ ॐ वनस्पति रसोद्भूतो गन्धाढयो गन्धः उत्तमः ।
आग्नेयः सर्व देवानां धूपोऽयं प्रतिगृह्यताम् ॥ (धूप दिखायें)
- दीप
ॐ अग्निर्ज्योतिः ज्योतिरग्निः स्वाहा सूर्यो ज्योतिः ज्योतिः सूर्यः स्वाहा ।
अग्निर्व्वर्चो ज्योतिर्व्वर्चः स्वाहा सूर्योर्व्वर्चो ज्योतिर्व्वर्चः स्वाहा ।
ज्योतिः सूर्यः सूर्योर्ज्योतिः स्वाहा ॥

■ साज्यं च वर्ति संयुक्तम् वह्निना योजितम् मया ।
दीपं गृहाण देवेश त्रैलोक्य तिमिरापह ॥ (दीप दिखायें)
- नैवेद्य
ॐ नाभ्या आसीदन्तरिक्ष ७ शीर्ष्णो द्यौः समवर्तत ।
पद्भ्यां भूमिर्दिशः श्रोत्रात्तथा लोकाँ२ अकल्पयन् ॥

■ शर्कराखण्ड खाद्यानि दधि क्षीर घृतानि च ।
आहारं भक्ष्य भोज्यञ्च नैवेद्यं प्रति गृह्यताम् ॥ (प्रसाद चढायें)

प्राणाय स्वाहा, अपानाय स्वाहा, व्यानाय स्वाहा, उदानाय स्वाहा, समानाय स्वाहा ॥

● ऋतुफल

ॐ याः फलिनीर्या अफला अपुष्पा याश्च पुष्पिणीः।

बृहस्पतिप्रसूतास्ता नो मुञ्चन्त्व ७ ह सः ॥

- इदं फलं मया देव स्थापितम् पुरतस्तव ।
तेन मे सफला वाप्तिर् भवेत जन्मनि जन्मनि ॥

(फल चढायें)

● ताम्बूल

ॐ यत्पुरुषेण हविषा देवा यज्ञमतन्वत ।

वसन्तोऽस्यासीदाज्यं ग्रीष्म इध्मः शरद्धविः ॥

- ॐ पूगीफलं महद्दिव्यं नागवल्ली दलैर्युतम् ।
एलादिचूर्णं संयुक्तं ताम्बूलं प्रतिगृह्यताम् ॥

(पान-सुपारी चढायें)

● दक्षिणा

ॐ हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् ।

स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥

- हिरण्यगर्भ गर्भस्थं हेमबीजं विभावसोः।
अनन्त पुण्य फलद मत्तः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥

(दक्षिणा चढायें)

● कपूर आरती

ॐ आ रात्रि पार्थिव ७ रजः पितुरप्रायि धामभिः ।

दिवः सदा ७ सि बृहती वितिष्ठस आत्वेषं वर्तते तमः ॥

- इद ७ हविः प्रजननम्मे अस्तु दशवीर ७ सर्वगण ७ स्वस्तये ।
आत्मसनि प्रजासनि पशुसनि लोक सन्य भयसनिः ।
अग्निः प्रजां बहुलं मे करोत्वन्नं पयो रेतोऽ अस्मासु धत्त ॥
- अग्निर्देवता वातो देवता, सूर्यो देवता चन्द्रमा देवता,
वसवो देवता रुद्रा देवता, दित्या देवता मरुतो देवता,
विश्वे देवा देवता बृहस्पतिर्देवतेन्द्रो देवता वरुणो देवता ॥
- कर्पूरगौरं करुणावतारं संसारसारं भुजगेन्द्रहारम् ।
सदा बसन्तं हृदया रबिन्दे भवं भवानी सहितं नमामि ॥

● जल आरती

ॐ द्यौः शान्तिरन्तरिक्ष ७ शान्तिः पृथ्वी शान्तिरापः शान्तिरोषधयः

शान्तिः वनस्पतयः शान्तिर्विश्वेदेवा शान्तिर्ब्रह्म शान्तिः सर्व ७ शान्तिः

शान्तिरेव शान्तिः सा मा शान्तिरेधि ॥

॥ अग्नि स्थापन पूजन ॥

● संकल्प

अद्येत्यादि शुभपुण्य तिथौ मया प्रारब्धस्य कर्मणः सांगतिद्वयर्थं अस्मिन् कुण्डे कुण्डस्थ देवतानां आवाहनं पूजनं तथा च पंचभूसंस्कार पूर्वकं अग्निप्रतिष्ठां करिष्ये ।

❖ विश्वकर्मा आवाहन

ॐ विश्वकर्मणे हविषा वर्द्धनेन, त्रातारमिन्द्रम कृणोरवद्धयम् ।

तस्मै विशः समनमन्त, पूवीरयमुग्रो विहव्यो यथासथ ॥

उपयाम गृहीतोऽसीन्द्राय त्वा विश्वकर्मण एष ते योनिरिन्द्राय त्वा विश्वकर्मणे ॥

● कुण्डमध्ये

ॐ भूर्भुवः स्वः विश्वकर्मणे नमः विश्वकर्माणम् आ. स्था. पू. । भो विश्वकर्मण इहागच्छ इह तिष्ठ ।

● प्रार्थयेत्

ॐ ब्रह्म वक्त्रं भुजौ क्षत्रमूरू वैश्यः प्रकीर्तितः ।

पादौ यस्य तु शूद्रो हि विश्वकर्मात्मने नमः ॥

■ अज्ञानाज्ज्ञानतो वापि दोषाः स्युः खननोद्धवाः ।

नाशय त्वखिलांस्तौस्तु विश्वकर्मन्ममोऽस्तु ते ॥

❖ मेखला आवाहन

● उपरि मेखला (विष्णु)

ॐ इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदम् । समूढमस्य पा ७ सुरे स्वाहा ॥

■ ॐ विष्णो यखपते देव दुष्टदैत्य निषुदन ।

विभो यज्ञस्य रक्षार्थं कुण्डे संनिहितो भव ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः उपरि मेखलायां श्वेत वर्णालं कृतायां विष्णवे नमः विष्णुं आ. स्था. पू. ।

● मध्य मेखला (ब्रह्म)

ॐ ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्, विसीमतः सुरुचो वेनऽआवः ।

स बुध्न्या ऽ उपमाऽ अस्यविष्ठाः, सतश्च योनिमसतश्च विवः ॥

■ ॐ हंसपृष्ठसमारुढ आदिदेव जगत्पते ।

रक्षार्थं मम यज्ञस्य मेखलायां स्थिरो भव ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः मध्य मेखलायां रक्त वर्णालं कृतायां ब्रह्मणे नमः ब्रह्मन् आ. स्था. पू. ।

● अधो मेखला (रुद्र)

ॐ नमस्ते रुद्र मन्यवऽ उतोतऽ इषवे नमः बाहुभ्यामुत ते नमः ॥

■ ॐ गंगाधर महादेव वृषारुढ महेश्वर ।

आगच्छ मम यज्ञेस्मिन् रक्षार्थं रक्षसां गणात् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः अधो मेखलायां कृष्ण वर्णालं कृतायां रुद्राय नमः रुद्रम् आ. स्था. पू. ।

❖ योन्या आवाहन

ॐ क्षत्रस्य योनिरसि क्षत्रस्य नाभिरसि । मा त्वा हि ७ सिन्मा मा हि ७ सीः ॥

■ ॐ आगच्छ देवि कल्याणि जगदुत्पत्तिहेतुके ।

मनोभवयुते रम्ये योनि त्वं सुस्थिरा भव ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः योन्यै नमः योनिम् आ. स्था. पू. । भो योनि इहागच्छ इह तिष्ठ ।

- प्रार्थयेत्

ॐ सेवन्ते महतीं योनिं देवर्षि सिद्धमानवाः ॥ चतुरशीतिलक्षाणि पन्नगाद्याः
सरीसृपाः ॥ पशवः पक्षिणः सर्वे संसरन्ति यतो भुवि ॥ योनिरित्येव विख्याता
जगदुत्पत्तिहेतुका ॥ मनोभवयुता देवी रतिसौख्यप्रदायिनी ॥ मोहयित्री
सुराणांच जगद्धात्रि नमोस्तु ते ॥ योने त्वं विश्वरूपासि प्रकृतिर्विश्वधारिणी ॥
कामस्था कामरूपा च विश्वयोन्यै नमो नमः ॥

- ❖ कण्ठ आवाहन

ॐ नीलग्रीवाः शितिकण्ठाः शर्वा अधः क्षमाचराः ।

तेषां सहस्रयोजने वधन्वानितन्मसि ॥

- ॐ कुण्डस्य कंठदेशोऽयं नीलजीमूत सन्निभः ।

अस्मिन् आवाहये रुद्रं शितिकण्ठं कपालिनम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः कंठे रुद्राय नमः रुद्रम् आवा. स्थाप. पूज. । भो रुद्र इहागच्छ इह तिष्ठ ।

- प्रार्थयेत्

ॐ कंठ मेगल रूपेण सर्वकुण्डे प्रतिष्ठितः ।

परिते मेखलास्त्वत्तो रचिता विश्वकर्मणा ॥

- ❖ नाभ्या आवाहन

ॐ नाभिर्मे चित्तं विज्ञानं पायुर्मेऽपचितिर्भसत् । आनन्दनन्दावाण्डौ मे भआः

सौभाग्यं पसः । जङ्घाभ्यां पदभ्यां धर्मोऽस्मि विशि राजा प्रतिष्ठितः ॥

- ॐ पद्माकारऽथवा कुण्डसदृशाकृतिविभ्रती ।

आधारः सर्वकुण्डानां नाभिमावाहयामि ताम् ।

ॐ भूर्भुवः स्वः नाभ्यै नमः नाभिम् आवा. स्थाप. पूज. । भो नाभे इहागच्छ इह तिष्ठ ।

- प्रार्थयेत्

ॐ नाभे त्वं कुण्डमध्ये तु सर्वदेवैः प्रतिष्ठिता ।

अतस्त्वां पूजयामीह शुभदा सिद्धिदा भव ॥

- ❖ वास्तु पुरुष आवाहन

कुण्डमध्ये नैऋत्यकोण

ॐ वास्तोष्पते प्रति जानीह्यस्मान् स्वावेशो ऽ अनमीवोः भवान् ।

यत्वे महे प्रति तन्नो जुषस्व शन्नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे ॥

- ॐ आवाहयामि देवेशं वास्तुदेवं महाबलम् ।

देवदेवं गणाध्यक्षं पाताल तलवासिनम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः नैऋत्यकोणे वास्तुपुरुषाय नमः वास्तुपुरुषम् आवा. स्थाप. पूज. ।

भो वास्तुपुरुष इहागच्छ इह तिष्ठा ॥

- प्रार्थयेत्

ॐ यस्य देहे स्थिता क्षोणी ब्रह्माण्डं विश्वमङ्गलम् । व्यापिनं भीमरूपञ्च

सुरूपं विश्वरूपिणम् ॥ पितामहसुतं मुख्यं वन्दे वास्तोष्पतिं प्रभुम् ॥ वास्तुपुरुष

देवेश सर्वविघ्नहरो भव । शान्तिं कुरु सुखं देहि सर्वान्कामान्प्रयच्छ मे ॥

एवं कुण्डस्थितान् सर्वान्देवानावाह्यैकतन्त्रेण प्रतिष्ठां कृत्वा पूजयेत् ।

- हस्ते अक्षत
ॐ मनोजूतिर्जुषता माज्यस्य बृहस्पति र्यज्ञमिमं तन्नोत्वरिष्टं यज्ञ ७ समिमं दधातु । विश्वे देवा स इह मादयन्तामो३ प्रतिष्ठा : ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः विश्वकर्मादिवास्तुपुरुषान्ताः सर्वे कुण्डस्थदेवाः सुप्रतिष्ठिता वरदा भवेयुः ॥
- गन्धाक्षतपुष्प
ॐ भूर्भुवः स्वः विश्वकर्मादिवास्तु पुरुषान्तेभ्य कुण्डस्थदेवेभ्योनमः सर्वोपचारार्थे गन्धाक्षत पूष्पाणि समः ॥ इति सम्पूज्य
एकस्मिन्पात्रे बलिदानार्थं दध्योदनं कुण्डाद्वहिः संस्थाप्य बलिदानं कुर्यात् ।
अनेन यथाशक्ति विश्वकर्मादिवास्तुपुरुषान्तानां कुण्डस्थदेवानां पूजनेन बलिदानेन च विश्वकर्मादिवास्तुपुरुषान्ताः सर्वे कुण्डस्थ देवाः प्रीयन्तां न मम ॥
- हस्ते जलं गृहीत्वा
ॐ भूरसि भूमिरसि अदितिरसि विश्वधाया विश्वस्य भुवनस्य धात्री ।
पृथिवीं यच्छ पृथिवीं दृ ७ ह पृथ्वीं मा हि ७ सीः॥
- भूमिकूर्मान्त पूजनम्
■ ॐ यस्य कुर्मो गृहे हविस्तमग्ने वर्धया त्वं ।
तस्मै देवा अधि ब्रुवन्नयं च ब्रह्मणस्पतिः ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः भूमिकूर्मान्त देवताभ्यो नमः सर्वोपचारार्थे गन्धाक्षत पूष्पाणि समः ।

पंचभू संस्कार / अग्नि स्थापनम्

- संकल्प
अस्मिन् कुण्डे (यजमानानुज्ञया) पञ्चभूसंस्कार पूर्वकम् अग्नि प्रतिष्ठां करिष्ये ।
- परिसमूह
दाहिने हाथ में कुशाएँ लेकर तीन बार पश्चिम से पूर्व की ओर या दक्षिण से उत्तर की ओर बढ़ते हुए निम्न मन्त्र द्वारा बुहारें, बाद में कुश को कुण्ड के इशानकोण में फेक दें।
■ ॐ दर्भैः परिसमूह, परिसमूह, परिसमूह ।
■ ॐ यद्देवा देवहेडनन्देवासश्चकृमा वयम् ।
अग्निर्मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्व ७ हसः॥
■ यदि दिवा यदि नक्तमेना ७ सि चकृमा वयम् ।
वायुर्मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्व ७ हसः ॥
■ यदि जाग्रद्यदि स्वप्न ऐन ७ सि चकृमा वयम् ।
सूर्यो मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्व ७ हसः ॥
- उपलेपनम्
बुहारे हुए स्थल पर गोमय (गाय के गोबर) से पश्चिम से पूर्व की ओर या दक्षिण से उत्तर की ओर बढ़ते हुए लेपन करें और निम्न मन्त्र बोलते रहें ।
■ ॐ गोमयेन उपलिप्य, उपलिप्य, उपलिप्य ।
■ ॐ मानस्तोके तनये मानऽआयुषि मानो गोषु मानोऽअश्वेषुरीरिषः ।
मानोव्वीरान् रुद्रभामिनो व्वधीर्हविष्मन्तः सदमित्त्वा हवामहे ॥

- **उल्लेखनम्**

लेपन हो जाने पर उस स्थल पर सुवा मूल से तीन रेखाएँ पश्चिम से पूर्व की ओर या दक्षिण से उत्तर की ओर बढ़ते हुए निम्न मन्त्र बोलते हुए खींचे ।

 - ॐ सुवमूलेन उल्लिख्य, उल्लिख्य, उल्लिख्य ।
 - खादिरं स्पृशं प्रकल्प्याथ तिस्रो रेखाश्च पंच वा ।
स्थण्डिलोल्लेखनं कुर्यात्स्रुवेण च ॥
- **उद्धरण**

रेखांकित किये गये स्थल के ऊपर की मिट्टी अनामिका और अङ्गुष्ठ के सहकार से निम्न मन्त्र बोलते हुए पूर्व या ईशान दिशा की ओर फेंके ।

 - ॐ अनामिकाङ्गुष्ठेन उद्धृत्य, उद्धृत्य, उद्धृत्य ।
 - विचरन्ति पिशाचा ये आकाशस्थाः सुखासनाः ।
तेभ्यः संरक्षणार्थाय उद्धृतं चैव कारयेत् ॥
- **अभ्युक्षण**

पुनः उस स्थल पर निम्न मन्त्र बोलते हुए जल छिड़कें ।

 - ॐ उदकने अभ्युक्ष्य, अभ्युक्ष्य, अभ्युक्ष्य ।
 - गङ्गादि सर्व तीर्थेषु समुद्रेषु सरित्सु च ।
सर्वतश्चाप आदाय अभ्युक्षेच्च पुनः पुनः ॥
- **अग्नि स्थापन**

वेदी पर बीच में एक त्रिकोण बनाकर उसके बीच में कुंमकुम से “**रं**” लिख दे ।

 - किसी सौभाग्यवती स्त्री (लोकाचार में बहन आदि पूज्य स्त्रियाँ) से कांसे, ताँबे या मिट्टी के पात्र में अग्नि मंगाए ।
 - हवनकर्ता स्वयं अग्नि पात्र को वेदी या कुण्ड के उपर तीन बार घुमाकर अग्निकोण में रखे अग्नि में से क्रव्यादांश निकाल कर नैऋत्य कोण में डाले दे तदन्तर अग्निपात्र को स्वाभिमुख करते हुए “**हुं फट्**” कहते हुए अग्नि को वेदी में स्थापित करें ।
- **अग्नि मंत्र**

ॐ अग्निं दूतं पूरो दधे हव्यवापमुहब्रुवे । देवो॑र आ सादयादिह ॥ ॐ अग्नये नमः ।

 - थाली में द्रव्य - अक्षत छोड़ कर अग्नि जिससे लिये हैं उन्हें दें ।
- **अग्नि आवाहन**

ॐ रक्त माल्याम्बर धरं रक्त-पद्मासन-स्थितम् ।
स्वाहा स्वधा वषट्कारै रंकितं मेष वाहनम्॥

 - शत मंगलकं रौद्रं वह्नि मावाह याम्यहम् ।
त्वं मुखं सर्व देवानां सप्तार्चिर मितद्युते ॥
आगच्छ भगवन्नग्ने वेद्यामस्मिन् सन्निधो भव ।

• मुद्रा: प्रदर्शयेत्

भो अग्ने त्वम् आवाहितो भव । भो अग्ने त्वं संन्निरुद्धो भव । भो अग्ने त्वं सकलीकृतो भव ॥ भो अग्ने त्वग् अवगुण्टितो भव । भो अग्ने त्वम् अमृतीकृतो भव । भो अग्ने त्वं परमीकृतो भव ॥ इति ताः ताः मुद्राः प्रदर्शयेत् ।

- ॐ भूर्भुवः स्वः वैश्वानर शाण्डिल्य गोत्र शाण्डिल्यासित देवलेति त्रिप्रवरः भूमिमातः वरुणापितः पश्चिम चरण, पूर्व शिर-स्कन्ध-ऊर्ध्व पाद, पाताल दृष्टि, गोचर मेषध्वज प्रांमुख अग्ने त्वं स्वागतो भव ॥

• अग्नि पूजन

चावल लेकर २-२ दाना अग्नि पर छिडके - सप्तजिह्वा का आवाहन करें ।

१. कनकायै नमः	४. उदरिण्यायै नमः	७. अतिरिक्त्यायै नमः
२. रक्तायै नमः	५. सुप्रभायै नमः	
३. कृष्णायै नमः	६. बहुरूपायै नमः	

• ध्यायेत्

ॐ चत्वारि श्रृङ्गा त्रयो अस्य पादा द्वे शीर्षे सप्त हस्तासो अस्य ।

त्रिधा बद्धो वृषभो रोरवीति महादेवो मर्त्यां आविवेश ।

- रुद्रतेजः समुद्भूतं द्विमूर्धानं द्विनासिकम् । षण्णेत्रं च चतुः श्रोतं त्रिपादं सप्तहस्तकम् ॥
- याम्यभागे चतुर्हस्तं सव्यभागे त्रिहस्तकम् । स्त्रुवं स्त्रुचञ्च शक्तिञ्च ह्यक्षमालाञ्च दक्षिणे ॥
- तोमरं व्यजनं चैव घृतपात्रञ्च वामके । त्रिभ्रतं सप्तभिर्हस्तैर्द्विमुखं सप्तजिह्वकम् ॥
- याम्यायने चतुर्जिह्वं त्रिजिह्वं चोत्तरे मुखम् । द्वादश कोटि मूर्त्याख्यं द्विपञ्चाशत्कलायुतम् ॥
- आत्माभिमुखमासीनं ध्यायेच्चैवं हुताशनम् । गोत्रमग्नेस्तु शाण्डिल्यं शाण्डिल्यासितदेवताः ॥
- त्रयोऽमी प्रवरा माता त्वरणी वरुणः पिता । रक्तमाल्याम्बरधरं रक्तपद्मासनस्थितम् ॥
- स्वाहास्वधावष्टकारैरङ्कितं मेषवाहनम् । शतमङ्गलनामानं वह्निमावाहयाम्यहम् ॥
- त्वं मुखं सर्वदेवानां सप्तार्चिरमितद्युते । आगच्छ भगवन्नग्ने कुण्डेऽस्मिन्सन्निधौ भव ॥
- भो वैश्वानर शाण्डिल्यगोत्र शाण्डिल्यासितदेवलेति त्रिप्रवरान्वित भूमिमातः वरुणापितः मेषध्वज प्रांमुख मम सम्मुखो भव ॥

• प्रतिष्ठा

ॐ मनोजूतिर्जुषतामाज्जस्य बृहस्पतिर्यज्ञमिमं तनोत्व रिष्टं यज्ञ ७३ समिमं दधातु । विश्वेदेवास ऽइहमादयन्तामो ३ प्रतिष्ठः ।

- ॐ शतमङ्गल नामानो सुप्रतिष्ठितो वरदो भव ।
- ॐ भूर्भुवः स्वः शतमङ्गल नाम्ने वैश्वानराय नमः सर्वोपचारार्थं गन्धाक्षत पूष्पाणि सम ।
- इति कुण्डस्य नैर्ऋत्य कोणे मध्ये वा अग्निं सम्पूज्य ।

• प्रार्थना

ॐ अग्निं प्रज्वलितं वन्दे जातवेदं हुताशनं ।

हिरण्यवर्णममलं समृद्धं विश्वतोमुखं ॥

- ब्राह्मण वरण अमुक गोत्रः, अमुक नामाहं ग्रहशान्ति कर्मणि शुभता सिद्ध्यर्थं यथानाम गोत्रं शर्माणं ब्राह्मणं त्वां वृणे ।

॥ कुशकण्डिका ॥

- **ब्रह्मा वरण**

अग्नि के दक्षिण दिशा में पान के उपर ब्रह्मा के लिये कुशा में गांठ लगाकर रखें।

 - अग्नेर्दक्षिणतः ब्रह्मासनम् । दक्षिणे तत्र ब्रह्मोपवेशनम् । यावत् कर्म समाप्यते तावत् त्वं ब्रह्मा भव भवामि इति प्रतिवचनम् ।
- **प्रणीता पात्र स्थापन**

अग्नि के उत्तर में कुश के आसन पर प्रणीता और प्रोक्षणी पात्र में जल भर कर रखें। उत्तरतः प्रणीतासनम् । वायव्यां द्वितीयमासनम् । ब्रह्मानुज्ञात वामकरणे प्रणीतां संगृह्य दक्षिणकरणे जलं प्रपूर्य भूमौ वायव्यासने निधाय आलभ्य उत्तरतोऽग्ने स्थापयेत् । बहिर्प्रदक्षिणम् ।
- **परिस्तरणम्**

तच्च त्रिभिः दर्भैः एकमुष्ट्या वा तच्च प्राक् उदग्रे । दक्षिणतः प्रागग्रैः । प्रत्यक् उदग् उग्रैः उत्तरतः प्राग् अग्रैः ।

 - सर्व प्रथम कुश का चार भाग कर पहले अग्निकोण से ईशानकोण तक उत्तराग्र बिछावे । दूसरे भाग को ब्रह्मासनसे अग्निकोण तक पूर्वाग्र बिछाये । तीसरे भाग को नैऋत्यकोण से वायव्यकोण तक उत्तराग्र बिछाये और चौथे भाग को वायव्यकोण से ईशानकोण तक पूर्वाग्र बिछाये । पनुः दाहिने हाथ से वेदी के ईशानकोण से प्रारम्भकर वामवति ईशान पर्यन्त प्रदक्षिणा करे ।
- **पात्रासादनम्**

पवित्रच्छेदना दर्भाः त्रयः (पश्चिम में पवित्र छेदन हेतु 3 कुश) । पवित्रे द्वे (पवित्र करने हेतु कुश) । प्रोक्षणीपात्रम् (प्रोक्षणी पात्र) । आज्यस्थाली (घी का कटोरा) । चत्स्थाली (चरु पात्र) । सम्मार्जनकुशाः पञ्च (मार्जन हेतु 5 कुश) । उपयमनकुशाः पञ्च (5 कुशा गुंथ कर उत्तर से पश्चिम की तरफ रखें) । समिधस्तिस्रः (अंगूठे से तर्जनी के बराबर 3 लकड़ी) । सुक् । सुवः आज्यम् (सुवा का घृत धरे) । तण्डुलाः (चावल) । पूर्णपात्रम् । उप कल्पनीयानि द्रव्याणि । दक्षिणा वरो वा । पूर्णाहुति के लिये नारिकेल आदि हवन सामग्री मगा कर पश्चिम से पूर्व तक उत्तराग्र अथवा अग्नि के उत्तर की ओर पर्वांग रख लें ।
- **पवित्रक निर्माण**

द्वयोरुपरि त्रीणि निधाय द्वयोर्मूलेन द्वौ कुशौ प्रदक्षिणीकृत्य त्रयाणां मूलाग्राणि एकीकृत्य अनामिकांगुष्ठेन द्वयोरग्रे छेदयेत् । द्वे ग्राहये । त्रीणि अन्यच्च उत्तरतः क्षिपेत् ।
- **प्रोक्षणीपात्र**

प्रोक्षणीपात्रे प्रणीतोदकमासिच्य प्रात्रान्तरेण चतुर्वारं जलं प्रपूर्य वामकरे पवित्राग्र दक्षिणे पवित्रयोर्मूलं धृत्वा मध्यतः । पवित्राभ्यां त्रिरुत्पवनम् प्रोक्षणीपात्रजलस्य (प्रोक्षणी पात्र से 3 बार अपने ऊपर छीटा मारे) । प्रोक्षणीनां सव्यहस्ते करणम् (प्रोक्षणी पात्र को सीधे हाथ से बांये हाथ पर रखें) । दक्षिणहस्तं उत्तानं कृत्वा मध्यमानामिकांगुल्योः मध्यपर्वाभ्यां अपां त्रिरुद्दिगन्तम् । प्रणीतोदकेन प्रोक्षणी प्रोक्षणम् (प्रणीता के जल से प्रोक्षणी पात्र में 3 बार छीटा दें) । प्रोक्षण्युदकेन आज्यस्थाल्याः प्रोक्षणम् (प्रोक्षणी पात्र के जल से सब जगह छीटा दें) ।

- **चरु निर्माण** चरु स्थाल्या प्रोक्षणम् । सम्मार्जनकुशानां प्रोक्षणम् । उपयमनकुशानां प्रोक्षणम् । समिधां प्रोक्षणम् । सुवस्य प्रोक्षणम् । सुचः प्रोक्षणम् । उपयमनकुशानां प्रोक्षणम् । समिधां प्रोक्षणम् । सुवस्य प्रोक्षणम् । सुचः प्रोक्षणम् । आज्यस्य प्रोक्षणम् । तंडुलानां प्रोक्षणम् । पूर्णपात्रस्य प्रोक्षणम् । प्रणीताग्न्योर्मध्ये असञ्चरदेशे प्रोक्षणीनां निधानम् (अग्नि और प्रणीता के बीच में प्रोक्षणी पात्र रख दें) । आज्य स्थाल्यामाज्य निर्वापः (घृत कटोरे में देख लें कुछ अशुद्ध तो नहीं है) । चरुस्थाल्यां तण्डुलप्रक्षेपः । तस्य त्रिः प्रक्षालनम् । चरुपात्रे प्रणीतोदकमासिच्य दक्षिणतः ब्रम्हाणा आज्याधिश्रयणं मध्ये चरोरधिश्रयणं आचार्येण युगपत् । (अग्नि के उत्तर दिशा में प्रणीता के जल से आसेचन कर चरु को रखें) ।
- **पर्यग्नि करणम्** ज्वलितोल्लुकेन उभयोः पर्यग्निकरणम् (अग्नि को जला दें) । इतरथावृत्तिः । अर्द्धाश्रिते चरौ सुवस्य प्रतपनम् ।
- **स्रुवा का सम्मार्जन** सम्मार्गकुशैः सम्मार्जनम् । अग्रैः अग्रम् । मूलैः मूलम् । प्रणीतोदकेना अभ्युक्षणम् । पूनः प्रतपनम् । देशे निधानम् । (स्रुवा के पूर्वाग्र तथा अधोमुख लेकर आग पर तपायें । पुनः स्रुवा को बाये हाथ में रखकर दायें हाथ से सम्मार्जन करें) ।
- **घृत-चरु पात्र स्थापना** आज्योद्वासनम् । चरोरुद्वासनम् । (घी पात्र एवं चरु पात्र को वेदी के उत्तर भाग में रख दें) ।
- **घृत उत्प्लवन** घृत उत्प्लवन । स्रुवा से थोड़ा घृत लेकर चरु में डाल दें ।
- **3 समिधा की आहुति** उपयमनकुशान् वामहस्तेनादाय तिष्ठन् समिधोभ्याधाय । (तीन समिधा घी में डुबोकर खड़े होकर मन में प्रजापति का ध्यान करते हुए अग्नि में डाल दें) ।
- **पर्युक्षण (जलधर देना)** प्रोक्षण्युदकशेषेण सपवित्रहस्तेन अग्नेः ईशानकोणादारभ्य ईशानकोणपर्यन्तं प्रदक्षिणवत् पर्युक्षणम् । हस्तस्य इतरथावृत्तिः । पवित्रयोः प्रणीतासु निधानम् । दक्षिणजान्वच्य जुहोति । तत्र आज्यभागौ च ब्रम्हाणा अन्वारब्धः स्रुवेण जुहुयात् । (प्रोक्षणी पात्र से जल लेकर ईशान कोण से ईशान कोण तक प्रदक्षिणा करें । एवं संखमुद्रा से स्रुवा को पकड़ कर हवन करें) ।
- **द्रव्यत्याग** बहुकर्तृक हवन में यथा समय प्रति आहुति के बाद प्रोक्षणी पात्र में त्याग करना असम्भव है । अतः सब हवनीय द्रव्य तथा देवताओं को ध्यान कर निम्न वाक्य को पढ़कर जल भूमि पर गिरा दें । इदमुपकल्पितं समित्तिलादि द्रव्यं या या यक्ष्यमाण देवता स्ताभ्य स्ताभ्यो मया परित्यक्तं न मम ।

॥ आहुति मंत्र ॥

• घी आहुति

वेदी के आगे अपनी ओर एक प्रोक्षणी पात्र में थोड़ा सा जल रखें।

घी की आहुति देने के बाद स्तुवा का शेष घी इसी कटोरी के जल में छोड़ दें।

1. ॐ प्रजापतये स्वाहा	इदं प्रजापतये न मम।	5. ॐ भूः स्वाहा	इदं अग्नये न मम।
2. ॐ इन्द्राय स्वाहा	इदं इन्द्राय न मम।	6. ॐ भुवः स्वाहा	इदं वायवे न मम।
3. ॐ अग्नये स्वाहा	इदं अग्नये न मम।	7. ॐ स्वः स्वाहा	इदं सूर्याय न मम।
4. ॐ सोमाय स्वाहा	इदं सोमाय न मम।	8. ॐ प्रजापतये स्वाहा	इदं प्रजापतये न मम।

■ ॐ यथा बाण प्रहाराणां कवचं वारकं भवेत्।

तद्वद्देवो पघातानां शान्तिर्भवति वारिका ॥ यजमान के सिर पर जल छिड़कें।

शान्तिरस्तु पुष्टिरस्तु यत्पापं रोगं अकल्याणम् तदूरे प्रतिहतमस्तु, द्विपदे चतुष्पदे सुशान्तिर्भवतु

• पंच वारुण आहुति

1. ॐ त्वन्नो अग्ने वरुणस्य विद्वान् देवस्य हेडो अवयासिसीष्ठाः।

यजिष्ठो वहितमः शोचानो विश्वा द्वेषा ७ सि प्रमुमुग्ध्यस्मत् स्वाहा ॥

इदमग्नी वरुणाभ्यां न मम।

2. ॐ स त्वन्नो अग्नेऽवमो भवोती नेदिष्ठो अस्या उषसो व्युष्टौ।

अव यक्ष्व नौ वरुण ७ रराणो वीहि मृडीक ७ सुहवो न एधि स्वाहा ॥

इदमग्नी वरुणाभ्यां न मम।

3. ॐ अयाश्चाग्नेस्य नभि शस्तिपाश्च सत्व मित्व मयाऽअसि।

अयानो यज्ञं वहास्य यानो धेहि भेषज ७ स्वाहा ॥३॥

इदमग्नये न मम।

4. ॐ ये ते शतं वरुण ये सहस्रं यज्ञियाः पाशा वितता महान्तः।

तेभिर्नोऽद्य सवितोत विष्णुर्विश्वे मुञ्चन्तु मरुतः स्वर्काः स्वाहा ॥

इदं वरुणाय सवित्रे विष्णवे विश्वेभ्यो देवेभ्यो मरुद्भ्यः स्वर्केभ्यश्च न मम।

5. ॐ उदुत्तमं वरुण पाश मस्म दवाधमं विमध्यम ७ श्रथाय।

अथा वय मादित्य व्रते तवा नागसो अदितये स्याम स्वाहा ॥

इदं वरुणायादित्यायादितये न मम।

■ आहुति के समय प्रत्येक नाम के साथ नमः के उपरान्त स्वाहा का प्रयोग करें।

	पृष्ठ		पृष्ठ
1. गौरी गणेश आहुति	06	5. वास्तु आहुति	40
2. नवग्रह आहुति	35	6. क्षेत्रपाल आहुति	41
3. षोडश मातृका आहुति	21	7. सर्वतोभद्र मण्डल आहुति	33
4. सप्तधृत मातृका आहुति	25	8. प्रधान देवता आहुति	

॥ पुरुष सुक्त से आहुति ॥

1. ॐ सहस्र शीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्र पात् ।
स भूमि ७ सर्व तस्पृत्वा ऽत्यतिष्ठद् दशांगुलम् ॥
2. पुरुषऽ एव इदं ७ सर्वम् यद्धूतम् यच्च भाव्यम् ।
उता मृत त्वस्ये शानो यदन्ने ना तिरोहति ॥
3. एतावानस्य महिमातो ज्यायांश्च पुरुषः ।
पादोऽस्य विश्वा भूतानि त्रिपादस्या मृतन्दिवि ॥
4. त्रिपाद् उर्ध्व उदैत् पुरुषः पादोऽस्येहा भवत्पुनः ।
ततो विष्वङ् व्यक्रा मत्सा शना नशनेऽ अभि ॥
5. ततो विराड् जायत विराजोऽ अधि पुरुषः ।
सजातो अत्य रिच्यत पश्चाद् भूमि मथोपुरः ॥
6. तस्मात् यज्ञात् सर्वहुतः सम्भृतम् पृषदाज्यम् ।
पशूँस्ताँश्चक्रे वायव्या नारण्या ग्राम्याश्च ये ॥
7. तस्मात् यज्ञात् सर्वहुत ऋचः सामानि जज्ञिरे ।
छन्दा ७ सि जज्ञिरे तस्मात् यजुस तस्माद् जायत ॥
8. तस्मा दश्वा ऽ अजायन्त ये के चो भयादतः ।
गावो ह जज्ञिरे तस्मात् तस्मात् जाता अजावयः ॥
9. तं यज्ञम् बर्हिषि प्रौक्षन् पुरुषम् जात मग्रतः ।
तेन देवाऽ अयजन्त साध्याऽ ऋषयश्च ये ॥
10. यत् पुरुषम् व्यदधुः कतिधा व्यकल्पयन् ।
मुखम् किमस्यासीत् किम् बाहू किमूरू पादाऽ उच्येते ॥
11. ब्राह्मणो ऽस्य मुखमासीद् बाहू राजन्यः कृतः ।
ऊरू तदस्य यद्वैश्यः पद्भ्या ७ शूद्रो अजायत ॥
12. चन्द्रमा मनसो जातश्चक्षुः सूर्यो अजायत ।
श्रोत्राद् वायुश्च प्राणश्च मुखादग्निरजायत ॥
13. नाभ्याऽ आसीदन्तरिक्ष ७ शीर्ष्णो द्यौः सम-वर्तत ।
पद्भ्यां भूमिर्दिशः श्रोत्रात् तथा लोकान्ऽ अकल्पयन् ॥
14. यत्पुरुषेण हविषा देवा यज्ञ मतन्वत ।
वसन्तो ऽ स्यासी दाज्यं ग्रीष्मऽ इध्मः शरद्धविः ॥
15. सप्तास्या सन्परिधयस्त्रिः सप्त समिधः कृताः ।
देवा यद्यज्ञन् तन्वानाः अबधन् पुरुषम् पशुम् ॥
16. यज्ञेन यज्ञ मऽयजन्त देवा स्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ।
तेह नाकम् महिमानः सचन्त यत्र पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः ॥

॥ श्रीसूक्त से आहुति ॥

1. हिरण्यवर्णा हरिणीं सुवर्णरजतस्रजाम् ।
चन्द्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदोममावह ॥
2. तां म आवह जातवेदोलक्ष्मीमनपगामिनीम् ।
यस्यां हिरण्यं विन्देयं गामश्च पुरुषानहम् ॥
3. अश्वपूर्वा रथमध्यां हस्तिनादप्रमोदिनीम् ।
श्रियं देवीमुपह्वये श्रीर्मा देवी जुषताम् ॥
4. कांसोस्मि तां हिरण्यप्राकारामार्द्रां ज्वलन्तीं तृप्तां
तर्पयन्तीम् ।
पद्मेस्थितां पद्मवर्णां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥
5. चन्द्रां प्रभासां यशसा ज्वलन्तीं श्रियं लोके
देवजुष्टामुदाराम् ।
तां पद्मिनीमीं शरणमहं प्रपद्येऽलक्ष्मीर्मे नश्यतांत्वां
वृणे ॥
6. आदित्यवर्णे तपसोऽधिजातो वनस्पतिस्तव वृक्षोऽथ
बिल्वः ।
तस्य फलानि तपसानुदन्तुमायान्तरायाश्च बाह्या
अलक्ष्मीः ॥
7. उपैतु मां देवसखः कीर्तिश्च मणिना सह ।
प्रादुर्भूतोऽस्मि राष्ट्रेस्मिन्कीर्तिमृद्धिं ददातु मे ॥
8. क्षुत्पिपासामलां ज्येष्ठामलक्ष्मीं नाशयाम्यहम् ।
अभूतिमसमृद्धिं च सर्वां निर्णुदमे गृहात् ॥
9. गन्धद्वारां दुराधर्षां नित्यपुष्टां करीषिणीम् ।
ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥
10. मनसः काममाकूतिं वाचः सत्यमशीमहि ।
पशूनां रूपमन्नस्य मयि श्रीः श्रयतांयशः ॥
11. कर्दमेन प्रजाभूतामयि सम्भवकर्दम ।
श्रियं वासय मे कुले मातरं पद्ममालिनीम् ॥

12. आपः सृजन्तुस्निग्धानि चिक्लीतवसमे गृहे ।
निचदेवीं मातरं श्रियं वासय मे कुले ॥
13. आर्द्रा पुष्करिणीं पुष्टिं सुवर्णां हेममालिनीम् ।
सूर्या हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदोम आवह ॥
14. आर्द्रा यः करिणीं यष्टिं पिङ्गलां पद्ममालिनीम् ।
चन्द्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदोम आवह ॥
15. तां म आवह जातवेदोलक्ष्मीमनपगामिनीम् ।
यस्यां हिरण्यं प्रभूतं गावोदास्योश्चान्विन्देयं
पुरुषानहम् ॥
16. यः शुचिः प्रयतो भूत्वा जुहुयादाज्यमन्वहम् ।
सूक्तं पञ्चदशर्चं च श्रीकामः सततं जपेत् ॥

॥ बलिदान प्रयोगः ॥

● इन्द्रादिदशदिक्पाल देवता बलिदानम् (एकतंत्रेण)

- बलिदान मंत्र ॐ प्राच्यै दिशे स्वाहा ऽर्वाच्यै दिशे स्वाहा, दक्षिणायै दिशे स्वाहा र्वाच्यै दिशे स्वाहा, प्रतीच्यै दिशे स्वाहा ऽर्वाच्यै दिशे स्वाहा, दीच्यै दिशे स्वाहा ऽर्वाच्यै दिशे स्वाहो, ध्यायै दिशे स्वाहा ऽर्वाच्यै दिशे स्वाहा ॥
- संकल्प इन्द्रादिदशदिक्पालान् सांगान् । सपरिवारान् । सायुधान् । सशक्तिकान् । एभिर्गन्धाद्युपचारैः युष्मान् अहं पूजयामि ।
- हस्ते जलमादाय इन्द्रादिदशदिक्पालान् सांगेभ्यः । सपरिवारेभ्यः । सायुधेभ्यः । सशक्तिकेभ्यः इमं सदीप माषभक्त बलिं समर्पयामि ॥
- हाथ जोडकर रखें भो इन्द्रादिदशदिक्पाल देवाः दिशं रक्षत बलिं भक्षत मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य अभ्युदयं कुरुत । आयुः कर्तारः क्षेमकर्तारः शांतिकर्तारः पुष्टिकर्तारः तुष्टिकर्तारः निर्विघ्नकर्तारः कल्याणकर्तारः वरदा भवत ।
- अर्पण करें अनेन पूजन पूर्वक बलिदानेन इन्द्रादिदशदिक्पाल देवाः प्रीयन्ताम् ।

● दशदिक्पालादीनां बलिदानम्

1. इन्द्रम् (पूर्व)

- हाथ में जल लें ॐ त्रातार-मिन्द्र मवितार-मिन्द्र ७ हवे हवे सुहव ७ शूर-मिन्द्रम् । ह्वयामि शक्क्रं पुरु-हूत मिन्द्र ७ स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्रः ॥
- हाथ जोडकर रखें पूर्वे इन्द्राय सांगाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय एतं सदीपं दधिमाष भक्त बलिं समर्पयामि ।
- हाथ जोडकर रखें भो इन्द्र दिशंरक्ष बलिं भक्ष अस्य यजमानस्य सकुटुम्बस्य आयुः कर्ता क्षेमकर्ता शांतिकर्ता तुष्टिकर्ता पुष्टिकर्ता वरदो भव ।
- अर्पण करें अनेन पूजन पूर्वक बलिदानेन इन्द्र देवताः प्रीयतां न मम् ।

2. अग्निम् (अग्निकोण)

- हाथ में जल लें
- हाथ जोडकर रखें
- अर्पण करें

ॐ त्वन्नोऽ अग्ने तव देव पायुभिर्मघोनो रक्ष तन्वश्च वन्द्य ।
 त्राता तोकस्य तनये गवामस्य निमेष ७ रक्षमाणस्तवव्रते ॥
 अग्नये सांगाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय एतं सदीपं दधिमाष
 भक्त बलिं समर्पयामि ।
 भो अग्नये दिशं रक्ष बलिं भक्ष अस्य यजमानस्य सकुटुम्बस्य आयुः
 कर्ता क्षेमकर्ता शांतिकर्ता तुष्टिकर्ता पुष्टिकर्ता वरदो भव ।
 अनेन पूजन पूर्वक बलिदानेन अग्नि देवताः प्रीयतां न मम् ।

3. यमम् (दक्षिण)

- हाथ में जल लें
- हाथ जोडकर रखें
- अर्पण करें

ॐ यमाय त्वांगिरस्वते पितृमते स्वाहा । स्वाहा धर्माय स्वाहा धर्माय पित्रे ॥
 दक्षिणे यमाय सांगाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय एतं सदीपं
 दधिमाष भक्त बलिं समर्पयामि ।
 भो यम दिशं रक्ष बलिं भक्ष अस्य यजमानस्य सकुटुम्बस्य आयुः कर्ता
 क्षेमकर्ता शांतिकर्ता तुष्टिकर्ता पुष्टिकर्ता वरदो भव ।
 अनेन पूजन पूर्वक बलिदानेन यम देवताः प्रीयतां न मम् ।

4. निऋतिम् (नैऋत्यकोण)

- हाथ में जल लें
- हाथ जोडकर रखें
- अर्पण करें

ॐ असुन्नवन्तमयजमानमिच्छस्तेन- स्येत्यामन्विहितस्करस्य ।
 अन्यमस्मदिच्छ मा तऽइत्या नमो देवि निऋते तुभ्यमस्तु ॥
 निऋतये सांगाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय एतं सदीपं
 दधिमाष भक्त बलिं समर्पयामि ।
 भो निऋते दिशं रक्ष बलिं भक्ष अस्य यजमानस्य सकुटुम्बस्य आयुः
 कर्ता क्षेमकर्ता शांतिकर्ता तुष्टिकर्ता पुष्टिकर्ता वरदो भव ।
 अनेन पूजन पूर्वक बलिदानेन नैऋतये देवताः प्रीयतां न मम् ।

5. वरुणम् (पश्चिम)

- हाथ में जल लें
- हाथ जोडकर रखें
- अर्पण करें

ॐ तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाशास्ते यजमानो हविर्भिः ।
 अहेणमानो वरुणेह बोध्युरुश ७ समानऽआयुः प्रमोषीः॥
 पश्चिमायां वरुणाय सांगाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय एतं
 सदीपं दधिमाष भक्त बलिं समर्पयामि ।
 भो वरुण दिशं रक्ष बलिं भक्ष अस्य यजमानस्य सकुटुम्बस्य आयुः
 कर्ता क्षेमकर्ता शांतिकर्ता तुष्टिकर्ता पुष्टिकर्ता वरदो भव ।
 अनेन पूजन पूर्वक बलिदानेन वरुण देवताः प्रीयतां न मम् ।

6. वायुम् (वायव्यकोण)

- हाथ में जल लें
- हाथ जोडकर रखें
- अर्पण करें

ॐ आ नो नियुद्धिः शतिनीभिरद्धव ७ सहस्रिणीभिरुपयाहि यज्ञम्।
वायोऽअस्मिन्सवने मादयस्व यूयम्पात स्वस्तिभिः सदा नः ।
वायव्यां वायवे सांगाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय एतं सदीपं
दधिमाष भक्त बलिं समर्पयामि ।
भो वायो दिशं रक्ष बलिं भक्ष अस्य यजमानस्य सकुटुम्बस्य आयुः
कर्ता क्षेमकर्ता शांतिकर्ता तुष्टिकर्ता पुष्टिकर्ता वरदो भव ।
अनेन पूजन पूर्वक बलिदानेन वायु देवताः प्रीयतां न मम् ।

7. कुबेरम् (उत्तर)

- हाथ में जल लें
- हाथ जोडकर रखें
- अर्पण करें

ॐ वय ७ सोमव्रते तव मनस्तनूषु बिभ्रतः। प्रजावन्तः सचेमहि ॥
उत्तरस्यां कुबेराय सांगाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय एतं
सदीपं दधिमाष भक्त बलिं समर्पयामि ।
भो कुबेर दिशं रक्ष बलिं भक्ष अस्य यजमानस्य सकुटुम्बस्य आयुः
कर्ता क्षेमकर्ता शांतिकर्ता तुष्टिकर्ता पुष्टिकर्ता वरदो भव ।
अनेन पूजन पूर्वक बलिदानेन कुबेर देवताः प्रीयतां न मम् ।

8. ईशानम् (ऐशान्यकोण)

- हाथ में जल लें
- हाथ जोडकर रखें
- अर्पण करें

ॐ तमीशानञ्जगतस्तस्थुषस्पतिं धियज्जिन्वमवसे हूमहे वयं ।
पूषा नो यथा वेदसामसद् वृधे रक्षिता पायुरदब्ध स्वस्तये ॥
ऐशान्यामीशानाय सांगाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय एतं
सदीपं दधिमाष भक्त बलिं समर्पयामि ।
भो ईशान दिशं रक्ष बलिं भक्ष अस्य यजमानस्य सकुटुम्बस्य आयुः
कर्ता क्षेमकर्ता शांतिकर्ता तुष्टिकर्ता पुष्टिकर्ता वरदो भव ।
अनेन पूजन पूर्वक बलिदानेन ईशान देवताः प्रीयतां न मम् ।

9. ब्रह्माणम् (मध्य)

- हाथ में जल लें
- हाथ जोडकर रखें
- अर्पण करें

ॐ अस्मे रुद्रा मेहना पर्वतासो वृत्रहत्ये भरहूतौ सजोषः ।
यःश ७ सते स्तुवते धायि पञ्चऽइन्द्र ज्येष्ठाऽअस्माँऽअवन्तु देवाः ॥
ईशान पूर्वयोर्मध्ये ब्रह्मणे वायवे सांगाय सपरिवाराय सायुधाय
सशक्तिकाय एतं सदीपं दधिमाष भक्त बलिं समर्पयामि ।
भो ब्रह्मन् दिशं रक्ष बलिं भक्ष अस्य यजमानस्य सकुटुम्बस्य आयुः
कर्ता क्षेमकर्ता शांतिकर्ता तुष्टिकर्ता पुष्टिकर्ता वरदो भव ।
अनेन पूजन पूर्वक बलिदानेन ब्रह्मन् देवताः प्रीयतां न मम् ।

10. अनन्तम् (नैऋत्य पश्चिम के मध्य) ॐ स्योना पृथिवि नो भवानृक्षरानिवेशनी यच्छा नः सर्मसप्रथाः ॥

- हाथ में जल लें

निक्रति पश्चिमयोर्मध्ये अनन्ताय सांगाय सपरिवाराय सायुधाय
सशक्तिकाय एतं सदीपं दधिमाष भक्त बलिं समर्पयामि ।

- हाथ जोडकर रखें

भो अनन्त दिशं रक्ष बलिं भक्ष अस्य यजमानस्य सकुटुम्बस्य आयुः
कर्ता क्षेमकर्ता शांतिकर्ता तुष्टिकर्ता पुष्टिकर्ता वरदो भव ।

- अर्पण करें

अनेन पूजन पूर्वक बलिदानेन अनन्त देवताः प्रीयतां न मम् ।

• नवग्रह बलिदानम्

- बलिदान मंत्र

ॐ ग्रहाऽऊर्जा हुतयो व्यन्तो विप्राय मतिम् । तेषां विशिप्रियाणां
वोऽहमिषमूर्जं च समग्रं मुपयाम गृहीतो ऽसीन्द्राय त्वा जुष्टं गृह्णाम्येष ते
योनिरिन्द्राय त्वा जुष्टतमम् ॥

- संकल्प

सूर्यादि नवग्रह मंडल देवान् सांगान् । सपरिवारान् । सायुधान् । सशक्तिकान् ।
एभिः गंधाद्युपचारैः वः अहं पूजयामि ।

- हस्ते जलमादाय

सूर्यादि नवग्रह मंडल देवेभ्य सांगेभ्य । सपरिवारेभ्य । सायुधेभ्य ।
सशक्तिकेभ्य इमं सदीपं आसादित बलिं समर्पयामि ॥

- हाथ जोडकर रखें

भो भो सूर्यादि नवग्रह मंडल देवाः इमं बलिं गृहणीत मम सकुटुम्बस्य
सपरिवारस्य अभ्युदयं कुरुत । मम गृहे आयुः कर्तारः । क्षेमकर्तारः ।
शांतिकर्तारः । पुष्टिकर्तारः । तुष्टिकर्तारः । निर्विघ्नकर्तारः ।
कल्याणकर्तारः वरदा भवत ।

- हस्ते जलमादाय

अनेन पूजन पूर्वक बलिदानेन सूर्यादि नवग्रह मंडल देवाः प्रीयतां न मम् ।

• गणपति बलिदानम्

- बलिदान मंत्र

ॐ गणानान्त्वा गणपतिं हवामहे प्रियाणान्त्वां प्रियपतिं हवामहे निधी
नान्त्वा निधिपतिं हवामहे व्वसो मम आहमजानि गर्भधमात्त्वमजासि गर्भधं ॥

- संकल्प

ॐ भूर्भुवः स्वः गणपतिं सांगं । सपरिवारं । सायुधं । सशक्तिकम् ।
एभिर्गंधाद्युपचारैः त्वाम अहं पूजयामि ।

- हस्ते जलमादाय

गणपतये सांगाय । सपरिवाराय । सायुधाय । सशक्तिकाय इमं सदीपं
आसादित बलिं समर्पयामि ॥

- हाथ जोडकर रखें

भो गणपतये इमं बलिं गृहाण मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य अभ्युदयं
कुरु । मम गृहे आयुः कर्ता । क्षेमकर्ता । शांतिकर्ता । पुष्टिकर्ता ।
तुष्टिकर्ता । निर्विघ्नकर्ता । कल्याणकर्ता वरदो भव ।

- हस्ते जलमादाय

अनेन पूजन पूर्वक बलिदानेन गणपतिः प्रीयतां न मम् ।

● क्षेत्रपाल बलिदानम्

● संकल्प

ॐ अद्येत्यादि मम सकलारिष्ट शान्ति पूर्वकं प्रारब्ध कर्मणाः सांगता सिद्ध्यर्थञ्च क्षेत्रपाल पूजनं बलिदानञ्च करिष्ये ।

● बलिदान मंत्र

ॐ नमामि क्षेत्रपाल त्वां भूतप्रेतगणाधिप ।

पूजां बलिं गृहाणेमं सौम्यो भवतु सर्वदा ॥

■ आयु आरोग्यं मे देहि निर्विघ्नं कुरु सर्वदा ।
मा विघ्नं मास्तु मे पापं मा सन्तु परिपन्थिनः ॥

■ मा विघ्नं मास्तु मे पापं मा सन्तु परिपन्थिनः ।
सौम्या भवन्तु तृप्ताश्च भूतप्रेताः सुखावहाः ॥

● हस्ते जलमादाय

ॐ क्षेत्रपालाय डाकिनी-शाकिनी-भूत-प्रेत-बैताल-पिशाच सहिताय इमं सदीपं आसादित बलिं समर्पयामि ॥

● हाथ जोडकर रखें

भो भो क्षेत्रपाल दिशं रक्ष बलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य अभ्युदयं कुरुत । मम गृहे आयुः कर्ता । क्षेमकर्ता । शांतिकर्ता । पुष्टिकर्ता । तुष्टिकर्ता । निर्विघ्नकर्ता । कल्याणकर्ता वरदा भव ।

● अर्पण करें

अनेन पूजन पूर्वक बलिदानेन क्षेत्रपाल देवताः प्रीयतां न मम् ।

● पीली सरसौ छिडके

ॐ भूताय त्वा नारातये स्वरभि विख्येषं दृ ७ हन्तां दुर्याः पृथिव्या मुर्वन्तरिक्ष मन्वेमि। पृथिव्यास्त्वा नाभौ सादयाम्य दित्या ऽउपस्थेऽग्ने हव्य ७ रक्ष ॥

● स्विष्टकृत् होम

हवन से अवशिष्ट हवि द्रव्य को लेकर स्विष्टकृत् होम करें ।

ॐ अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा इदमग्नये स्विष्टकृते न मम ।

प्रोक्षण्यां त्यागः

उदक स्पर्शः

॥ पूर्णाहुति ॥

- संकल्प
- पूर्णाहुति मंत्र

- प्रारब्धस्य कर्मणः सांगता सिद्ध्यर्थम् वसोर्धारासमन्वितं पूर्णाहुति होमं करिष्ये।
समुद्रादूर्मिर्मधुमाँ उदारदुपां ७ शुना सममृतत्वमानट् ।
घृतस्य नाम गुह्यं यदस्ति जिह्वा देवानाममृतस्य नाभिः ॥१॥
- वयं नाम प्र ब्रवामा घृतस्यास्मिन्यज्ञे धारयामा नमोभिः ।
उप ब्रह्मा शृणवच्छस्यमानं चतुःशृङ्गोऽवमीद्वौर एतत् ॥२॥
 - चत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पादा द्वे शीर्षे सप्त हस्तासो अस्य ।
त्रिधा बद्धो वृषभो रोरवीति महो देवो मर्त्याँ आ विवेश ॥३॥
 - त्रिधा हितं पणिभिर्गुह्यमानं गवि देवासो घृतमन्वविन्दन् ।
इन्द्र एकं सूर्य एकं जजान वेनादेकं स्वधया निष्टतक्षुः ॥४॥
 - एता अर्षन्ति हृद्यात्समुद्राच्छतव्रजा रिपुणा नावचक्षे ।
घृतस्य धारा अभि चाकशीमि हिरण्ययो वेतसो मध्य आसाम् ॥५॥
 - सम्यक् स्रवन्ति सरितो न धेना अन्तर्हृदा मनसा पूयमानाः ।
एते अर्षन्त्यूर्मयो घृतस्य मृगा इव क्षिपणोरीषमाणाः ॥६॥
 - सिन्धोरिव प्राध्वने शूघनासो वातप्रमियः पतयन्ति यद्वाः ।
घृतस्य धारा अरुषो न वाजी काष्ठा भिन्दन्ूर्मिभिः पिन्वमानः ॥७॥
 - अभि प्रवन्त समनेव योषाः कल्याण्यः स्मयमानासो अग्निम् ।
घृतस्य धाराः समिधो नसन्त ता जुषाणो हर्यति जातवेदाः ॥८॥
 - कन्या इव वहतुमेतवा उ अञ्ज्यञ्जाना अभि चाकशीमि ।
यत्र सोमः सूयते यत्र यज्ञो घृतस्य धारा अभि तत्पवन्ते ॥९॥
 - अभ्यर्षत सुष्टुतिं गव्यमाजिमस्मासु भद्रा द्रविणानि धत्त ।
इमं यज्ञं नयत देवता नो घृतस्य धारा मधुमत्पवन्ते ॥१०॥
 - धामन्ते विश्वं भुवनमधि श्रितमन्तः समुद्रे हृद्यन्तरायुषि ।
अपामनीके समिधे य आभृतस्तमश्याम मधुमन्तं त ऊर्मिम् ॥११॥
 - पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिन्धतां पुनर्ब्रह्माणो वसुनीथ यज्ञै ।
घृतेन त्वं तन्वं वर्धयस्व सत्याः सन्तु यजमानस्य कामाः ॥१२॥
 - सप्तते अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः सप्त ऋषयः सप्त धाम प्रियाणि ।
सप्त होत्राः सप्तधात्वा यजन्ति सप्त योनिरापृणस्व घृतेन स्वाहा ॥१३॥
 - मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या वैश्वानरमृत आज्ञातमग्निम् ।
कवि ७ सम्राजमतिथिञ्जनानामासन्ना पात्रां जनयन्त देवाः ॥१४॥
 - पूर्णां दर्वि परापत सुपूर्णां पुनरापत ।
वस्नेव विक्रीणा वहा इषमूर्ज ७ शतक्रतो स्वाहा ॥१५॥

• वसोर्धारा

कटोरी में जो भी घी वचा है, उसे धारा देते हुए हवन में छोड़ दें।

- सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः सप्त ऋषयः सप्त धाम प्रियाणि ।
सप्त होत्राः सप्तधा त्वा यजन्ति सप्त योनी रापृणस्व घृतेन स्वाहा ॥१॥
- घृतं मिमिक्षे घृतमस्य योनिर्घृते श्रितो घृतम्बस्य धाम ।
अनुष्वधमा वह मादयस्व स्वाहाकृतं वृषभ वक्षि हव्यम् ॥२॥
- अनाघृष्यो जातवेदा ऽ अनिष्टृतो विराडग्ने क्षत्रभूदीदिहीह ।
विश्वा ऽ आशाः प्रमुंचन्मानुषीर्भियः शिवेभिरद्य परि पाहि नो वृधे ॥३॥
- बृहस्पते सवितर्बोधयैन स शितज्चित्सन्तरा स शिशाधि ।
हवर्धयैनं महते सौभगाय विश्वऽएनमनु मदन्तु देवाः ॥४॥
- इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदम्। समूढमस्य पाःसुरे स्वाहा ॥५॥
- ॐ वसोः पवित्रामसि शतधारं वसोः पवित्रामसि सहश्रधारम् ।
देवस्त्वा सविता पुनातु वसोः पवित्रोण शतधारेण सुप्वा कामधुक्षः ॥६॥

• भस्म धारणम्

अग्नि के इशानकोण से खुवा द्वारा हवन की राख लेकर अनामिका अंगुली से अपने लगा लें।

१. ॐ त्रयायुषं जमदग्नेरिति ललाटे । ३. यद्-देवेषु त्रयायुषम् दक्षिण बाहु में ।
२. कश्यपस्य त्रयायुषम् ग्रीवा में । ४. तन्नो अस्तु त्रयायुषम् हृदय में ।
- श्रद्धां मेधां यशः प्रज्ञां विद्यां पुष्टिं श्रियं बलम् । तेज आयुष्य आरोग्यं देहि मे हव्यवाहन ।

• तर्पण

एक पात्र में थोड़ा सा जल लेकर कुशा से अग्नि पर तर्पयामि बोलते हुए छिड़के ।

• मार्जन

एक पात्र में थोड़ा सा जल लेकर कुशा से अग्नि पर मार्जयामि बोलते हुए छिड़के ।

• संश्रव प्राशनम्

प्रोक्षणी पात्र में छोड़े गये घी को यजमान अनामिका एवं अंगूठा से पीये ।

- ॐ यस्माद्यज्ञपुरोडाशाद्यज्वानो ब्रह्मरूपिणः।
तं संश्रवपुरोडाशं प्राश्रामि सुखपुण्यदम् ॥
आचमन कर प्रणीता पात्र में स्थित दोनों पवित्री का ग्रन्थि खोलकर उसे शिर पर लगाकर अग्नि में छोड़ दें ।

- प्रणिता पात्र ईशानादि में उलट दें ॐ दुर्मि त्रियास्तस्मै सन्तु योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म ।

• पूर्ण पात्र दान

कृतस्य ग्रहशान्ति कर्मणः सांगता सिद्ध्यर्थम् ब्रह्मन् इदम् पूर्णमात्रं सदक्षिणकं तुभ्यमहं संप्रददे । ब्रह्मा - प्रतिगृह्णामि

• बर्हि हौम

बिछाये गये बर्हि कुश को घी में डुबाकर अग्नि में डाल दें

- ॐ देवा गातु विदो गातु वित्वा गातु मित मनसस्पत इमं देव यज्ञ ७ स्वाहा वातेधाः स्वाहा।

● जगदीश जी की आरती

- ॐ जय जगदीश हरे, स्वामी जय जगदीश हरे । भक्तजनों के संकट क्षण में दूर करे ॥१॥ जय जगदीश हरे...
- जो ध्यावे फल पावै, दुख बिनसे मन का । सुख-संपत्ति घर आवै, कष्ट मिटे तन का ॥२॥ जय जगदीश हरे...
- मात-पिता तुम मेरे, शरण गहूँ किसकी । तुम बिनु और न दूजा, आस करूँ जिसकी ॥३॥ जय जगदीश हरे...
- तुम पूरन परमात्मा, तुम अंतरयामी । पारब्रह्म परमेश्वर, तुम सबके स्वामी ॥४॥ जय जगदीश हरे...
- तुम करुणा के सागर, तुम पालन कर्ता । मैं मूरख खल कामी, कृपा करो भर्ता ॥५॥ जय जगदीश हरे...
- तुम हो एक अगोचर, सबके प्राणपति । किस विधि मिलूँ दयामय, तुमको मैं कुमति ॥६॥ जय जगदीश हरे...
- दीनबंधु दुखहर्ता, तुम ठाकुर मेरे । अपने हाथ उठाओ, द्वार पड़ा तेरे ॥७॥ जय जगदीश हरे...
- विषय विकार मिटाओ, पाप हरो देवा । श्रद्धा-भक्ति बढ़ाओ, संतन की सेवा ॥८॥ जय जगदीश हरे...
- तन-मन-धन, सब कुछ है तेरा । तेरा तुझको अर्पण, क्या लागे मेरा ॥९॥ जय जगदीश हरे...
- श्याम सुंदर जी की आरती, जो कोई नर गावे । कहत शिवानंद स्वामी, मनवांछित फल पावे ॥१०॥ जय जगदीश हरे...

● पुष्पांजलि

ॐ यज्ञेन यज्ञ मयजन्त देवा स्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ।

ते ह नाकं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः ॥

- ॐ राधाधिराजाय प्रसह्य साहिने । नमो वयं वैश्रणाय कुर्महे । समे कामान् कामकामाय मह्यम् । कामेश्वरो वैश्रवणो ददातु । कुबेराय वैश्रवणाय महाराजाय नमः ।
- ॐ स्वास्ति साम्राज्यं भोज्यं स्वराज्यं वैराज्यं पारमेष्ठ्यं राज्यं महाराज्यं माधिपत्यमयं समन्तपर्यायी स्यात् सार्वभौमः । सार्वायुष आन्तादा परार्धात् । पृथिव्यै समुद्र पर्यान्ताया एकराडिति तदप्येष श्लोकोऽभिगतो मरुतः परिवेष्टारो मरुतस्या वसन्नगृहे । आविक्षितस्य कामप्रेर्विश्वेदेवाः सभासद इतिः।
- ॐ विश्व तश्चक्षुरुत विश्वतो मुखो विश्वतो बाहुरुत विश्वतस्पात । सम्बाहूभ्यां धमति सम्पत्त्रैर्द्यावा भूमी जनयंदेव एकः ॥
- नानासुगन्धि पुष्पाणि यथा कालोद्भवानि च । पुष्पाञ्जलिर्मया दत्तं गृहाण परमेश्वर ॥

● प्रदक्षिणा

ॐ ये तीर्थानि प्रचरन्ति सृका हस्ता निषङ्गिणः ।

तेषां सहस्र योजनेऽवधन्वा नितन्मसि ॥

- पदे पदे या परिपूजकेभ्यः सद्यो श्वमेधादिफलं ददाति । तां सर्व पापक्षय हेतुभूतां प्रदक्षिणां ते परितः करोमि ॥

- **प्रणाम**

त्वमेव माता च पिता त्वमेव, त्वमेव बन्धुश्च सखा त्वमेव ।
 त्वमेव विद्या द्रविणं त्वमेव, त्वमेव सर्वं मम देव देव ॥

 - कायेन वाचा मनसेन्द्रियैर्वा, बुद्ध्यात्मना वा प्रकृतिस्वभावात् ।
 करोमि यद्यत् सकलं परस्मै, नारायणायेति समर्पयामि ॥
 - पापोहं पाप कर्माहं पापात्मा पापसम्भवः ।
 त्राहिमां पार्वती नाथ सर्वपापहरो भव ॥
- **क्षमा प्रार्थना**

मन्त्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं सुरेश्वर ।
 यत्पूजितं मया देव परिपूर्णं तदस्तु मे ॥

 - आवाहनं न जानामि न जानामि विसर्जनम् ।
 पूजां चैव न जानामि क्षम्यतां परमेश्वर ॥
 - अपराध सहस्राणि क्रियन्तेऽहर्निशं मया ।
 दासोऽयमिति मां मत्वा क्षमस्व परमेश्वर ॥
 - अन्यथा शरणं नास्ति त्वमेव शरणं मम ।
 तस्मात् कारुण्य भावेन रक्षस्व परमेश्वर ॥
 - ॐ विष्णवे नमः । ॐ विष्णवे नमः । ॐ विष्णवे नमः ।
- **समर्पण**

अनेन कृतेन पूजनेन भगवान् / भगवती प्रीयताम्, न मम । अर्पणमस्तु ।
- **आचार्य दक्षिणा**

ॐ यथोक्त गुण विशिष्ट तिथ्यादौ अद्य अमुक गोत्रः, अमुक शर्मा, कृतस्य श्री
 अमुक कर्मणः सांगता सिद्धयर्थं तत्सम्पूर्णं फल प्राप्त्यर्थं च अमुक कर्तृकेभ्यो
 नाना नाम गोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो मनसेप्सितां दक्षिणां विभज्य दातुमुत्सृज्ये ।
- **उत्तर पूजन**

ॐ आवाहित देवताभ्यो नमः । उत्तर पूजां गृहणन्तु प्रीयन्ताम् ।

अभिषेकः

- आचार्य प्रधान कलश एवं रुद्र कलश का जल एक पात्र में रख दुर्वा, कुशा एवं पंचपल्लव से खड़े होकर यजमान के मस्तक पर मंत्र पढ़ कर छिड़कें ।
 - ॐ पयः पृथिव्यां पय ओषधीषु पयो दिव्यन्तरिक्षे पयो धाः ।
पयस्वतीः प्रदिशः सन्तु मह्यम् ॥
 - ॐ पञ्च नद्यः सरस्वतीमपि यन्ति सस्त्रोतसः ।
सरस्वती तु पञ्चधा सो देशेऽभवत्सरित् ॥
 - ॐ वरुणस्योत्तम्भनमसि वरुणस्य स्कम्भसर्जनी स्थो
वरुणस्य ऋतसदन्यसि वरुणस्य ऋतसदनमसि वरुणस्य ऋतसदनमा सीद ॥
 - ॐ पुनन्तु मा देवजनाः पुनन्तु मनसा धियः ।
पुनन्तु विश्वा भूतानि जातवेदः पुनीहि मा ॥
 - ॐ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्याम् ।
सरस्वत्यै वाचो यन्तुर्यन्त्रिये दधामि बृहस्पतेष्ट्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चाम्यसौ ॥
 - ॐ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्याम् ।
सरस्वत्यै वाचो यन्तुर्यन्त्रेणाग्नेः साम्राज्येनाभिषिञ्चामि ॥
 - ॐ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्याम् ।
अश्विनोर्भैषज्येन तेजसे ब्रह्मवर्चसायाभि षिञ्चामि सरस्वत्यै भैषज्येन
वीर्यायान्नाद्यायाभि षिञ्चामीन्द्रस्येन्द्रियेण बलाय श्रियै यशसेऽभि षिञ्चामि ॥
 - ॐ विश्वानि देव सवितर्दुरितानि परा सुव । यद्भद्रं तन्न आ सुव ॥
 - ॐ धामच्छदग्निरिन्द्रो ब्रह्मा देवो बृहस्पतिः ।
सचेतसो विश्वे देवा यज्ञं प्रावन्तुः नः शुभे ॥
 - ॐ त्वं यविष्ठ दाशुषौ नृं पाहि शृणधी गिरः । रक्षा तोकमुत त्मना ।
 - ॐ अन्नपतेऽन्नस्य नो देह्यनमीवस्य शुष्मिणः ।
प्र प्र दातारं तारिष ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे ॥
 - ॐ द्यौः शान्तिरन्तरिक्ष ७ शान्तिः पृथिवी शान्तिरापः शान्तिरोषधयः शान्तिः ।
वनस्पतयः शान्तिर्विश्वे देवाः शान्तिर्ब्रह्म शान्तिः सर्व ७ शान्तिः शान्तिरेव
शान्तिः सा मा शान्तिरेधि ॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ।

घृतच्छाया पात्र दानम्

- यजमान कासे के कटोरे में घी एवं सुवर्ण रखकर उसमें अपना चेहरा देखकर उस पात्र को दान कर दें।
- **संकल्प** देशकालौ संकीर्त्य, अमुकगोत्रः अमुक शर्मा (वर्मा, गुप्तः, दासो वा) अहं कृतस्य ग्रहशान्ति कर्मणः सांगता सिद्ध्यर्थं तत्सम्पूर्णं फल प्राप्त्यर्थं सर्वारिष्ट विनाशार्थं चाज्यावेक्षणं करिष्ये।
- **मन्त्र** ॐ रुपेण वो रुपमब्ध्यागां तुथो वो विश्ववेदा विभजतु।
ऋतस्य पथा प्रेत चन्द्र दक्षिणा विस्वः पश्य व्यन्तरिक्षं यतस्व सदस्यैः ॥
- **संकल्प** देशकालौ संकीर्त्य, अमुकगोत्रः अमुक शर्मा (वर्मा, गुप्तः, दासो वा) अहं अवलोकितमिदमाज्यं कांस्यपात्रस्थतं स-सुवर्णं श्री मृत्युंजय देवता प्रीतये सर्वारिष्ट विनाशार्थं अमुक गोत्राय, अमुक शर्मणे सुपूजिताय ब्राह्मणाय तुभ्यमहं सम्प्रददे।
- **विसर्जन** ॐ यान्तु देव गणः सर्वे, पूजामादाय मामकीम।
इष्ट-काम-समृद्धयर्थं, पुनरागमनाय च ॥
■ ॐ गच्छ गच्छ सुरश्रेष्ठ स्वस्थाने परमेश्वर।
यत्र ब्रम्हादयो देवाः तत्र गच्छ हुताशन ॥
- **प्रार्थना** प्रमादात् कुर्वतां कर्म प्रच्यवेता ध्वरेषु यत्।
स्मरणादेव तद्विष्णोः सम्पूर्णं स्यादिति श्रुतिः ॥
■ यस्य स्मृत्या च नामोक्त्या तपो यज्ञ क्रियादिषु।
न्यूनं सम्पूर्णतां याति सद्यो वन्दे तमच्युतम् ॥
- **आशिर्वाद** श्री वर्चस्व मायुष्य मारोग्यं गावधात् पवमानं महीयते।
धन धान्यं पशुं बहुपुत्र लाभं शतसंवत्सरे दीर्घमायु।
■ ॐ सफला सन्तु पूर्णा : सन्तु मनोरथा :।
शत्रूणां बुद्धि नाशोस्तु मित्राणां मुदयस्तव ॥